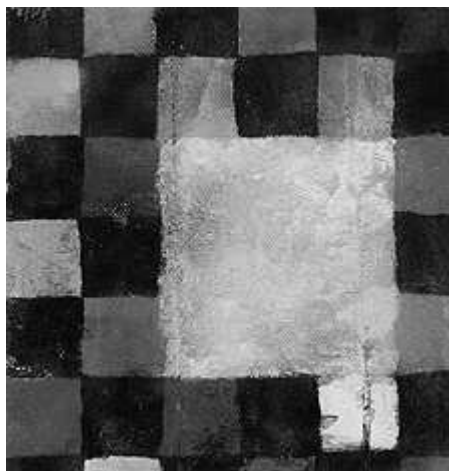


# **Protomening • synæstesi i betydningsdannelsen**

**Lars Krarup**



**Vejleder: Jørgen R. Christensen  
Speciale, Hum.Inf. Multimedier, AAU 2004**



# Abstract

The Danish title of this thesis, *Protomeaning – synæstesi i betydningsdannelsen*, means *Proto-meaning – synesthesia in semiosis* (I use the term *semiosis* to designate a general formation of meaning and doesn't imply a semiotic interpretation).

It is a seemingly paradox that elements of meaning – e.g. signs, words, or thoughts – are able to designate precisely *this object* or *that situation* and, at the same time, are ripe with layers of meaning embedded in the apparent intension. The ambiguity or vagueness is inherent in the sensation of nature and in the impression of linguistic and esthetic expressions, and any semiosis must account for this sense of integrated multiplicity.

The concept of semiosis involves an element of temporal progression, which means that some elements of meaning – the elements of proto-meaning – initiates semiosis. This proto-meaning is taken to be indicative of the direction which semiosis assumes towards a 'final' esthetic or linguistic expression.

The thesis theoretically explores the concept of proto-meaning in two ways: First, a phenomenological approach to semiosis is investigated, especially in regard to the experience of integrated multiplicity: The Danish philosopher, K.E. Løgstrup, a student of German phenomenologists Martin Heidegger and Hans Lipps, describes this linguistic capacity of meaningful diffusion and synthesis in his philosophy of language.

Secondly, the neurological phenomenon of synesthesia is taken into consideration. Synesthetes sense in one primary sensory modality while, at the same time, they sense a secondary reaction in another modality – that is, they hear colors or feel tastes or some other combination of sensory modalities. This fascinating condition is described by American neurologist, Richard E. Cytowic. The

relevance of the condition in respect to the concept of proto-meaning is due to Cytowich's hypothesis that we are all synesthetes – synesthesia is thus regarded as a silent cognitive operator. If generalized, the condition can be viewed as a cognitive process of diffusion, and the thesis explores the relation between the phenomenon of synesthesia and synesthetes' experience of meaning.

Finally, the thesis formulates a theory of the concept of proto-meaning, in which the phenomenological and neurological elements discussed in relation to Løgstrup's and Cytowich's theories are connected to various theoretical concept of Peircean semiotics and evolutionary biology etc. The thesis closes with an attempt to outline a poetics of multimodality, in which the concept of synesthetic proto-meaning is taken into account.

# Forord

Jeg er meget taknemmelig for den hjælp, som kæreste, venner og vejleder har bidraget med i specialeskrivningsprocessen. Jeg har vedholdende kunnet diskutere detaljer med Marie Andersen, som også har hjulpet med billedmaterialet. Louise Dahl Andreassen og Tina Bendixen har primært hjulpet med det neurologisk-faglige i synæstesikapitlet. Specialeteksten ligger i forlængelse af flere projekter skrevet sammen med Lars Pedersen, som derved har haft indsigt i og har kunnet bidrage med inspiration og kritik i forhold til teksten i sin helhed. Kirsten Bach Larsen har hjulpet afgørende med tekstens layout og Jørgen Riber Christensen har vejledt. Tak for det. Teksten fylder 98,7 normalsider.



# Indholdsfortegnelse

<b>ABSTRACT</b>	<b>1</b>
<b>FORORD</b>	<b>5</b>
<b>PROTOMENING</b>	<b>13</b>
Mulholland Drive	13
<b>Meningens udfoldelse</b>	<b>16</b>
<b>Meningens fylde</b>	<b>19</b>
Thései og phýsei	20
<b>En enhed af integreret flerhed</b>	<b>24</b>
Synæstesi	25
Fænomenologi og evolutionsteori	26
<b>Hypotese</b>	<b>28</b>
<b>VIDDE OG PRÆGNANS</b>	<b>33</b>
<b>Sprogfilosofien</b>	<b>35</b>
Betydning og eksistentialitet	37
<b>Begreber og konceptioner</b>	<b>41</b>
Begreber	42
Ord med og uden designata	44
Konceptioner	45
<b>Sprogets semantiske formåen</b>	<b>49</b>
Vidde	50
Fortrolighedsplaner	52
Sigte	54
Sprogord	58

<b>Analog forståelse</b>	<b>63</b>
<b>SYNÆSTESI</b>	<b>71</b>
<b>A union of the senses</b>	<b>72</b>
'Old view'	74
'New view'	77
<b>Synæstesi</b>	<b>81</b>
Diagnostiske kriterier	82
Klüvers formkonstanter	86
Krydsmodale associationer	87
Lokalisation af synæstesi i <i>The Man Who Tasted Shapes</i>	90
Transmodal Binding i <i>A Union of the Senses</i>	93
Neonatal synæstesi	99
<b>SYNTESE</b>	<b>107</b>
Fokusbegreber	109
<b>Fysiologisk mening</b>	<b>110</b>
Kropslig mening	112
<b>Synæstetisk mening</b>	<b>116</b>
Foretagsomhedens forståelse	119
Praktiske konceptioner	120
Common sensibles	121
Modalitet	122
<b>Relationisme</b>	<b>123</b>
Sigtende konceptioner	124
Tænkningsformdannelse	127
C.S. Peirces faneroskopi	128
<b>Fra protomening til sprog</b>	<b>132</b>



<u>Metaforer</u>	134
<u>Lydsymboler</u>	137
<b><u>Protomeningens poetik</u></b>	<b>140</b>
<u>Det multimodale partitur</u>	141
<u>Multimodalitetens formsprog</u>	142
<u>Synæstetisk konstruktivisme</u>	144
<b><u>Status</u></b>	<b>145</b>
<b><u>LITTERATURLISTE</u></b>	<b>151</b>
<u>Opslagsværker</u>	154
<u>Egne tekster</u>	154
<u>Billedliste</u>	155
<b><u>BILAG 1 – MULHOLLAND DRIVE</u></b>	<b>157</b>
<u>Introsekvenser</u>	157
<u>Scene 1, nat, Mulholland Drive</u>	158



X

X

# P rotomening

## Mulholland Drive

*Bilen bremses ned og drejer ind i siden af vejen, hvis kurver og stigninger den har fulgt uforstyrret i mørket. Kvinden, der har tilbragt køreturen stirrende frem for sig i sine egne tanker, bliver af ændringen i bilens rytme kaldt tilbage til virkelighedens tid og sted: Aften eller nat på Mulholland Drive i småbjergene ovenover Los Angeles' blinkende lyslandskab. Hun sidder på bagsædet af en stor mørk bil, og har kunnet kigge frem mellem forsæderne på lyskeglens monotone fejen henover et vejstykke og lidt knoldede omgivelser, der er omkranset af tæt mørke. Kvinden er mildt overraskelse over standsningen og siger: "What are you doing? We don't stop here" til chaufføren i et tonefald som til et tumpet barn, der skal irrettesættes. (Samtidig nærmer to ræsende biler fulde af teenagere på adrenalin sig ad bjergvejens kurver.)<sup>1</sup>*

---

<sup>1</sup> Denne umiddelbare fortolkning er foretaget med udgangspunkt i et gennemsyn af David Lynch's *Mulholland Drive*, og gengiver en enkelt udvalgt indstilling (nr.

Dette resumé på ca. 10 liner er et skriftligt sammendrag af en filmsekvens, der varer 13 sekunder, og som i transskriberet form fylder godt to linier. Transskriptionens tørre beskrivelse af scene 1 indstilling 5 består af en gengivelse af, hvad jeg som seer sanser ved oplevelsen af sekvensen, mens resuméet indfanger nogle af de fortolkningsmæssige operationer, der ikke fremgår af transskriptionen, som for eksempel: Kvinden sidder i egne tanker; bilen og dens tre passagerer befinder sig på Mulholland Drive; kvinden opfatter sig selv som havende højere status end chaufføren og de ræsende teenagebiler er på vej mod, og udgør en trussel for, den mørke bil og dens passagerer.

For at kunne retfærdiggøre ovenstående fortolkninger må jeg som seer gribe udover selve scene 1 indstilling 5 til bl.a. et introbillede af *Mulholland Drive*-vejskiltet og til indstilling 6, hvori teenagebilernes parallelle handlingsforløb – hvis linie sekunder senere vil blive krydset med det handlingsforløb, der udspilles i den mørke bils kabine – introduceres for første gang. Det vil sige at jeg, for at kunne danne mig et indtryk af det konkrete filmiske moment i indstilling 5, er nødt til at gribe udover selve indstillingen både frem og tilbage i filmens udtryk. Ligeledes griber jeg udover det manifeste udtryk, det jeg ser og hører, når jeg af tonefaldet i kvindens replik tolker mig til hendes nedladende attitude overfor chaufføren; eller når jeg fra *Mulholland Drive*-skiltets forekomst i introen slutter mig til, at scene 1 foregår i småbjergene, der omkranser Los Angeles – på den vej hvor så mange andre films teenagere har mistet deres dyd, og nedenfor hvilken andre films likviderede gangstere er blevet fundet på skrænterne mod byen. Ud fra disse få sekunders filmudtryk kan jeg og andre seere koble associationer, erindringer og følelser med elementer enten i samme

---

5) i filmens første scene. En beskrivelse af handlingsforløb såvel som billed- og lydmæssige udtryk i scene 1 foretages i Bilag 1.

filmtæst, eller med elementer udenfor filmtæsten, og deraf væve et potentielt grænseløst tæppe af forbundet mening.

Og dog er vores anledning til denne vævende aktivitet begrænset til: En intensitet i kvindens fokuserede blik, en let hældning af hovedet, en bestemt fraserings og et bestemt tonefald i udtalen af spørgsmålet "*What are you doing?*" og udsagnet "*We don't stop here*". Disse to minimale propositioner er så uspecifikke, at de, læst eller hørt udenfor sammenhæng, kunne pege på hvad som helst – hvilket er det samme som at sige, at propositionerne er meningsløse.

I scene 1 indstilling 5 er "*What are you doing?*" ikke et spørgsmål, men en bebrejdelse, og som sådan knytter propositionen an til de følelser, som den ytrende part, kvinden, har med hensyn til den handling, hun påtaler: Hun er ærgerlig, og bebrejder chaufføren, at han er holdt ind til siden. Propositionen indebærer også en vis overraskelse over handlingen, og denne overraskelse bliver underbygget med udsagnet "*We don't stop here*", som desuden implicerer at '*vi plejer at køre denne rute*' og '*vi plejer ikke at stoppe undervejs – i hvert fald ikke hér*', samt i forlængelse af bebrejdelsen i første proposition: '*Det er forbudt – eller i hvert fald upassende – at afvige fra regelen*' og eventuelt: '*Hvor utjekket!*'

Disse umiddelbare fortolkninger af det filmiske forløb i *Mulholland Drive*'s første scene indstilling 5 er ikke foretaget ud fra et bestemt teoretisk perspektiv, men beskriver nogle af de indtryk, som min egen oplevelse af sekvensen giver anledning til. Jeg har ikke i mit arbejde frem mod formuleringerne fulgt en metode, og det er her pointen, at ovenstående tekst repræsenterer fortolkninger, som enhver ville kunne foretage (og dagligt foretager), om end alternative tolkninger givetvis ville føre til andre formuleringer. Der er tale om en slags lægmandsfænomenologiske fortolkninger; 'fænomenologiske', fordi teksten beskriver, hvad der foregår i min bevidsthed under filmoplevelsen, og 'lægmands', fordi en egentlig videnskabelig

fænomenologisk analyse fordrer en mere stringent anvendt fænomenologisk metode.

Det er således et faktum, at jeg, når jeg ser filmen *Mulholland Drive*, opnår oplevelser af en speciel karakter, der kan beskrives. Min umiddelbare oplevelse af forløbet omfatter ikke en analyse af fx betydningen af sætningerne "*What are you doing? We don't stop here*", for betydningen af sætningerne er givet mig i en spontan tydning af den konkrete ytrings kombination af ordbetydninger, syntaks, intonation, fraserings og kontekstuelle sammenhæng med situationen i bilen. Denne tydning inddrager – i samme tidsløse moment, som den udvikler sig, og parallelt med, at jeg til stadighed oplever filmens fremadskridende projektioner på skærmen eller lærredet – en række aspekter fra de dele af min erfaringsverden, som oplevelsen af filmens udtryk aktiverer.

## **Meningens udfoldelse**

Det er et tilsyneladende paradoks, at jeg på den ene side ved synet og lyden af en filmsekvens kan opleve en mangfoldighed af relaterede elementer, og på den anden side kan opleve indtrykket af enhed. Når jeg, som ovenfor, skal redegøre for filmoplevelsens karakter eller for filmsekvensens reception, strækker allerede en indledende beskrivelse sig over halve og hele sider, mens jeg i filmens fortælle tid oplever filmens flermodale udtryk samt alle de ovenfor stående liniers udskrevne elementer og relationer som et integreret hele, jeg kun kan skille ad og analysere ved at bryde med filmoplevelsen og holde den ud i strakt arm – ved distancering.

Jeg kan, i forlængelse af mine lægmandsfænomenologiske fortolkninger af indledningen til *Mulholland Drive*, betegne det integrerende aspekt ved filmoplevelsen *syntetisering*, idet jeg ved syntetisering dels forstår en sammenføjning af elementer, dels at sammenføjningen opleves som et mere eller mindre udifferentieret



hele med en særegen kvalitet og identitet<sup>2</sup>. Parallelt med syntetiseringens integrerende aspekt omfatter filmoplevelsen også den refleksivt betonedede *analyse*, der opdeler helheden i mindre dele, som det eksempelvis er demonstreret i ovenstående fortolkninger af Mulholland Drive<sup>3</sup>. Syntetiseringsaspektet knytter sig til en medlevende, immersiv oplevelsesmodus overfor filmudtrykket mens det afvikles, mens analysen i sin karakter af refleksion forløber tidsligt forskudt i forhold til filmudtrykkets afvikling.

Således forstået er filmoplevelse en aktivitet, der står i et komplekst forhold til det filmiske udtryk og dets lineære afvikling over tid. Filmoplevelsens syntese og analyse forløber forskudt i forhold til hinanden under filmreceptionen – og selve analysen kan desuden bestå af adskillige refleksive lag, der er yderligere forskudte i forhold til hinanden. Filmoplevelse kan derfor opfattes som en betydningsdannende aktivitet, der under processeringen af det filmiske udtryk udfolder sig gradvist; og denne opfattelse implicerer, at betydningsdannelse er en tidslig proces, hvori nogle faser følger andre.

Oplevelsen af betydningsdannelsen som en proces, hvori mening gradvist udfoldes, er grundlæggende i denne tekst. Dette udgangspunkt står i modsætning til teorier om betydningsdannelse, der opfatter mening som afgrænsede funktionelle 'parceller' repræsenterende hver sit afgrænsede objekt fra virkelighedens eller forestillingernes verden. Parcelteorier om mening kan antage mange forskellige former, fra vulgærsemiotiske redegørelser for tegns simple referentialitet til kunstig intelligensteoriens vision om formaliserbare

---

<sup>2</sup> *Syntetisering* er ikke (i denne sammenhæng) et teoretisk ladet begreb, men en term, der sammenfatter nogle egenskaber ved den konkrete, ateoretiske oplevelse af et filmudtryk.

<sup>3</sup> *Analyse* er her syntetiseringstermens logiske modsætning samt en term, der indfanger nogle andre egenskaber ved filmoplevelsen (end syntetiseringstermen).

sprog, her eksemplificeret ved en funktionalistisk beskrivelse af hjernen som en kryptograf:

"The mind thinks its thoughts in Mentalese, codes them in the local natural language, and then transmits them (say, by speaking them out loud) to the hearer. The hearer has a Cryptographer in his head too, of course, who thereupon proceeds to decode the 'message'. In this picture natural language, far from being essential to thought, is merely a vehicle for the communication of thought." [Putnam 1992 s. 6-7]<sup>4</sup>

Termen *Mentalese* betegner et indre, mentalt tankesprog – lingua mentis – der er fælles for alle sprogbrugere uanset deres sproglige tilhørsforhold. Den indholdsmæssige substans, som af hjernen processeres på mentalesisk, udgøres af forestillinger og tilskyndelser (belief and desire<sup>5</sup>) – forestillinger om verden og dens sammenhænge samt tilskyndelser til handling – og disse indholdssubstanser genfindes ofte, efter oversættelsen fra mentalesisk til et af de naturlige sprog, i de sproglige strukturers substantiver og verber.

En antagelse, der i modsætning til funktionalismen hævder, at mening – hvad enten den er sproglig eller af anden karakter – er et mere flydende fænomen, der ikke kan parcelleres, men udfolder sig over tid og hvis indholdssubstans er amorf eller flertydig, medfører en række spørgsmål og skal kvalificeres. Tidsaspektets inddragelse med udspring i meningens *udfoldelse* implicerer, at mening opstår gradvist og bygges op mod sit resultat: Den færdigprocesserede og på tungen liggende forestilling, klar til kommunikation og handling. Ud fra denne naive og foreløbige fremstillings logik lyder det første spørgsmål, som jeg vil kalde spørgsmålet om protomening:

---

<sup>4</sup> *Mentalese*-termen stammer fra Jerry Fodors *The Language of Thought* (1975).

<sup>5</sup> Putnam 1992 s. 7.

Hvori består den første, pejlede protomening, som er en mulighedsbetingelse for betydningsdannelsens videre udfoldelse?

## Meningsens fylde

Før jeg går videre med at udvikle og præcisere spørgsmålet om protomening, vil jeg forsøge at indkredse det felt, som en besvarelse af spørgsmålet i givet fald vil inddrage og berøre. Spørgsmålet om protomening er blevet stillet på baggrund af et ræsonnement, der tog udgangspunkt i en filmscene samt i de mulige fortolkninger deraf, og jeg vil for en stund vende tilbage til dette udgangspunkt.

Mulholland Drive første scene indstilling 5 kan ikke fortolkes isoleret fra resten af filmen, men skal ses i sammenhæng med filmens andre indstillinger og udtrykselementer i øvrigt. Filmudtryk er, ligesom fx musik og dramatik, temporale udtryk, og et af udtryksmidlerne er filmens komposition, dvs. den tidslige varighed, kombination og rækkefølge af de udtryksmæssige elementer. Filmens mening skabes derfor, som nævnt ovenfor, løbende og simultant med afviklingen af dens udtryksforløb. Den danske komponist, Vagn Holmboe, skitserer kompositionens formskabende rolle i musik:

Musikkens grundstof, lyden, har sin eksistens i tiden, og vi må nødvendigvis opfatte tonernes forbindelse med hinanden som en bevægelse i tid og rum, som varighed og form. Lydbølgerne når vort øre successivt, men sammenfattes af vor bevidsthed og bliver form. Vi opfatter umiddelbart, om den enkelte tone er kort eller lang, svag eller kraftig, passiv eller dynamisk, og gennem disse og mange andre kvaliteter erfarer vi ikke blot tonens særpræg, men også formens struktur og karakter. Efterhånden som et musikværk forløber, skabes det for vor bevidsthed og vil til slut stå som en helhed. [Holmboe 1961 s. 9]

Ligesom for musikudtrykkets vedkommende dannes filmudtrykkets form af, at de elementer, der opleves over tid, så at sige komprimeres tidsligt og danner et samtidigt, virtuelt rum. Filmens grundstoffer er billeder og lyd, der er omhyggeligt arrangeret for i sammenhæng at

udgøre en form. Det betyder ikke, at filmen er meningsløs indtil rulleteksterne, hvilket fortolkningerne af scene 1 indstilling 5 også viser. I det samme sekund vi ser kvinden i kabinen ved vi, at hun befinder sig i den bil på bjergvejen, som vi har set i filmens intro. Musikken er – og har undervejs været – mørk. Natbillederne, *Mulholland Drive*-skiltet i flakkende belysning og selv David Lynch's navn i den sidste introcredit medvirker til at skabe en anelsesfuldhed: Det, vi ser og hører, er umiddelbart forståeligt og meningsfuldt, men under denne overflade skimtes omridset af noget skjult, som vi kun kan ane eller fornemme. "What are you doing? We don't stop here". Hvor var kvinden, chaufføren og forsidepassageren på vej hen, og hvad ville der være sket, hvis ikke en bilfuld teenagere var kollideret frontalt med den holdende bil?

Spørgsmålet om protomening er spørgsmålet om, hvad der leder betydningsdannelsen i en retning, der forbinder første scenes eksterne og interne kameraindstillinger til et kohærent handlingsforløb; der gør det umiddelbart forståeligt, at kvinden er overrasket over bilens standsning; der lader os ane et større konglomerat af intentioner og sammenhænge skjult bag standsningen, og lader denne anelse og dens aflæggere farve vores filmoplevelse med en stemning af mystificeret dystrethed – en stemning, der er formativ for betydningsdannelsen i de efterfølgende sekvenser.

## **Thései og phýsei**

Hvis vi skal begribe fænomenet *processuel betydningsdannelse*, kan vi tage udgangspunkt i den sproglige betydningsdannelse, idet dannelse af betydning i forhold til sproglige udtryk er hovedhjørnestenen i udforskningen af betydningsdannelse generelt: Hvordan henholdsvis former og forstår vi sproglige udtryk – mundtlige såvel som skriftlige? Roman Jakobson nævner to grundlæggende aspekter af

betydningsdannelse<sup>6</sup>, der begge kan spores tilbage til Platon, i forbindelse med omtalen af det lingvistiske begreb *dobbelt artikulation*:

"This idea [of double articulation] seems to have emerged under Greek incentives and means that one of the two articulations turns the sound matter (*vocis articulatio*) into words, while the other employs words to generate sentences [...]. The doctrine [of double articulation] implied that *vocis articulatio* obtains its signification *ex humana institutione* or, in Plato's terminology, *thései* (by convention) and that the task of the speech sounds, which have no autonomous meanings themselves, is to differentiate word meanings." [Jakobson 1987 s. 181]

Thései-aspektet kan genfindes fx i Saussures semiologi, hvori tegnets meningsskabende egenskaber tilskrives konventioner, hvilket vil sige, at tegnet er arbitrært – der er ikke nogen anden årsag til tegnets referentialitet end den sproglige 'regel', som ved anvendelse eller fortolkning af tegnet peger på dets objekt<sup>7</sup>.

"On the other hand, linguists began to turn their attention toward the immediate and autonomous significance of the constituents of the verbal sound shape in the life of language. This significance was supposed to be prompted directly by their nature, *phýsei*, according to Plato's dialogue *Kratylos* dramatizing the contest between the two permanent linguistic forces – convention and nature." [Jakobson 1987 s. 181]

Phýsei-aspektet henviser til en iboende eller 'naturlig' mening med tegnets lydlige form, der ifølge citatet er umiddelbar og autonom, og Jakobson skelner mellem de to 'lingvistiske kræfter': Thései-aspektet er konvention mens phýsei-aspektet er natur. Jævnfør denne sondring vil jeg eftersøge protomeningen i meningens – indtil videre – gådefulde phýsei-aspekt, idet det forekommer mig logisk, at natur går forud for konvention. Denne logik er også et udtryk for et fravalg af teorier, der implicerer at sprogets eller meningens strukturer er

---

<sup>6</sup> Roman Jakobson: *The Sound Shape of Language* i Roman Jakobson: *Selected Writings VIII – Completion Volume One*, Walter de Gruyter & Co., Berlin 1987

<sup>7</sup> Dinesen 1994 s. 17ff.

aktualiseringer af en form for medfødt universalgrammatik<sup>8</sup>. Jeg tolker derfor phýsei-aspektet som en egenskab ved den sprogligt-verbale betydningsdannelse, der i sammenstødet mellem den menneskelige organisme og sprogligt udtryk anviser mening i henhold til sproglydenes fysiologiske egenskaber. "Sproglydenes fysiologiske egenskaber" korresponderer altså – via phýsei-aspektet – meningsfuldt med det objekt, som den sproglige ytring betegner. Hvis jeg ønsker at beskrive fænomenet protomening i relation til det talte sprog, som jeg sporer elementer af i phýsei-aspektet, så må jeg beskrive, hvordan denne korrespondens mellem sproglig form og betegnet objekt opstår. Denne bestræbelse vil jeg foreløbig modificere i to retninger:

For det første kan jeg eftersøge den korrespondensetablerende mekanisme på begge sider af dualismens demarkationslinie: Jeg kan undersøge objektets fysiologi for derfra at beskrive, hvordan der etableres korrespondens mellem objektfysiologi og menings phýsei-aspekt. Jeg kan også undersøge menneskets fysiologiske egenskaber for deraf at udlede, hvordan min egen fysiologi er formativ for betydningsdannelsen. Jeg vælger et både-og for at undgå at reducere det betydningsdannelsesfelt, som jeg beskriver, idet jeg ønsker at bibeholde den fornemmelse for det æstetiske udtryks fylde, som min problemstilling udspringer af<sup>9</sup>. Jeg følger her Køppes skel mellem epistemologisk og ontologisk antireduktionisme<sup>10</sup>, og forsøger at bevare et billede af en fuldstændig og omfattende ontologi, vel

---

<sup>8</sup> Her tænker jeg primært på Chomskys generative transformationsgrammatik [Køppe 1990 s. 214].

<sup>9</sup> Merleau-Ponty beskriver denne oplevelse af fylde på følgende måde: "When I see an object, I always feel that there is a portion of being beyond what I see at this moment, not only as regards visible being, but also as regards what is tangible or audible. And not only sensible being, but a depth of the object that no progressive sensory deduction will ever exhaust" [Merleau-Ponty 2003 s. 251].

<sup>10</sup> Køppe 1990 s. 227.

vidende at jeg må lægge nogle epistemologiske snit i helheden for at kunne beskrive og begrebsliggøre feltet. Desuden er det mit synspunkt, at betydningsdannelse er det evolutionære resultat af sammenstødet mellem omverden og menneskelig organisme, og den korrespondensetablerende mekanisme ses i forlængelse heraf som det aktive samarbejde mellem verdens form og min form, mellem ydre og indre.

For det andet er dette ikke en tekst, der har som mål specifikt at beskrive protomening og betydningsdannelse i forhold til sproget. Jeg tager udgangspunkt i et 'filmcitát', fra hvilket jeg udvikler spørgsmålet om protomening. Derefter forsøger jeg at nærme mig besvarelsen af spørgsmålet om protomening ved at indrage en lingvistisk distinktion. Disse spring er ikke et udtryk for (u-) metodisk eklekticisme, for betydningsdannelse er ikke et fænomen, der er snævert knyttet til 'sit medie' – der eksisterer ikke et særskilt filmsprog eller et fra anden betydningsdannelse afsondret sprog til afkodning af programinterfaces. Forståelse, hvad enten den er billedlig, sproglig eller af anden art, baserer sig på fylogenesens træge kerne af uendeligt langsomt udviklede organisme-tilpasser-sig-omgivelser, og alle senere tilkomne forståelsesformer deler, trods deres medie- og genremæssige særpræg, grundstrukturer med denne kerne af forståelse<sup>11</sup>. Betydningsdannelse kan antage forskellige æstetiske former – som fx helleristninger, skrig, symfonier, monumentale bygningsværker og haikudigte – og disse formers medier er med til at begrænse den mulige formdannelse, men der er samtidig fælles træk ved de æstetiske former, der gør dem umiddelbart og generelt forståelige på trods af specifikke mediemæssige og kontekstuelle omstændigheder<sup>12</sup>. Dette

---

<sup>11</sup> En del af rationale ved tværvideenskabelige studier er at finde teoretiske fællesmængder, som det fx er tilfældet med receptionsforskningens og kognitionsvidenskabens anvendelse indenfor filmteori (se fx Krarup & Pedersen 2000 og 2001.)

<sup>12</sup> Brødrene Lumières filmforevisning i 1897 af et tog, der kører ind på en station imod kameraet, fik ifølge overleveringen tilskuerne til først at måbe, siden til at

betyder også at forståelsesformerne perception (opfattelsen af bevidste sanseindtryk) og reception (modtagerens fortolkningsarbejde i forhold til tekster eller andre æstetiske udtryk) må dele grundstrukturer med en fylogenetisk kerneforståelse, og således er tættere forbundet end deres privilegerede positioner indenfor henholdsvis neuropsykologi og litteraturteori lader antyde.

## En enhed af integreret flerhed

Min oplevelse af det æstetiske udtryks fylde kan beskrives som *en enhed af integreret flerhed*, og denne paradoksale formulering dækker over to modsatrettede bevægelser, som forenes i oplevelsen: En samlebevægelse og en spredebevægelse. Samlebevægelsen bibringer oplevelsen af enhed eller helhed og blev beskrevet af Aristoteles som sammenstykningsen af enkeltsansernes modale sansefragmenter i det 'organ', han kaldte *sensus communis*, og som han lokaliserede til hjerteregionen<sup>13</sup>. Spredebevægelsen gives – retrospektivt – med muligheden for at analysere oplevelsen, og må i meningens udfoldelse over tid indplaceres som et førsprogligt betydningsdannelselement, der bibringer oplevelsen af flerhed. Besvarelsen af spørgsmålet om protomening må beskrive både anvisningen af en retning mod helhed og denne helheds mangefacetterede karakter.

Jeg ønsker at give et bud på beskrivelsen af den funktionalitet i menneskeorganismen, der udvirker oplevelsen af integreret flerhed. Hvilke egenskaber ved krop, hjerne og sanser forårsager dannelsen af protomening, og hvilke formål tjener protomening for organismen? Neurologer har i 150 år forsøgt at besvare lignende spørgsmål, og har

---

flygte i panik. Folk sad netop ikke uforstående overfor det filmiske udtryk og tænkte *que'ce que c'est?*

<sup>13</sup> *Sensus communis* samler enkeltsansernes perceptor og kan oversættes til *alsans* (eller bibeholdes i sin latinske form). Det relaterede udtryk *common sense* er et kantiansk begreb, der skal begrunde muligheden for etisk og moralsk dømmekraft.



især arbejdet med forholdet mellem hjerne, sanser og nervesystem på den ene side og fænomener som hukommelse, sansning og bevidsthed på den anden side. Neurologien har endda med betegnelsen *the binding problem* navngivet det konglomerat af syntetisering og synkronisering, der allerede for Aristoteles' samtidige voldte kvaler<sup>14</sup>.

## Synæstesi

Indenfor det neurologiske felt har jeg i særlig grad ladet mig fascinere af beskrivelserne af et specifikt fænomen, *synæstesi*, der er karakteriseret ved en neurologisk spredebevægelse. Den sovjetrussiske neuropsykolog, Alexander R. Luria, havde gennem en årrække en patient, S, der var synæstetiker, hvilket fx gav sig udtryk i følgende:

S: Som De ved er der folk der ligesom har mange stemmer, hvis stemmer er som en hel komposition, eller en buket. Afdøde S.M. Eisenstein havde netop sådan en stemme; når jeg lyttede til ham var det som om en flamme med spillende tunger kom imod mig. Jeg blev så interesseret i hans stemme, at jeg ikke kunne følge med i hvad han sagde. [Luria 1975 s. 26]

S beskriver lyden af filminstruktørens, S.M. Eisensteins, stemme med et synsindtryk – S modtager et auditivt stimulussignal og hører Eisensteins karakteristiske stemme, samtidig med at han helt konkret, og det vil sige ikke-metaforisk, *ser* flammer. Dvs. at det auditive stimulussignal kognitivt udspaltes i S, og at han oplever Eisensteins stemme, og andre fænomener, i to eller flere konkrete, samtidige sansemodaliteter. Synæstesifænomenet har været kendt i århundreder og har haft sine 'perioder' indenfor den neurologiske videnskabs historie. Den franske psykolog og filosof, Maurice Merleau-Ponty, hvis kropsfilosofi i høj grad blev udarbejdet på baggrund af

---

<sup>14</sup> Som betegnelsen antyder, er kvalerne ikke mindsket nævneværdigt; de er nærmest at betragte som en stemningsattribut, der knytter sig til beskæftigelsen med syntetisering.

neurologiske studier af læsioner hos soldater fra Første Verdenskrig, strejfer fx fænomenet i *Phenomenology of Perception* fra 1945.

Synaesthetic perception is the rule, and we are unaware of it only because scientific knowledge shifts the center of gravity of experience, so that we have unlearned how to see, hear, and generally speaking, feel, in order to deduce, from our bodily organization and the world as the physicist conceives it, what we are to see, hear and feel. [Merleau-Ponty 2003 s. 266]

I nyere tid er fænomenet først blevet taget op igen efter 1989, hvor den amerikanske neurolog, Richard E. Cytowic, skrev sin *A Union of the Senses* om fænomenet. Ligesom Merleau-Ponty har Cytowic det synspunkt, at synæstesi er generelt forekommende, men forløber ubevidst i majoriteten af ikke-synæsteter<sup>15</sup>. Ligeledes som Merleau-Ponty forbinder Cytowic synæstesifænomenet med en oprindelig erfaringsmodus – han omtaler synæsteter som 'kognitive fossiler' – som vi så at sige har aflært.

Dermed bliver beskrivelsen af synæstesi relevant i forsøget på at besvare spørgsmålet om protomening. Til en sådan beskrivelse hører, i denne sammenhæng, en 'forudsætningshypotese': Synæstesi anses for at være almindeligt udbredt – og er derfor kandidat til en rolle som kognitiv spaltningmekanisme i en almindeligt forekommende protomeningsdannelse. Denne forudsætning er kontroversiel men nødvendig, for at jeg kan spænde fænomenet op mod et humanistisk meningsbegreb.

## Fænomenologi og evolutionsteori

Som tidligere nævnt vil jeg bestræbe mig på at bibeholde forestillingen om en antireduktionistisk ontologi. Der eksisterer ikke noget teoretisk grundfjeld, hvortil jeg kan forankre teorier i håbet om, at teoriernes

---

<sup>15</sup> Cytowic er ikke konsekvent på dette punkt. Se diskussionen om synæstesis generalitet i synæstesikapitlet.

sandhedsværdi derved øges. Jeg må væve mig et teoretisk netværk, hvor den ene teori bestyrker den anden, ud fra devisen: Jo flere substantielle teoretiske relationer, jeg kan knytte mellem teorier, jo mere har jeg sandsynliggjort den enkelte teori. Samtidig bør den enkelte teori naturligvis være velunderbygget og gennemarbejdet indenfor sit eget felt. Jeg ser umiddelbart to muligheder for at modvirke neurologiens traditionelt iboende tendens til reduktion:

For det første udspringer teksten af ønsket om at beskrive protomeningsdannelsens bidrag til oplevelsens fylde. Dvs. at jeg kan holde den neurologiske beskrivelse af synæstesi op imod et beskrivelsesniveau, der tilstræber en beskrivelse af oplevelsesmæssig flertydighed og autenticitet: Fænomenologien. Fænomenologien betjener sig mere eller mindre systematisk af en sensitivitet, der dels bringes i anvendelse i selve oplevelseserfaringen og dels i gengivelsen af den autentiske oplevelses flertydighed – i det deskriptive sprog<sup>16</sup>. Jeg har valgt at anvende K.E. Løgstrups fænomenologiske teori om mening, som pointerer denne flertydighed og sætter den på begreb. Løgstrups fortrin er hans følsomhed overfor hverdagssituationers, sprogets og kunstens meningsfylde, som han skildrer nuanceret og detaljeret. Løgstrups teorier bliver, med undtagelsen af hans etiske tekster, desuden sjældent anvendt indenfor humaniora<sup>17</sup>, og det kan jeg med inddragelsen af hans sprogfilosofi forsøge at råde bod på.

En anden mulighed for at 'kalibrere' en teoretisk tekst er at gøre den til genstand for evolutionsteoretisk sandsynliggørelse. Jeg kan opføre et teoretisk bygningsværk af stor indre sammenhængskraft, men hvis teorien sandsynliggør, hvordan bygningsværkets fænomener er

---

<sup>16</sup> Dermed får begrebet *flertydighed* karakter af en slags fællesterm for neurologi og fænomenologi, om end termen ikke nødvendigvis betyder det samme indenfor de to traditioner.

<sup>17</sup> Det kan der være flere gode grunde til, hvilket jeg vil komme nærmere ind på i indledningen til kapitlet *Vidde og prægnans*.

resultatet af en evolutionært lovmæssig udvikling, har jeg yderligere styrket teoriens sandhedsværdi. Jeg formidler ikke i teksten et sammenhængende teoretisk standpunkt vedrørende evolutionsteori, men vil inddrage tematikken løbende.

## Hypotese

For at opsummere: Den synæstetiske 'dobbeltsansning' af fænomener er et udtryk for, at sanseindtryk spaltes og danner kognitive relationer på forskellige niveauer. Denne kognitive spaltning og relationsdannelse korrelerer med den fænomenologiske sprogteoris opfattelse af *mening* som en flertydig, amorf og vag størrelse, der først indløses og gøres semantisk eksakt ved sin aktuelle kobling til en situation, hændelse, en tid og et sted – konteksten. Spørgsmålet om protomening kan udvikles til en hypotese:

**Den synæstetiske perception er den førsproglige indikation på, at kognitiv diffusion bidrager til dannelsen af protomening, når subjekter sanser fænomener (heriblandt audiovisuelle æstetiske udtryk). Denne protomening er en betingelse for videre betydningsdannelse og udgør første led i en meningstaksonomi<sup>18</sup>. Den kognitive diffusion er det neurologiske korrelat til den fænomenologiske sprogteoris udsagn om sansningens stemthed samt om sprogets vidde og prægnans (Løgstrup). Det konceptuelle omdrejningspunkt for sammenhængen mellem synæstetisk perception og fænomenologisk sprogteori er *flertydighed*.**

---

<sup>18</sup> Meningstaksonomien omfatter desuden udadvendt driftsbaseret teleologisk mening, indadvendt monitorerende somatisk mening (proprioception) og symbolsk (evt. semantisk) mening. Mennesket har i evolutionær henseende den synæstetiske, den teleologiske og den somatiske mening til fælles med dyrene, mens den symbolske mening er det specifikke kognitive træk, der er kendetegnende for mennesket.

Jeg kalder ovenfor antydningssvis protomeningen for den fylogenetiske kerneforståelse, dvs. at protomeningen kan antages at udlåne fælles træk til betydningsdannelsen indenfor forskellige æstetiske udtryk og genrer – ligesom både perception af dagligdagens situationer og receptionen af forfinede æstetiske kunstudtryk rummer elementer af protomeningsdannelse. Ifølge denne opfattelse er teksten en slags teoretisk grundforskning, hvor jeg undersøger protomeningshypotesen.



X





# Vidde og prægnans

En fænomenologisk teori om sprog eller æstetik beskæftiger sig med sprogligt-æstetiske udtryk, som de fremtræder for og opleves af fænomenologen. Fænomenologisk videnskab kan beskrives som et forsøg på at nærme sig en gyldig metode og et brugbart begrebsapparat i forhold til den subjektive oplevelse af et fænomen. Fænomenet fremtræder for fænomenologen i al dets sammensathed og fylde, og det er fænomenologens opgave at analysere oplevelsen for at nå frem til et essentielt meningsindhold – dvs. de invariante træk ved den subjektive oplevelse af fænomenet, som formodes at være tilgængelige for andre mennesker på andre steder til andre tider. Fænomenologen er i dette tilfælde danske K.E. Løgstrup, hvis fænomenologiske sprogfilosofi præsenteres i sin mest kompakte form i det første af de fire såkaldte metafysikbind kaldet *Vidde og prægnans*<sup>19</sup>.

Der er to hovedtendenser indenfor fænomenologien: For det første tendensen til at arbejde stringent med den fænomenologiske

---

<sup>19</sup> Elementer af sprogfilosofien findes desuden spredt udover de tre øvrige metafysikbind: *Kunst og erkendelse*, *Ophav og omgivelse* og *Skabelse og tilintetgørelse*.

metodologi i ønsket om at opnå resultater, der på samme tid er videnskabeligt gyldige og autentiske<sup>20</sup>. Den anden tendens er filosofisk-deduktiv, og består i beskrivelser og argumenter, der tilsammen udgør en slags meta- eller anden ordens fænomenologi, hvor undersøgelsesobjektet ikke den konkrete subjektive oplevelse, men den generaliserede og principielle oplevelse. Løgstrups tekster rummer begge tendenser, men han kan til en vis grad siges at forsage den stringente eller systematiske fænomenologiske metodologi til fordel for en filosofisk argumentation, der konstant spændes op mod konkrete, men ikke nødvendigvis systematisk sammenhængende, oplevelsesfænomener. Resultatet er en tekst med en høj grad af autenticitet men med en mindre grad af systematik.

Baggrunden for min fremstilling af sprogfilosofien er en fokusering på elementer i Løgstrups tekst, der indikerer spredning eller samling af mening. Dette fokus er parallelt med distinktionen mellem flertydighed og syntese, og distinktionen genfindes i titlen på Løgstrups først metafysikbind. Jeg har valgt at lægge vægten på sprogfilosofien – og ikke på fx Løgstrups perceptionsteori – for at nærme mig betydningsdannelsen i relation til *æstetiske udtryk*. Løgstrup beskriver sproget bl.a. ved at inddrage dagligdags, filosofisk-videnskabelige og litterære sproglige former, og han vender sig hyppigt mod kunstens ikke-sproglige udtryksformer for at eksemplificere forskellige former for udtryksfylde. Jeg har i min fortolkning af Løgstrups vidtfavnende tekster tilstræbt et kompromis mellem autenticitet og formidling, og jeg har systematiseret og tematiseret i en grad, så den resulterende tekst får mere karakter af systembygning end Løgstrups egne tekster.

---

<sup>20</sup> Denne tendens er tydeligst i den tidlige Husserls arbejder, der lægger grunden til et decideret fænomenologisk-videnskabeligt paradigme.

## Sprogfilosofien

Udgangspunktet for en fænomenologisk teori om sproget er *sprog*, som *det manifesterer sig*, dvs. som det kan iagttages ved dets anvendelse af mennesker i situationer. Sproget kan iagttages i talen – talen i bred forstand inklusive skrift – mens sproget selv ikke er tilgængeligt for en fænomenologisk beskrivelse. Opdeling af sprog i på den ene side det bagvedliggende, 'usynlige' sprogsystem og på den anden side et manifest, aktualiseret sprog svarer til Saussures skelnen mellem *langue* og *parole*<sup>21</sup>.

Grundlæggende for enhver fænomenologisk sprogfilosofi er distinktionen mellem sproget, forstået som et system eller en bestand af ord, og tale forstået som aktivitet. Fænomenologiens genstand er talen. [Pahuus 1983 s. 10]<sup>22</sup>

Ifølge denne distinktion er sproget en abstraktion af talen, en metatale, og den semantiske selektion af ord og deres indbyrdes kombination i et syntaktisk system i *sproget* er genstand for lingvisters og sprogforskeres undersøgelser<sup>23</sup>. Ved at fremhæve *talen* som det fænomen, der er genstand for undersøgelse, udsiges samtidig noget om den funktion, som sprogbrugen ifølge en fænomenologisk sprogteori må have:

Talen er en fysisk størrelse og undersøges af den fænomenologiske sprogforsker primært via dette konkret-sansbare niveau, dvs. ved at undersøge konkrete (talte) ytringer. Dette giver traditionelt de fænomenologiske sprogteorier en tilsyneladende 'springende' og 'ustruktureret' stil, fordi fænomenologien, jævnfør sine egne forudsætninger, i udtalt grad undlader at skematisere og gruppere for i

---

<sup>21</sup> Dinesen 1994 s. 14.

<sup>22</sup> Mogens Pahuus' artikel introducerer Lipps' sprogfilosofi med henblik på at belyse Løgstrup, og Pahuus er kongenial med Løgstrup – som Løgstrup med Lipps. Hvor jeg ikke præciserer med kildehenvisninger, vil jeg med termen *fænomenologisk sprogteori* referere til synspunkter eller udsagn, som både Pahuus, Løgstrup og Lipps formodes at kunne tilslutte sig.

<sup>23</sup> Jakobson 1995 s. 48ff.

stedet at undersøge sprogbrugen ved sammenligninger af konkrete sproglige ytringer. Et ekstremt og gennemført eksempel på dette er Hans Lipps' sprogfilosofi, der tjener som forlæg til Løgstrups, og som Løgstrup også i vid udstrækning viderefører i sin udgave af sprogteorien, eller *sprogfilosofien*, som han foretrækker at kalde det. Denne er primært samlet i første bind af Metafysikken, *Vidde og prægnans*, men elementer af sprogfilosofien er spredt ud over de andre tre metafysikbind.

Samme uvilje mod at reducere og formindske sammenhænge til pædagogisk-skematiske opstillinger genfindes i fokuseringen på talen, som den forefindes i *henvendelsen* og i *samtalen*. Dette fokus og den situationsbundethed til en samtale, til samtaleparter etc., som sprogbrugen derved opnår, indgår i *sin helhed* i den fænomenologiske sprogforskere teoretiseren<sup>24</sup>. Dvs. at *situationen* spiller ind på samtalen og de talte ords betydning, og med situationen drages fænomener som omverden, hændelse, tidslighed og mange andre omstændigheder ind i sprogteorien. Derudover spiller samtaleens *anden*, den i reduktionistisk kommunikationsteori benævnte 'modtager', en væsentlig rolle for de anvendte ords betydning, idet en komplet sprogteori desuden må omfatte elementer af iagttagelse og selviagttagelse, og dermed får sprogteorien via situationsaspektet et systemisk tilsnit. Desuden får samtaleelementet som konsekvens, at den fænomenologiske sprogteori må forholde sig til det taltes *funktion* som en mere eller mindre formålstjenlig handlen eller udveksling. Talen indgår på handlingsplanet som ét værktøj i et mere omfattende kommunikativt repertoire, der også omfatter anvendelsen af fx gestik, lyde og teknologisk formidlede tegn.

---

<sup>24</sup> Selv i enetalen eller monologen er der en 'modtager': I første omgang taleren selv og eventuelt et publikum.

## Betydning og eksistentialitet

Symptomatisk for det fænomenologiske grundsyn på sproget og dets anvendelse refererer Pahuus Lipps' diskussion om distinktionen mellem substantivet *betydning* og verbet *at betyde*, hvor Lipps argumenterer for anvendelsen af verbet i forbindelse med en beskrivelse af betydningsdannelsen<sup>25</sup>. Argumentet skal hindre, at betydningsdannelsen tolkes som en *fiksering af betydning* i henhold til en given konventionel og statisk reference, og i stedet dreje beskrivelsen af betydningsdannelsen i retning af en handlingsorienteret praksis á la Austins talehandlingsteori. Her indgår talen netop i en konkret situation, som den talende med ytringen forsøger at påvirke med det formål at udvirke en forandring.

At tale er således at søge noget udrettet gennem det at blive hørt. [...] Eftersom alt sagt kun tager effekt via forståelse, må det, der søges udrettet med noget sagt, i alle tilfælde være det at give nogen noget at forstå. [Pahuus 1983 s. 13]

Dvs. at *betydningen* i tale af Pahuus (ud fra Lipps) defineres som "det at give nogen noget at forstå", og da betydningen i talen bl.a. medieres af ordene, kan disse, via de forskellige former de antager og sammenhænge de indgår i, give nogen noget at forstå på forskellig måde. I modsætning hertil indskrænker *denotationistiske* teorier ords betydning til umiddelbart at gælde det, der henvises til. Hermed postulerer disse teorier en slags kognitiv pegepind, som forbinder et ord med dets betydning, mens den fænomenologiske sprogfilosofi fastholder, at ordet er *underordnet* betydningen.

Den saglige betydning er ikke grundbetydningen. Ordene er ikke regionalt fastlagte [...]. De forskellige anvendelser på de forskellige områder og planer hører alle med til ordets betydning, eller rettere: manifesterer denne. [Pahuus 1983 s. 17]

---

<sup>25</sup> Pahuus 1983 s. 12-13.

Med 'den saglige betydning' menes det, et ord denoterer<sup>26</sup>, og i denotationistiske sprogteorier korresponderer et ord eller begreb med et fænomen i verden således, at ordet eller begrebet, korrekt og kompetent anvendt, 'udpeger' præcis det fænomen, som taleren intenderer. At ordene ikke er regionalt fastlagt er derfor at modsætte sig teorier om korrespondens for i stedet at brede ordets betydning ud over en større fænomenal sfære. Denne udbredelse af ordbetydningen er nøje forbundet med det sprogbrugende menneskes liv, som det udfolder sig med gøremål, relationer, reaktioner, følelsesudfoldelse osv.

I og med at mennesker tager tingene – situationen, virkeligheden – på bestemte måder, og således giver tingene en bestemt betydning (søgende, spørgende, iagttagende, sig besluttende, handlende), har mennesket også taget – opfattet, forstået – sig selv på bestemte måder. Sproget er da et udtryk for, *hvordan mennesket har taget sin verden og sig selv op*. [Pahuus 1983 s. 21]

Spørgsmålet om betydningsdannelse har traditionelt delt filosoffer og videnskabsmænd langs den dualistiske demarkationslinje. På den ene side af det filosofiske skel beskrives betydningsdannelsen af fx empirismen – i sprogvidenskab repræsenteret ved begrebsrealismen – som en 'indadgående' og sansedrevet bevægelse, hvor fænomeners væren, stoflighed og relationer transformerer til bevidsthed og sprog. Overfor denne opfattelse står idealismen – i sprogvidenskab repræsenteret ved nominalismen – og dens beskrivelse af betydningsdannelsen som en 'udadgående' kognitiv aktivitet, hvor det kaotiske sansbare påtvinges bevidsthedens strukturer og kategorier via bl.a. sprog og kognitive skemaer, og hvor omverdenens fænomener gennem denne struktureringsproces bliver meningsfuld. De to modpoler indenfor dualistiske filosofiske og videnskabelige positioner repræsenterer to former for transcendent betydningsdannelse,

---

<sup>26</sup> *Denotere* (latin: denotare) betyder 'betegne' eller 'afmærke'.

hvormed mennesket får adgang at danne sig meningsfulde forestillinger om omverdenens fænomener.

*Transcendensen* opfattes som en 'overskridelse' af et subjekts grænser: For fx empirismen overskrider stofflig materie bevidsthedens grænse (via sanserne) og antager en ny eksistensform som fx sprog eller forestillingsbillede. Løgstrup er skeptisk overfor 'transcendentalfilosofi' og henviser i stedet til en form for *analog forståelse*, hvilket jeg vil komme ind på nedenfor. Hvadenten en betydningdannelsesteoris terminologi anvender begreber som *transcendens* eller *analog forståelse*, må der i selve betydningsdannelsesprocessen forekomme en transformation, og Løgstrups terminologi lægger op til en forståelse af transformationsprocessen som et gradvist men kontinuert skred.

Den fænomenologiske sprogteori opererer ligeledes med en dobbelt og modsatrettet betydningsdannelse, men benægter, at modsætningen er eksklusiv. Pahuus-citatet ovenfor anfører, at mennesket *tager sin verden og sig selv op*, hvilket betyder at subjektet foretager en internalisering af omverdenens strukturer, der tillader situationer og hændelser at sætte deres aftryk i subjektet. *At tage verden eller sig selv op* er – jævnfør Heideggers eksistentialontologi<sup>27</sup> – et udtryk for 'eksistentialitet', og vi kan derfor kalde én betydningsdannelsesproces for *eksistential (internaliserende) betydningsdannelse*.

En anden form for betydningsdannelse forekommer, når ordene former og tilvirker (vores opfattelse af) virkeligheden, dvs. når

---

<sup>27</sup> "Verden er ikke noget værende, en ting ved siden af alle andre ting, men verden er den sammenhæng, som både er en brugs- og fortrolighedssammenhæng, og som er givet med tingenes 'for at' og 'med henblik på'; eksistentialt *verden* udtrykker er tilhørsforhold mellem tingene og mennesket og mellem mennesker indbyrdes; når verden er forstået, er også tingene forstået og forstået fyldestgørende" [Wind 1974 s. 35, min kursivering]. Beskrivelsen af de Heideggerske *eksistentialer* og den derpå funderede eksistentialontologi hører til Løgstrups faglige skoling, idet han studerede hos Heidegger.

menneskets projicering af ordenes grundbetydninger på virkeligheden former denne. Denne *formning* eller *tilvirkning* har sit udspring i menneskets kropslighed – heri er inkluderet sanseorganernes fysikalitet – og er en projicering af kropslige-sproglige strukturer på 'billedet af' omverdenen. Denne anden, komplementære betydningsdannelsesproces kan kaldes for *strukturel* (*projicerende*) *betydningsdannelse*.

Disse to elementer i menneskets natur – dets eksistentialitet og dets legemlige, fornemmende aspekt – er knyttet uløseligt til hinanden. I og med at mennesket fornemmer og modtager indtryk, er det indfældet i verden, er det til sammen med tingene; men netop fordi menneskets fornemmen (*sein Empfinden*) ikke som dyrenes er fikseret på noget bestemt, kræver den at blive tydeliggjort. Netop derfor vil noget erkendes i det. Derfor er det langt an på *at blive taget op* – er dermed lagt an på eksistentialitet. [Pahuus 1983 s. 21]

Betydningsdannelsen er et resultat af et *sammenstød* mellem en udadgående projicering og en indadgående 'be-sansning'. Sammenstødet er en vedvarende 'bevægelse' og en gennemgribende menneskelig livsbetingelse der bevirker, at mennesket<sup>28</sup> med sin krop er indfældet i omgivelserne og dermed direkte forbundet med verden via sin huds kontaktflader og sine sansers afsøgende 'tentakler'. En fænomenologisk teori, der beskriver kroppens indfældethed i verden, nedtoner samtidig kroppens differentiering fra omverdenen, hvilket forskyder betydningsdannelsens betydning: Betydningsdannelsen kan ses som selve dén hændelse, der differentierer. Denne forståelse af betydningsdannelsen som differentiering medfører, at jeg- og selvbevidsthed kan ses som funktioner af betydningsdannelsen – at *jeg* først 'opstår' i og med betydningsdannelsen – og at bevidsthed er en processuel størrelse, som vækkes til live sammen med og *som* mening.

---

<sup>28</sup> Disse betragtninger gælder ikke kun humanoide væsener, men alle sansende kroppe i verden. Samtidig sandsynliggør teorien, hvorledes fx et pattedyr kan siges at danne betydning på niveauer, som også 'er inkluderet i' menneskets betydningsdannelse, men uden at kunne opleve eksistensen af et selv eller en bevidsthed.



## Begreber og konceptioner

For en fænomenologisk sprogteori er betydningsdannelsesprocessen er et kontinuert flow, som krop, sanser og sproglig forståelse driver i én pulserende bevægelse. Fra dette flow kan subjektet gribe dele, som i den givne situation er relevante, og udsætte dem for yderligere betydningsdannelse i en evig fortolknings- og forandringsproces. Rent metodisk har fænomenologen det udgangspunkt, at betydningsdannelsesprocessen skal beskrives, som den fremtræder for fænomenologens bevidsthed, dvs. i sin komplekse helhed, og historisk kan den fænomenologiske filosofi ses som en modpol til reduktionisme generelt. For Lipps og til dels for Løgstrup betyder den *metodiske* antireduktionisme, at de for så vidt muligt<sup>29</sup> i deres beskrivelse undgår at reducere komplekse fænomener til begreber, der kan indfanges af en definition. Når Løgstrup således redegør for de såkaldte *konceptioner*, forløber det som en hermeneutisk indkredsning af fænomenet, der med diverse eksempler skal sætte fænomenet i forskelligt lys. Om sin egen metode siger han:

Fuldbyrdelsen af konceptionen tilskyder den, alt efter omstændighederne, en vekslende fylde [...]. Ordets betydningsindhold kan derfor ikke forklares, kun vækkes gennem eksempler. Hvad det samme er, der bringer det forskellige sammen, lader sig ikke definatorisk fremføre, det kan kun mærkes, idet man gennemløber dets forvandlinger i det konkrete. [Løgstrup 1976 s. 71]

Denne tekst tilstræber en diskussion mellem fænomenologiske og neurologiske synspunkter, der ikke kan foretages med udgangspunkt i to vidt forskellige sprog, og det bliver derfor for begges vedkommende nødvendigt at abstrahere fra de henholdsvis fænomenologisk og neurologisk faglige beskrivelser til et relativt generelt beskrivelsesniveau. Lipps' og Løgstrups antireduktionistiske fænomenologi skal derfor danne udgangspunkt for en generalisering –

---

<sup>29</sup> I Lipps' tilfælde er antireduktionismen gennemført med konsekvent – nærmest systematisk – strengthed.

hvilket er det samme som en reduktion – for at kunne bidrage til tekstens mål: At opstille hypoteser, som er anvendelige for begge beskrivelsesniveauer. Den fænomenologiske generalisering forløber sideløbende med, at sammenhængen mellem generaliseret fænomen og kompleks virkelighed søges opretholdt. En første sondring kunne være den Lippske opdeling af sproget i *begreber* og *konceptioner*.

## Begreber

Når mennesket 'tager sin verden og sig selv op' i en situation, medfører betydningsdannelsen bl.a. at forskellige kognitive og sproglige processer bliver bragt i anvendelse. Disse sprogligt-kognitive processer forløber vekslende og har deres egen funktionalitet – fra *konceptionernes* indkredsning og artikulering af fornemmelser og følelser til semantisk og *begrebslig* ping-pong i refleksion.

I betydningsdannelsen udgrænses noget på bekostning af noget potentielt og mere omfattende, og kvaliteten ved den udgrænsede mening er dens selektion af 'træk', som i bred forstand er væsentlige eller relevante for subjektet i en given situation. 'Mening er selektion af træk' betyder, at betydningsdannelsen gør meningen morfologisk distinkt for subjektet, dvs. at denne gestaltning af form fra det potentielt altomfattende<sup>30</sup> er udgangspunktet for erkendelse og sprog. Betydningsdannelsens gestaltning af betydende former er ikke at opfatte som organismens anvendelse af kognitive 'værktøjer', idet formdannelsen udspringer af hver enkelt situation.

Situationer omfatter alle deres egne realiteter af fx kropslig, psykologisk, materiel, temporal, teknologisk og interpersonel karakter, der begrænser, afgrænser eller udæsker mening i henhold til den

---

<sup>30</sup> *Det potentielt altomfattende*, som refererer til det astronomiske antal af mulige betydningsdannelser, er en teoretisk abstraktion, der, forekom den i praksis, ville opleves som *formløshed*.

funktion, som betydningsdannelsen udfylder for subjektet i dets foretagsomme og æstetiske virke. Den givne situations specifikke og bestemmende omstændigheder afspejles i det resulterende sprogs forskellige former. For Løgstrup kan situationer overordnet opdeles i to hovedformer med dertil hørende sproglige kendetegn:

Sprogets funktion er en helt anden, når vi taler om materielle ting og optiske fænomener i vor sansbare omverden, end når vi taler om fænomener, der hører vor mentale og historiske tilværelse til. De første kan ostensivt defineres, man kan pege på tingen – bordet, strandnelliken – på det optiske fænomen – skyggen, regnbuen – og sige: det betyder ordet. [...] Det kan vi ikke, eller langt fra altid med ordene for de mentale og historiske fænomener. Det skyldes imidlertid ikke, at de er upræcise, men det skyldes, at de er tydingen. Det tydede fænomen har ingen grænser, det går ikke herfra og dertil, det varer ikke herfra og dertil. Slet ikke når det er en stemning, en affekt, en emotion, en sentiment. Heller ikke når det er en situation, en handling, en begivenhed, en gerning. Takket være deres høje sammensathed går begivenhederne over i hinanden, går tilstandene og situationerne og handlingerne over i hinanden, for ikke at tale om vore følelser og tanker og overhovedet alle mentale foregange. [Løgstrup 1976 s. 38]

Som eksempel på et materielt/optisk fænomen nævner Løgstrup 'lampe', som han sammenligner med fænomenet 'sagtmodighed' fra den historiske/mentale sfære<sup>31</sup>. Ordet 'lampe' kan bestemmes ved at henvise til noget sansbart begribeligt – fænomenet 'lampes' lysspredende funktion. Ordet 'lampe' er et *begreb*, der er styret af en definition, som igen styres af reglerne for opstilling af definitioner indenfor et taksonomisk begrebssystem. *Begreber i streng forstand*<sup>32</sup> tilhører en kategorial forståelsesmodus i deres egenskab af subsumptionsbegreber. Dermed er begreberne de strukturelle elementer, som for Aristoteles udgør en taksonomi over det værende. At forstå 'noget' i henhold til denne forståelsesmodus er at fastlægge

---

<sup>31</sup> Løgstrup 1976 s. 48. Se beskrivelsen af 'sagtmodighed' og *konceptioner* nedenfor.

<sup>32</sup> I sin rendyrkede videnskabelige konsekvens kaldes disse systematiserede begreber *termini*.

dette 'noget' ved begrebsliggørelse i henhold til taksonomien, dvs. at gruppere 'noget' efter dets *genus* (fællestræk) og *differentia* (differentierende kendetegn). *Begreber* bliver derfor foretrukket i videnskabelig sprogbrug, hvori ordet eller begrebet søges koblet til det sansede empiriske fænomen med det formål at entydiggøre forståelsen og bestemme fænomenet.

## Ord med og uden designata

Løgstrup opererer med yderligere en opdeling af ord, der kan placeres i forlængelse af Lipps' distinktion mellem begreber og konceptioner, idet han opdeler ordene i henholdsvis ord med og uden designata. Opdelingen i ord med og uden designata følger en opdeling af de 'felter', som ordenes brug er koblet til, i henholdsvis natur-/sansefænomener og historiske fænomener. Fænomener fra naturens sfære bliver meningsfulde i kraft af, at de er sanselige og via sproget kan forsynes med en betegnende 'etiket' eller *designata*<sup>33</sup>. Denne identifikation ved betegnelse gør fænomenet distinkt og får det til at træde frem på baggrund af den samlede meningsintention.

At bestemme noget er at træffe det særlige ved det. Og det særlige er det, hvormed det på specifik vis adskiller sig fra andet. [...] Det henseende, i hvilken 'hest' er en bestemmelse, er arten.[ Pahuus 1983 s. 26, Løgstrup 1976 s. 58]

Med denne beskrivelse nærmer Løgstrups *ord med designata* – ord som rød, blå, tulipan, rose, hund, kat, skygge og regnbue – sig Lipps' *begreber*. Men et ord med designata er kun et begreb (i 'streng' Lippsk forstand) under den forudsætning, at det indgår i sætningen i henseende af artslig bestemmelse. Hvis fx ordet 'rød' indgår i en lægmands sætning, vil der typisk være tale om en gengivelse af et indtryk, og i så tilfælde er 'rød' en konception.

---

<sup>33</sup> *Designata* er etymologisk forbundet med (det latinske) *designere*, som betyder 'udpege'.

Historicitetens (eller mentale) fænomener, derimod, kan ikke gengives med betegnelse, men skal i hvert enkelt tilfælde tydes og indkredses – af ord uden designata – i forhold til den samhørende situation og de tilhørende omstændigheder. I talen skal betydningen af det gengivne historiske fænomen tydes ud fra den samlede meningsintention, og kan ikke 'udpeges' eller designeres på baggrund af enkelte forekommende ord. Dvs. at ord uden designata får deres betydning fra den samlede meningsintention i en sætning, samtale eller diskurs. Samtidig påpeger Pahuus<sup>34</sup>, at praktisk sprogbrug ikke strengt følger distinktionen mellem ord med og uden designata, fordi de fænomener, som sprogbbruget anvendes om, kan have elementer af både sansning og historicitet.

## Konceptioner

Ordet 'sagtmodighed' henviser til nogle typiske træk, som i modsætning til 'lampe' ikke kan kondenseres til en definition, og 'sagtmodighed' er derfor ikke et begreb i streng forstand. Ordet 'sagtmodighed' kan anvendes om et fænomen på baggrund af en fortolkning af den måde, fænomenet fremtræder på. Måden, som fænomenet fremtræder på, fx en persons adfærd, har nogle træk, som kan iagttages, og sammenhængen mellem disse træk kan derefter føre til en sproglig tolkning ved anvendelse af ordet 'sagtmodighed' om adfærden. De ord, der udspringer af denne tolkende sprogbrug, kaldes af Lipps for *konceptioner*.

"At se noget som 'et træ' er at koncipere noget – ikke at bestemme noget efter kendetegn" <sup>35</sup>. At se noget som et træ *kan* ganske vist være et udtryk for en taksonomisk begrebsliggørelse – en botanikers differentiering fra fx en busk – men normalt blandt lægfolk ses og

---

<sup>34</sup> Pahuus 1983 s. 26.

<sup>35</sup> Pahuus 1983 s. 24.

'forstås' træet ud fra dets ydre fremtrædelsesform, som så sammenfattes til en *konception*<sup>36</sup>. Dvs. at konceptionen skal kunne 'indfange' et fænomen i dets forskellige aspekter via det indtryk, som fænomenet giver et subjekt, og derfor er konceptioner hyppigt anvendt i dagligsproget.

Konceptioner er kunnede greb, ved hjælp af hvilke man fatter noget, og gennem hvilke man selv får fodfæste i situationen. At kende et ords betydning inkluderer således, at man begriber en ting på en bestemt måde, d.v.s. har en bestemt konception om tingen. [Pahuus 1983 s. 23]

Konceptioner ("kunnede greb, ved hjælp af hvilke man fatter noget") forefindes i to udgaver, idet de knytter sig til de to ovenfor beskrevne komplementære former for transcendent betydningsdannelse: Den internaliserende eksistentielle betydningsdannelse manifesterer sig i den form for konceptioner, der kaldes *praktiske konceptioner*. De praktiske konceptioner 'griber' praksisk-eksistentielle<sup>37</sup> ting og foregange via den internalisering af omverdens strukturer, som det praktiske greb fordrer og medfører.

Åbenheden, som fænomenologer generelt og Heidegger i særdeleshed taler om<sup>38</sup>, sikrer forståelsens adgang til vores livsverden, den verden vi er vævet ind i via vores livs pragmatiske arbejde med at tilfredsstille vores vidt forskellige behov. Dvs. at *verden* forstået som den verden, vi tager i brug, er forståelig via åbenhedens grundvilkår. Denne form for åbenheds begrænsning er, at den kun forklarer menneskets betydningsdannelse i forhold til de fænomener, som står i dets

---

<sup>36</sup> *Konception* har sin oprindelse i det latinske 'conceptio', der betyder 'sammenfating'.

<sup>37</sup> 'Eksistential' forstås som det *at tage sin verden og sig selv op*, jævnfør Heidegger.

<sup>38</sup> "[...] verdensstrukturen og forståelsen af denne og tingene beror på disses Daseins-afhængighed; med andre ord: for fortsat at kunne være må Dasein forholde sig åbent til det værende, som det er omgivet af; det værende, tingene og verden får deres sammenhænge fra det forhold, at Dasein ikke kun er, men er således at det må sørge for sin fortsatte væren." [Wind 1974 s. 39.] Termen *Dasein* er Heideggers betegnelse for menneskevæsenet.

selvopretholdelses tjeneste. Alt udenfor denne praktiske erfaringsverden må forekomme et sådant væsen uforståeligt eller betydningsløst. Løgstrup vil, inspireret af Lipps, udvide vores mulighed for at forstå den menneskelige erfarings fulde potentiale:

Himlen kalder vi rummet over os i dets grænseløshed. Skønt tomt oplever vi ikke rummet som tomt, det har farve, vekslede med himmelstrøg og vejrlig. Hvad vort syn falder på forstår vi med hvad der standser vort blik. Himmelrummet og dets grænseløshed forstår vi derimod med vort syns fortaben sig i det. Med en legemlighed, med synet, og med en ejendommelighed ved det, der ikke har med vor selvopholdelse at gøre, forstår vi himmelrummet som himmelrum. Men lige så godt eller måske bedre kunne vi sige, at himmelrummet trækker vort syn til sig og lader det hvile i sig uden at lade det standse af noget. Himmelrummets andel i ordets betydning er ikke mindre end vort syns andel. [Løgstrup 1976 s. 142]

Løgstrups illustration leder frem mod en anden form for konceptioner, og angiver med citatet nogle karakteristika for disse konceptioner, der skal gøre dem i stand til bl.a. at gøre fænomenet 'himmelrum' meningsfuldt: Betydningsdannelse via praktiske konceptioner modsvares af den projicerende strukturelle betydningsdannelse, og manifesterer sig i såkaldte *sigtende konceptioner*. De sigtende konceptioner former verden 'i vores billede', så vi med dem opnår et greb om situationen og omverdenen, der udgår fra og er en projicering af vore interne kropslige og sproglige strukturer.

Praktiske og sigtende konceptioner er dynamiske sprogligt-kognitive matricer i betydningens formdannelsesproces, idet matricerne tilpasser sig fænomenerne i deres situerethed og kontekstafhængighed samt det betydningsskabende subjekts fysiologi, psykologi og historie. Det giver konceptionerne en fleksibilitet til at antage forskellige og nuancerede betydninger, som afgrænses af den konkrete situation, og konceptionernes fænomenele betydning aktualiseres af den sproglige ytrings helhed i talen, tanken, samtalen eller udtrykket etc.:

Den grundbetydning, der er givet med ordets rod, drager et vekslede indhold ind i sin styrelse. Det er sprogets artikulation, der leddeler virkelighedens kontekst. Det er sproget, der virker ordnende.

Sproget tager verden i sit eget sigte. I sproget bliver greb foruddannet, der ikke kun er praktiske konceptioner, men konceptioner der består i et sigte. [Løgstrup 1976 s. 71]

'Konceptionens greb' fortolker fænomenet – ikke som en begrebslig bestemmelse men som en 'foruddannelse', dvs. at konceptionen er betydningsdannelsens første skitse af fænomenet i dets helhed. Den konceptuelle skitse skal ikke opfattes som et stiliseret omrids men som et 'billede' af fænomenet, der er ladet med betydning, der kan være – men ikke nødvendigvis er – foreløbig af karakter. Med en konception får den kognitivt-sproglige proces en hermeneutisk horisont, som den fortløbende betydningsdannelse kan tage som udgangspunkt for videre betydningsdannelse. Konceptionen er præliminær i ikke-begrebslig betydningsdannelse, idet den repræsenterer den første fortætning af *mening* i subjektets kognitivt-sproglige processer. Specielt de sigtende konceptioner er af interesse for denne tekst, og jeg vil senere forsøge at udfolde, hvordan vi kan forestille os, at de sigtende konceptioner opstår ud fra den menneskelige fysiologi, fx via synæstesi, og dermed hvordan de sigtende konceptioner kan tænkes at bidrage til at besvare spørgsmålet om protomening.

De praktiske og sigtende konceptioner skal ikke forstås som udelukkende henholdsvis internaliserende og projicerende af natur, da der i begge tilfælde er tale om en form for 'chiasme'<sup>39</sup>. Man kan tale om, at der i hver slags konceptioner sker en prægning af betydningsdannelsen i forhold til den funktion, som betydningsdannelsen tjener for det menneskelige subjekt. I eksempelvis praktiske situationer, hvor et fænomens beskaffenhed og egenskaber afgør, hvordan jeg kan omgås med, bearbejde eller undgå fænomenet, vil betydningsdannelsens *realisme* i forhold til fænomenet

---

<sup>39</sup> *Chiasme* betyder krydsning eller sammenfletning, og Merleau-Ponty anvender udtrykket i en beskrivelse af det perciperende subjekts sammensmeltning med det sansede [Merleau-Ponty 1997 s. 130 ff.].



være afgørende for min succes. Men denne prægning af betydningsdannelsen fæstner sig og mødes 'i mig' med fx sansefysiologiske forudsætninger, kropslige skemaer realiseret som vaner samt et formål, der er *mit*. Med udgangspunkt i Pahuus' definition kan vi sige, at det 'kunnende' i konceptionernes "kunnede greb" i høj grad hidrører fra mennesket og *dets* egenskaber, og at *omverdenens* egenskaber sætter sig igennem i betydningsdannelsen i henholdsvis større og mindre grad ved praktiske og sigtende konceptioner.

## Sprogets semantiske formåen

Sproget, forstået som bestand eller som kombinationen af ordforråd og grammatik, må besidde nogle bestemte egenskaber, hvis det ved sit bidrag til betydningsdannelsesprocessen skal kunne favne både omverdenens og subjektets egenskaber. Grammatikken ser vi her bort fra, idet vi vender blikket mod den fænomenologiske sprogteoris beskrivelse af sprogets ordforråd. Ordforrådet skal på den ene side være præcist i sin formulering af det givne fænomen i dets kontekstuelle specificitet, og på den anden side være tilstrækkeligt omfangsrigt til at kunne omfatte fænomenernes oplevede nuancerigdom. Denne dobbelthed ved sprogets semantiske formåen<sup>40</sup>, der er specielt tydelig i forekomsten af homonymer, har to tilsyneladende modsatte bevægelser. Disse to bevægelser – en sammentrækning og en spredning – mødes i den aktuelle sprogbrug:

[...] hvad der holder sammen på betydningen i dens polymorfi er ikke et abstrakt element, der går igen i de forskellige betydningsvariationer. Tværtimod, kunne man næsten sige. Hvad der holder sammen på betydningen, er det samme, som spreder den ud i dens polymorfi, nemlig den ene og anden og tredje og fjerde modus af den kompleksitet, der udmærker vor tilværelse. [Løgstrup 1976 s. 70]

---

<sup>40</sup> 'Sproget som bestand' der 'formår' noget er en abstraktion, idet sproglig betydningsdannelse i den fænomenologiske tradition er en *handling*, der udføres af et subjekt, som redegjort for tidligere.

Hos Aristoteles har et ord sin genus til fælles med beslægtede ord, hvilket som oftest eksemplificeres ved substantiver<sup>41</sup>. Mange substantiver er ord for sansede fænomener i omverdenen, og disse fænomener har karakter af rumligt afgrænsede entiteter, der kan isoleres og indplaceres i et taksonomisk system. De kan derfor efterfølgende *bestemmes* med en korrekt og entydig term. Som nævnt skelner Løgstrup mellem fænomener fra den materielle/optiske og den historiske/mentale sfære, og eksemplariske substantiver, der skal illustrere en denotationistisk sprogteori, er typisk materielle og identificeres med synssansen. De er ord for ting.

Anderledes forholder det sig med ord, der anvendes om fænomener fra den historiske/mentale sfære, hvadenten der er tale om substantiver eller fx verber. 'Sagtmodighed' eller 'spot' er substantiver, men betegner hverken materielle eller optiske fænomener, idet ordene anvendes om adfærdsfænomener fra det menneskelige felt af interpersonelle udvekslinger. Denne adfærd er både historisk tilknyttet konkrete situationer og mentalt udtryk for subjekters psykologiske og kommunikative processer. Sprogbrugen skal, i sin spredende og sammentrækkende bevægelse, indfange og aktualisere disse betydningslag ved adfærdsfænomenerne.

## Vidde

Løgstrup bruger betegnelsen *vidde* om den egenskab ved et ord, at det kan antage flere betydninger, og at grundbetydningen ikke kan fikses i en definition. Ordets vidde medfører et semantisk potentiale, der muliggør betydningsdannelsens spredebevægelse. Det semantiske potentiale opstår ved, at ordet kan antage betydning efter dets tilknytning til forskellige fænomener og deres forskellige

---

<sup>41</sup> Substantivet 'hest' synes at have særstatus som eksemplarisk for illustrationen af betydningsdannelse, og optræder bl.a. hos Saussure – og, som nævnt ovenfor, hos Løgstrup. Substantivet 'æbletræ' (jf. Husserl) er også populært, om end lidt utrendy.

kontekstuelle omstændigheder. Skematisk opstillet medfører det en semantisk stratifikation, idet hvert betydningslag for et ord kobler sig til nogle typiske omstændigheder, og disse niveauer eller strata kalder Løgstrup for ordets *fortrolighedslag* eller *-planer*.

Den viide betydning opstår af, at fortrolighedslag skydes sammen. Ikke fortrolighedslag, der ligger klods op ad hinanden, men fortrolighedslag der er så disparate som tænkes kan. Sådan opstår også vor tilværelse i dens historicitet. Sprog og historicitet betinger hinanden og opstår på samme måde. [Løgstrup 1976 s. 23]

Løgstrups sproglige fortrolighedslag forholder sig i deres variation til vores historiske tilværelses omskiftelighed, og denne sammenvævedhed mellem sproget og historien er et kernepunkt i den fænomenologiske sprogteoris beskrivelse af betydningsdannelsen. Vores liv leves i samspil med personer og omverden generelt – vi tænker, kommunikerer og handler uafbrudt i og med verden, som fremstår konkret for os i den enkelte situations scenografi og persongalleri. Disse situationer er forståelige for os via en aktiv betydningsdannelse, i hvilken bestemte fænomener gør omtrent *det samme* indtryk på os i *forskellige* situationer. Ordet opnår derfor sin vidde ved potentielt at kunne anvendes om forskellige fænomener, idet de indtryk, fænomenerne gør på os, har isomorfe karaktertræk.

I den ene sætning står et ord som stærk for den muskelkraft, der skal til for at få klokken til at ringe ved kraftprøven i Tivoli, i den næste sætning står det for lyset, der er for generende for ens øjne, i den tredje sætning står det for et standpunkt, der har slående argumenter for sig. [Løgstrup 1976 s. 31]

Det isomorfe karaktertræk ved ordet, som medfører at fx 'stærk' kan anvendes om fænomener i mange og forskellige sammenhænge, kaldes af Løgstrup for ordets *sigte*. Sigtet repræsenterer betydningsdannelsens sammentrækkende bevægelse – den bevægelse, der så at sige snører ordet sammen til at udtrykke én given situation, hvis betydning manifesteres af selve sprogbrugen, dvs. ordvalget, sætningsstrukturen, tonefaldet, gestikken, layoutet etc. I ordets brug realiseres sigtet indenfor en bestemt konstellation af

fortrolighedsplaner, der er givet med situationen, og dermed afgrænses ordet fra sin potentielle vidde og antager en konkret mening.

## Fortrolighedsplaner

Løgstrups 'fortrolighedsplaner' er omdrejningspunktet for betydningsdannelsens sprede- og samlebevægelse, og termen omfatter desuden relationen mellem på den ene side vores historiske liv i verden og på den anden side sproglige udtryk for de indtryk, opholdet i verden gør på os. For at klargøre, hvad Løgstrup mener med 'fortrolighedsplaner', og for samtidig at demonstrere hans retoriske stil, er her gengivet et længere citat, hvori han redegør for ordet 'spots' forskellige betydninger:

Spot har et stort register, til den ene side, når den er godmodig, lystig og båret af sympati, nærmer den sig det at gøre nar ad den anden. Til den anden side, når spotten er giftig og dræbende, udsprungen af antipati, nærmer den sig hån. Hån er grovere end spot. Medens man i spotten bare er ude efter den andens pretention, er det i hånen selve den andens person, der forkastes. Går man endnu et skridt videre og overhovedet ikke vil lade den anden tælle, er man ude i foragten.

Men for nu at blive ved spotten, så må man, for at kende den, være fortrolig med flere fænomener. For det første må man være åben for det uudtalte krav om godtagelse, der er givet med ethvert samvær. Det hører elementært med til interdependensen. For det andet må man kende til den handling og holdning, som det drejer sig om. Et kendskab, der ikke er elementært, men sammensat. Kun hvis vi kender situationen som resultat af et forløb, kan vi vide, om personens handling og holdning er forstandig, modig, uafhængig osv. Ikke i en iagttagelse solo, kun i en tydning kan vi danne os en mening om det. For det tredje må vi have følelsens adgang til disharmonien mellem hvad den anden persons handling eller holdning pretenderer at være og faktisk er. Kun emotionelt har vi adgang til disharmonien, en ikke emotionel indsigt i den findes ikke. For det fjerde må vi være fortrolige med ironiens indirekte meddelelse, der – som glosen siger – heller ikke er elementær, men sammensat. Spot er altså et højt sammensat fænomen. Skematisk sagt, det bliver til af at sætte fire planer af fortrolighed sammen, hvoraf de to igen er sammensatte. [Løgstrup 1976 s. 23-24]

Løgstrups analyse demonstrerer, hvordan der i et ords betydning indgår fortrolighedsplaner, som – alt efter konteksten – kan udmønte sig i forskelligartede eller ligefrem modsatrettede betydninger. 'Planer' i 'fortrolighedsplaner' skal altså tages for pålydende som et felt, indenfor hvilket betydningen af et ord kan aktualiseres i forskellige koordinater med forskellige betydningsnuancer i forhold til de omstændigheder og 'omgivelser', som ordet indgår i. Den primære determinant for ordet er, som tidligere nævnt, sætningens mening, eller rettere sætningens mening, som den opstår i sproghandlingens fuldbyrdelse<sup>42</sup>.

Betydningsdannelsesprocessens bevægelse mellem vidde og sigte<sup>43</sup> via historicitetens fortrolighedsplaner sikrer, at sprogets ord er dynamiske og at vi dermed, via deres dynamik, kan ændre vores forståelse af de fænomener, de udtrykker, i takt med at fænomenerne udvikler sig og skifter karakter gennem historien. Denne sproglige dynamik transformerer ikke ordet fra en egentlig eller bogstavelig betydning, der er tilknyttet et eget afgrænset område, til en overført eller metaforisk betydning. Der er tale om en glidende betydningsudvidelse, hvorved et ords sigte kan ændre sig med ændringer i fortrolighedsplanernes konstellation:

Når ordets betydning i løbet af sprogets historie udvides, skyldes det, at der fra begyndelsen af var et sigte i den bogstaveligt brugte betydning. Den bogstavelige betydning har aldrig været et tegn. Ordet 'ben' etiketterer ikke en legemsdel, der genfindes hos så og så

---

<sup>42</sup> "Gennem den andens fuldbyrdelse af ordet, bliver det ligesom befriet fra sig selv. [Ordet er ikke] et fixerende udtryk for noget, som kan dækkes sagligt, men [...] en 'flygtig' handling" [Pahuus 1983 s. 33]. Eksempler på fuldbyrdelse kan fx være en attitude af: 'besvare', 'betænke', 'følge hendes advarsel' og 'lade sig belære af'. *Fuldbyrdelse* er en fænomenologisk pendant til Austins perlokutionære talehandling, og vil ikke blive behandlet yderligere.

<sup>43</sup> På trods af første metafysikbinds titel anvender Løgstrup sjældent termen 'prægnans'. Jeg opfatter det således, at 'prægnans' og 'sigte' kan anvendes om et givent ords aktuelle substans, hvilket Andersen (s. 485) ud fra et Lipps-citat beskriver som "en 'tilspidsende fæmning' ", men at Løgstrup ved brugen af 'sigte' opnår et sprogligt bedre greb om denne del af den betydningssskabende proces, som jeg har kaldt for den sammentrækkende bevægelse.

mange dyr og mennesker, men i ordet er forskellige fortrolighedsplaner skudt sammen: Et ben er den del af et legem, der holder det oppe, et ben er til at gå på osv. Af de sammenskudte fortrolighedslag giver sigtet sig. I løbet af dets historie kan ordet takket være snart det ene, snart det andet fortrolighedslag trække nye fænomener eller ting tillige med de omgivelser, hvori de hører hjemme, ind i sin betydnings kreds. En skønne dag taler man ikke alene om en hests ben, men om bordben, idet fortroligheden med, at benet er den del af legemet, der er med til at holde det oppe, fuldbyrdes, medens man ser bort fra fortroligheden med, at ben er til at gå med. [Løgstrup 1976 s. 75]

I og med fortrolighedsplanerne rummer Løgstrups fænomenologiske beskrivelse af betydningsdannelsen et element af integreret flerhed, som er afgørende i sprogfilosofien forståelse af ordenes sproglige dybde eller prægning. Fortrolighedsplanerne som begreb er en slags uspecificeret reduktion, og den iboende spaltning i planer knytter an til forskellige menneskeligt eksistentielle sfærer og aspekter.

## Sigte

Sprogets dynamik skyldes, at ordene ikke er regionalt fastlagte<sup>44</sup>. Når 'stærk' og 'ben' har en vidde, der medfører at ordene kan antage flere betydninger, skyldes det at sigtet ikke som en selvfølgelighed er udtryk for en iagttagelig virkelig beskaffenhed eller ting, dvs. ikke er udtryk for henholdsvis materiel styrke og en legemsdel. Når man anvender 'stærk' om fx et argument skyldes det indtrykket, som argumentet gør på sprogbrugeren. Et *indtryk* er en sammensat størrelse, der opstår i et subjekt ved processering og bearbejdning af sanseindtryk<sup>45</sup>. Argumentet opnår først sin egenskab 'stærk' i det øjeblik, at sammenhængen kan 'spidses til' og artikuleres i sproglig form, hvorimod musklens styrke er en egenskab, der er givet umiddelbart med sansningen af kraftprøven i Tivoli.

---

<sup>44</sup> En undtagelse fra grundreglen om, at ordene ikke er regionalt fastlagte, er egenavnene.

<sup>45</sup> Se afsnittet 'Sprogord' for yderligere beskrivelse af indtrykket og dets sammensathed.

Det er her afgørende for tesen om, at ordene ikke er regionalt fastlagte, at ordet 'stærk' ikke kan reduceres til den sansbare materielle styrke – eller til et givent indtryk, for den sags skyld – men at der i 'stærk's sigte foreligger en fleksibel betydningskvalitet, der kan ligge til grund for begge anvendelser af ordet. Identiteten mellem 'stærk' i de to betydninger opstår ikke ved en sammenligning af ydre, kvantificerbare træk, men er et udtryk for en art familielighed.

*Indtrykkets lighed* har [...] samme karakter som *'Familienähnlichkeit von Gesichtern'* [...]. Her sammenlignes ikke størrelser, der på forhånd er bestemt i deres beskaffenheder. Tværtimod ser man et menneskes ansigt på en *ny måde*, når man opdager dets lighed med et familiemedlems ansigt. [Andersen s. 483, Andersen citerer Hans Lipps' *Untersuchungen zur Phänomenologie der Erkenntnis*, Frankfurt, 1938, s. 104]

Andersens (og Lipps') brug af 'familielighed' er beslægtet, men ikke sammenfaldende, med Wittgensteins<sup>46</sup>. Wittgenstein generaliserer familieligheden og gør begrebet til et nøgleelement i sin sprogteori, mens Lipps udtrykkeligt taler om familielighed *mellem ansigter* som illustration af ligheden, der kan være mellem et indtryk og dets sproglige artikulation. Illustrationen implicerer, at den lighed, der kan eksistere mellem ansigter tilhørende personer i familie med hinanden, er af samme art som indtrykkets lighed med det sproglige udtryk, der skal artikulere indtrykket.

I forlængelse af Lipps' illustration anser jeg identiteten, der går igen i et sigtes forskellige manifestationer i henholdsvis materielle fænomener og indtryk, som en familielighed. Den sproglige artikulations relation til henholdsvis materielle fænomener og indtryk er forskellig, idet den sproglige artikulation af materielle fænomener er

---

<sup>46</sup> Familielighed (family resemblance) i Wittgensteinsk forstand er "[...] a network of overlapping but discontinuous similarities, like the fibres in a rope, or the facial features of members of a family" [OxCoPhi]. Familielighedsbegrebets 'struktur' som *overlappende og diskontinuerte ligbeder* minder om Løgstrups sigtebegrebs *konstellation af fortrolighedsplaner* med sin betoning af betydningens stratifikation og karakter af kompositum.

"bestemt i deres beskaffenheder" – af deres designata – mens den sproglige artikulations relation til indtryk på forhånd er ubestemt, men etableres via familielighed. 'Fastheden' i den materielle relation gør det muligt at argumentere for, at den type lighed, der kan bestå mellem materielle fænomeners sigte og indtryks sigte, er familielighed (som mellem ansigterne på beslægtede personer).

Jeg forstår derfor Løgstrups 'sigte' som den betydningskvalitet i et ord, der angiver en identitetsskabende kombination af træk. Samtidig sikrer sigtets fleksibilitet, at andre kombinationer af træk kan angive samme substantielle betydningskvalitet, hvilket gør mig i stand til at genfinde substansen i dets forskelligt aktualiserede former. Den identitetsskabende kombination af træk i et sigte kan ikke udmåles eller formaliseres, ligesom frenologiske måleinstrumenter ikke kan udmåle et ansigts identitetsgivende karaktertræk. Termini og begreber er ganske vist forholdsvis 'bestemte i deres beskaffenhed', men heller ikke disse ord med designata kan løsrive sig fra menneskets praktiske sprogbrug. Deres sigte er sammensat af overlappende og diskontinuerte elementer, hvorefter nogle ganske vist er dominerende, men deres potentielt varierende konstellation for subjektet forlener sigtet med en vidde, der fx umuliggør en kvantitativ formalisering.

Sigtet er ikke en isoleret størrelse, og dannelsen af sigtet i den aktive sprogbrug er ikke en isoleret (kognitiv) proces. Sigtet har vidde, og sigtet bringer forskellige relevante fortrolighedslag sammen, hvilket Løgstrup udtrykker således: "Foruddannelsen af det sigte, der bringer det forskelligste sammen, sker fortrinsvis i den verbale rod"<sup>47</sup>. Fuldbyrnelsen af meningen i den konkrete sætning, som den udtrykkes i den aktuelle sociale og kommunikative situation, bliver foregrebet allerede af sigtets kanalisering af mening ud fra ordenes verbale rødder. Sigtets vidde og dets aktualisering af fortrolighedslag

---

<sup>47</sup> Sprogfilosofien s. 71.



angiver en vej af en vis bredde, som betydningsdannelsesprocessen kan slå ind på, og som den konkrete sprogsituation kan indsnævre og specificere.

Som eksempel på samspillet mellem sigte, vidde og fortrolighedslag kan vi tage Løgstrups analyse af ordet 'glas'<sup>48</sup>. Ordet er ikke bare en stoflig betegnelse, der ved metonymi er kommet til at betyde en drikkebeholder, som ved yderligere metonymi kan betyde glassets indhold – som i "hun tømte glasset". 'Et stykke glas' betyder ikke et bestemt kvantum af stoffet, men et glasskår, dvs. en ituslået del af noget, der har været helt og dermed har haft en form. 'Glas' implicerer derfor både en stoflighed, en form (glasset) og et formål (drikkebeholder), og denne sammensathed er allerede angivet ved ordet i dets ubestemte form, før nogen specificering af hvilket glas, i hvilken situation, til hvilket formål osv.

Vort animalske behov for at slukke vor tørst giver vi en æstetisk skikkelse, ikke mindst for sammen – under rituelle former – at kunne tilfredsstille behovet. Vandet, vinen, øllet samles i krukker eller tønder for at skænke det op – til sin tid i glas, efter at mennesket er kommet på den teknik, der skal til for at fremstille det særlige stof, som glasset laves af. Hvad der forener de forskellige betydninger af ordet glas er, at vi i vor tilværelse forener tilfredsstillelse af et animalsk behov, en vilje til æstetisk skikkelsesdannelse, en trang til rituelt samvær og teknisk opfindsomhed. [Løgstrup 1976 s. 70]

I Løgstrups formulering foruddanner ordet 'glas' et sigte, der aktiverer fire fortrolighedsplaner. Sigtet har en vis vidde, som tillader 'glas' at henvise til forskellige snapse-, håndlavede, krystal-, bayerske øl- eller sandblæste glas. De fire i 'glas' implicerede fortrolighedslag har forskellig vægt i hver enkelt glasinkarnation, og sprogsituationens omtale af 'glas' iværksætter denne differentiering, ligesom den forekommer ved de bestemte i historien forekommende glas.

---

<sup>48</sup> Løgstrups analyse tager udgangspunkt i Lipps. At fx en glarmester kan anvende ordet 'glas' i håndværksmæssige tekniske og praktiske betydninger, og at ordet altså ikke kun bruges om drikkebeholdere, forringer ikke eksemplet.

Fortrolighedslagenes respektive karakter og vægt angiver samtidig vores – betydningsdannelsens – adgang til at forstå ordene, idet vi på forskellig vis knytter an til lagenes forskellige egenskaber. I tilfældet 'glas' med dets fire fortrolighedslag (tilfredsstillelse af et animalsk behov, æstetisk skikkelsesdannelse, rituellet samvær og teknisk opfindsomhed) er kun vores adgang til det teknisk-materielle fortrolighedslag af ostensiv karakter – givet via fænomenets synligt rumlige materialitet – mens vores adgang til de tre øvrige lag gives via vores biologiske, æstetiske og socialt orienterede følelser. *Betydningen* af disse fortrolighedslag er ganske vist ikke reducerbare til små isolerede betydningsenheder af følelse, men i de relationer, der i adgangen til et fortrolighedslag opstår mellem en følelse og det tilhørende eksplosive semantiske netværk af konnotationer, er følelsen primær.

## Sprogord

Følelsens primærstatus i Løgstrup fænomenologiske sprogfilosofi er en væsentlig tese, som skal uddybes nærmere. Tesen adskiller Løgstrups sprogteori fra en lang række af andre sprogteorier, der anskuer sprog som et mere eller mindre autonomt semantisk netværk, som mennesket kan tilegne sig via sin fornuft og anvende som kommunikativt værktøj. Frege og den tidlige Wittgenstein er fx repræsentanter for en fornuftsbaseret sprogteori, i hvilken sprogbrugen anskues som menneskets anvendelse af logiske operationer. Selv i analytisk filosofi forekommer handlinger og talehandling underligt mekaniske, idet der ikke redegøres for handlingernes og foretagsomhedens *betydning* for de menneskelige subjekter. Som logisk operation betragtet er betydningen af ordet dets

relationer, som talehandling betragtet er betydningen selve sprogets handlingsaspekt – hvori den intenderede forståelse er inkluderet<sup>49</sup>.

Tesen om følelsernes primærstatus er nødvendig for at forstå, hvordan den fænomenologiske sprogteori beskriver kontakten til eller sammenstødet med verden som den anledning eller hændelse, der gennembryder subjekt-objekt barrieren og manifesterer en tentativ mening i subjektet som *følelse*. Sammenhængen mellem verdenssammensmeltning, følelse og sprogbrug er derfor central for fænomenologiens beskrivelse af selve betydningsdannelsesmomentet, og teorien herom er, med inklusionen af de Lippske såkaldte *sprogord*, samtidig en kognitiv-sproglig evolutionsteori. Udgangspunktet for sprogets følelsesaspekt er kroppens sammenvævedhed med verden:

Verden og tingene er kun til for mennesker, for så vidt de angår det i dets legemlighed, d.v.s. at det bevæges. At erfare er at bevæges. Det, der betinger, at der kan findes sådan noget som sprog, er menneskets evne til at gestalte, forme, artikulere det, som bevæger det. [Pahuus 1983 s. 28]

At kunne bevæges er ifølge fænomenologisk sprogteori en fundamental betingelse for såvel erfaring som for sprog – i dén rækkefølge. At bevæges er en kropslig reaktion på omverdenen, og reaktionen erfares af mig som indtryk eller følelse. Følelsesindtrykket er kroppens måde at 'udtrykke sig' til mig på, og det giver mig et incitament til at forholde mig til omverdenen på en bestemt måde,

---

<sup>49</sup> Freges teori har et logisk funderet 'sandhedssprog' som objekt, og for dette sprog er den subjektive og følelsesgennemtrukne *forestilling* (Vorstellung) ikke 'sandhedsrelevant'. Frege anerkender (og værdsætter tilsyneladende) de kunstneriske og følelsesmæssige æstetiske aspekter ved dagligsproget, men ekskluderer aspekterne fra sandhedssproget [Andersen 1989 s. 35 + 77ff]. Om Searles version af talehandlingsteorien: "At en sætning har en bestemt betydning vil sige, at en ytring af den under de og de omstændigheder er ensbetydende med, at en bestemt sproghandling er udført" [Andersen 1989 s. 236]. Jeg vil ikke gå ind i en detaljeret sammenligning af Løgstrups sprogteori med andre med andre sprogteorier, men henviser til Andersen 1989 og i øvrigt til Løgstrup selv – som især i *Vidde og Prægnans* diskuterer med bl.a. Wittgenstein, Hjelmlev, Ryle og Derrida i takt med, at han fremlægger sin sprogfilosofi.

hvilket også kan resultere i, at jeg med handlende adfærd forsøger at udvirke en forandring eller udjævne en ubalance. Denne 'forholden sig til' omverdenen kan opfattes som en simpel form for førsproglig erkendelse.

Sproget udvikler sig på baggrund af den kropslige erfaring og den førsproglige erkendelse, og giver mig muligheden for give erfaring og erkendelse en form. Formdannelsen gør erfaringen distinkt, idet jeg med sproglige udtryk udskiller bestemte elementer ved følelsesindtrykket, frisætter dem fra mit indre liv og så at sige udvendiggør dem – jeg kan nu med sprogets udtryk holde erfaringen, som bevæger mig, op i lyset og vende og dreje den. Med sprogets udvendiggørelse af erfaringen opstår en afstand mellem omverdenens bevægen mig og sprogets artikulation, og afstanden er en betingelse for muligheden for ydre og indre kommunikation: Afstanden giver mig et kommunikativt rum, hvori mine sprogligt artikulerede erfaringer kan mødes med andres, hvilket medfører muligheden for via kommunikation at opnå erkendelse af erfaringer, der ikke udspringer af min egen krops bevægen mig via følelsesindtryk. Og afstanden giver mig et refleksivt rum, hvor jeg i tanken kan ændre forudsætninger for og omstændigheder ved erfaringen, hvilket muliggør tilpasning og læring, der ikke udspringer af kropsbetinget adfærd. Sproget gør erfaringens udtryk plastisk.

Betydningsdannelsens evolution i mennesket fra kropserfaret, førsproglig mening mod symbolsk sprog har forløbet over årtusinder, og den fænomenologiske sprogteori beskriver meningsniveauer, der kan opfattes som stadigt virksomme aflejringer af betydningsdannelsesprocesser fra dette udviklingsforløb. Pahuus sammenligner sprogets artikulation med gebærder eller gestus<sup>50</sup>, idet også gebærder gestalter det sprogbrugende menneskes indtryk eller

---

<sup>50</sup> Pahuus 1983 s. 28-29, jf. Lipps.

følelser – det, der bevæger mennesket. Gebærden, som vi normalt opfatter som et parallelt, men ikke sammenfaldende, ledsagefænomen til sproget, rækker ind i sproget selv i form af de fysiske karakteristika ved ordenes artikulation: Deres intonation, frasering, klang og dynamik – de såkaldte *lydgebærder*.

Lyden kan udstødes på forskellig vis af en 'afsender', som vi fx kender det fra uglens tuden, gorillaens slåen sig på brystet og hvalens sang, og denne lyd kan sanses af en 'modtager'. Lyden bliver til tale og sprog via menneskers evne til med stemmebånd, mundhule, tunge og læber at forme lyden distinkt i artikulerede fonemer, som vi genkender som fx ord. Et af lydens formelementer er tonen.

Tonen er ikke henvisende. Tonen stemmer sindet på sin egen måde. Sindet erfarer – stemt – tonens egen mening. [...] talens mening gror op af sanseligheden i den vekslende tones differentiering af lyden, og talens mening bliver ikke til af en sammenstyknings af ord, der hver har deres henvisende funktion. Den sproglige artikulering af meningen er også altid og først en instrumentaliserings af meningen. [Løgstrup 1976 s. 12-13]

Tale er på den ene side en proces, hvori en betydningstransformation finder sted fra den talendes indtryk af et givet forhold til en sansbar artikulation af det samme forhold i ord og gebærder. Opfattet således er det talte udtryk afkoblet fra det indtryk, som talen er udtryk for, og den betydende relation mellem udtryk og indtryk beror på en 'mental oversættelse' – så at sige i ét spring – mellem intrykkets og udtrykkets væsensforskellige eksistensformer.

På den anden side har det symbolske sprog historisk set aldrig udskilt sig endegyldigt fra sammenhængen med den kropsbetingede erfaring og følelsesindtrykket – tværtimod. Dét, der giver sprogets udtryk og relationer prægnant fylde er: Følelsen ved det indtryk, der bevæger mig; min kropslige udtryksrespons; min tilskyndelse til og iværksatte adfærd; de lyde og gebærder, der reforcerer og kommunikerer min førsproglige erkendelses sammenholden af hele situationen; samt de

anvendte semantiske netværk af overleveret mening, som via det symbolske sprog sammenfatter min personlige og kulturens historie.

Betydningsdannelsens evolution er ikke aflejret som adskilte meningsniveauer, men fordi udviklingen har forløbet kontinuerligt, er meningsniveauerne overlejrede og sammenflydende. I den fænomenologiske sprogteoris beskrivelse af dette tilnærmelsesvise kontinuum af overlejrede meningsniveauer har følelserne primærstatus, fordi de er vores adgang til hele det historiske arsenal af betydningsdannende processer<sup>51</sup>. Tydeligst er følelsernes primærstatus i de såkaldte *sprogord*.

Navne som grå og fod er oprindeligt ægte sprogord, de har deres eget og oprindelige sigte, takket være hvilket vi kan kalde hverdagen grå og tale om at få grund under fødderne, og det er ikke en overført betydning. Kort sagt, den nærliggende og gængse opfattelse er gal, fordi den går ud fra, at navne er tegn og ikke indebærer et sigte, en spontaneitet, en adgang. [Løgstrup 1976 s. 64-65]

Sprogordene demonstrerer, at sproget er ekspressivt, før det er semantisk henvisende, og at den retning, som betydningsdannelsen tager mod ordet, bliver anvist af følelsesindtrykket. Den 'følelse', som er primær i fænomenologisk sprogteori, er ikke kun respons på fysiske stimuli påvirkninger af vores nervesystem (kulde, varme, hårdhed, tyngde etc.), men er også respons på mere sammensatte fornemmelser og stemninger. Løgstrup eksemplificerer dette med vendingen 'den grå hverdag':

Med vendingen 'den grå hverdag' siger jeg, at hverdagen er begivenhedsløs og ensformig. Men når jeg kalder den grå, kommer det til, at jeg gør begivenhedsløsheden og ensformigheden tydelig med, hvordan de stemmer sindet. Vendingen sammenholder den vedholdende begivenhedsløshed og ensformigheden med den

---

<sup>51</sup> "Først i og med artikulationen får indtrykket karakter og præg – på ganske samme måde, som affekten først i gebærden bliver entydig og bliver lagt fast. Forvandlingen fra indtryk til ord er en omdannelse, hvor indtrykket og den lydige artikulation karakteriseres af den selvsamme dynamik, men manifesteret i forskellig materie. Dette er forudsætningen for, at den måde et ord lyder på og dets betydning kan høre sammen." [Pahuus 1983 s. 29]

korresponderende vedholdende grundstemning. En sammenfatning, der finder sted på basis af nok en sammenfatning, nemlig af hvordan den grå farve stemmer sindet i sansningen, og hvordan hverdagen stemmer sindet i erfaringen af begivenhedsløshed og ensformighed. Den dobbelte sammenfatning er en præcision, såvist som det er mere præcist at kalde hverdagen grå end at kalde den, skal vi sige, kedsommelig eller trist. [Løgstrup 1976 s. 66]

Anvendelsen af sprogord forløber via sammenfatninger af forskellige regioner efter den grundstemning, som fænomener i de pågældende regioner sætter os i. I eksemplet sammenfattes regionerne 'farve' og 'typisk situation', hvorved fænomenerne 'grå' og 'begivenhedsløshed', der tilhører disse regioner, bringes sammen. Vendingen 'den grå hverdag's betydningsmæssige grundsubstans er den grundstemning eller stemthed, som 'grå' har fælles med 'begivenhedsløshed'.

[...] betydningshorisonten åbnes af følelsen. Følelsen er cognitiv. Ikke at forstå på den måde, at den giver os erkendelse af sagforhold, relationer og kendsgerninger; følelsens cognitivitet består i, at den giver os adgang til verden og vor tilværelse. Forståelsen af verden og vor tilværelse er stemt. [...] Al forståelse, al tænkning er anvist på følelsen. [Løgstrup 1976 s. 93]

Dvs. at en hændelse (eller ord, udtryk, objekt, osv.) vækker en følelse eller en stemthed i mig, som – skjult – åbner for hændelsens betydningshorisont i sin fulde vidde, og at den sproglige forståelses hermeneutiske betydningsdannelsesproces aktualiserer en konkret betydning indenfor betydningshorisonten.

## Analog forståelse

Når Løgstrup i et ovenfor gengivet citat<sup>52</sup> anfører, at sprogordene ikke dannes eller forstås ved overført betydning eller metaforisk betydningsdannelse, er det fordi han opfatter den

---

<sup>52</sup> Løgstrup 1976 s. 64-65.

betydningsdannelsesmodus som primær<sup>53</sup>, der sammenfatter fænomenerens stemhedsindtryk og udtrykker ekspressiv mening. Sprogordene i Løgstrups sprogfilosofi repræsenterer en normaltilstand – de er ikke kun den historiske oprindelse til en nu mere almindeligt udbredt denotativ saglig betydningsdannelse. Ifølge sprogfilosofien dannes eksempelvis udtrykket 'den grå hverdag' ikke ved metaforisk overføring, men er et eksempel på *analog forståelse*. Løgstrup reserverer termen 'metafor' til mere radikale sammenfatninger:

Jeg bruger ordet [analog, LK] om en forståelse af, at individerne eller eksemplarene ikke bare ligner hinanden, men i ontologisk eller kosmologisk forstand er ensartede. Den yderste modsætning til en analog forståelse er derfor en metaforisk, hvor det er udelukket, at fænomenerne er ensartede. [Løgstrup 1978 s. 136]

Løgstrups begreb *analog forståelse* hænger sammen med hans forståelse af, hvorledes mennesket kan erkende generelle egenskaber og træk, når disse er realiseret i partikulære fænomener og antager individuelle former – hvordan kan vi vide, hvad *noget* er?

Løgstrup forsøger at besvare dette evige spørgsmål ved at tage udgangspunkt i Strawsons beskrivelse af partikularitet, idet han fokuserer på etableringen af identitet mellem objekt og begreb<sup>54</sup>. Kravet om identitet og referens danner grundlaget for en "orienteringsmetafysik"<sup>55</sup>, der skal forsyne sproget og tænkningen med rammebetingelser, så ords betydning opleves som stabile. Dermed kan ytringer gælde fænomener, hvis substans, egenskaber og relationer erkendes og forstås også udenfor den aktuelle situations

---

<sup>53</sup> "En rent saglig betydning får navnet først, når det er blevet unddraget dets oprindelige sproglige betydning, der består i, at det ud fra sig selv tager noget i sigte, viser i en vis retning" [Løgstrup 1976 s. 65].

<sup>54</sup> Jf. Strawsons *Individuals*, s. 56. Argumentationen er Løgstrups indlæg i den filosofiske universalistrid, der bl.a. har prominente kombattanter som Platon og Aristoteles blandt de kæpende.

<sup>55</sup> Løgstrup 1978 s. 125.



kontekst – fx i fremtiden. Dette krav om identitetens konstans kan ifølge Løgstrup kun imødekommes af materielle legemer, og disse danner grundlaget for den rum-tidslige fortolkningsramme og en forståelsesmodus, der er denotationistisk. Som modpol til orienteringsmetafysikken opstiller Løgstrup en "singularitetens metafysik og en forståelsens og beskrivelsens metafysik":

Der er en metafysik, [...] der går ud fra, at det mærkeligste ved vor verden er, at alt partikulært er variationer af den ene eller anden helhed, der i dens kompleksitet er af en uforvekslelig ejendommelighed. Det forbløffende er, at komplekse helheder opretholder sig selv på singular vis, men ikke desto mindre er udbredte. Mange af dem går igen, fordi de på deres singulære vis reproducerer sig selv. [Løgstrup 1978 s. 126]

Løgstrups tænkning indebærer altså en opsplitning af den sproglige betydningsdannelse i to delprocesser. Den første delproces er den analoge forståelse, der lægger vægt på fænomenets singularitet – dvs. fænomenets særegne tilknytningsforhold til en given situation, som jeg med min konstitution og beskaffenhed har særegne perspektiviske muligheder for at opleve. I min førsproglige forståelse af fænomenet knytter de singulære fænomener beskaffenhed sig til en art systemisk selvorganisering. Betydningsdannelsens første delproces er transcendent og produktiv i og med, at den knytter en forbindelse mellem et aspekt i verden og mig til en forståelse, hvilket gør den analoge forståelse relevant i relation til spørgsmålet om protomening. Den anden delproces er den kausale forståelse, der anvender den analoge forståelse i en systematisering eller kontrol af det forståede, fx ved en kategoriserende indplacering af fænomenet i en større sammenhæng.

Den kausale forklaring handler vi ud fra, og den regner vi med i alt hvad vi foretager os. Den giver os mulighed for at forudberegne forløb; med kausal tænken styrer og planlægger vi tingene. Af den grund er vi tilbøjelige til at ophøje den til den eneste. Den øger vor magt og vort herredømme. Hvorimod vi med selvreguleringen, med helhedens selvdannelse, med skikkelsens og systemets selvorganisering står overfor hvad der undrager sig vor magt og vort herredømme. Vi kan ikke etablere selvreguleringen, vi kan kun skabe

vilkårene for, at den infinder sig. Vi har at gøre med hvad der er os fremmed. [Løgstrup 1978 s. 139]

Løgstrups sprogfilosofi og opsplitningen af den sproglige betydningsdannelse i analog og kausal forståelse indebærer nogle etiske problemstillinger, der især knytter sig til den kausale forståelse, idet denne kulturelt og historisk er en dominerende faktor i sproget og tænkningen. Kausal tænkning "påtvinges os af udsagnets logisk-grammatiske opbygning som en prædikation. Når vi stritter imod tanken om det singulære universale er det, fordi vi er domineret af prædikationstænkningen"<sup>56</sup>. Dvs. at sproget via prædikationens 'subjekt-udvirker-handling' eller 'subjekt-har-egenskab' har indlejret en kausal forståelsesstruktur, der beforder den såkaldte målrationalle tænkning<sup>57</sup>. Løgstrups *singulære universalier* er den instans, der 'redder' den analoge forståelse fra at lide kausal-teleologisk overlast, idet universaliteten beskriver træk og særegenheders udbredthed og potentielle forståelighed, mens det singulære beskriver disse træk og særegenheders individuelle manifestationer. For Løgstrup åbner den analoge forståelse for muligheden for en religiøs tydning, hvori de singulære universalier i egenskab af at være skabt er unddraget det menneskelige overherredømme, og den religiøse tydning bliver dermed for Løgstrup en mulighed for både som videnskabsmand at nærme sig en autentisk sandhed og for som menneske træffe valg – også politiske – med udgangspunktet i en grundlæggende etisk og moralsk forståelse<sup>58</sup>.

Løgstrups sprogfilosofi beskriver betydningsdannelsens delprocesser – deriblandt den analoge forståelse – som logisk sammenhængende

---

<sup>56</sup> Løgstrup 1978 s. 129.

<sup>57</sup> Løgstrup belyser de historiske baggrunde for og de aktuelle etisk-politiske problemer, som målrationaliteten afføder, i tredje metafysikbind, *Opbav og omgivelse*.

<sup>58</sup> Løgstrup 1978 s. 139-142.

kategorier med særlige relationer, med en særlig historisk baggrund og med en etisk problemstilling involveret, mens han i mindre grad hæfter sig ved den analoge forståelses funktionalitet. Vi står tilbage med en sprogfilosofisk kategori, der på den ene side, med sin placering i det samlede sprogfilosofiske 'system', tilbyder sig i besvarelsen af spørgsmålet om protomening, og på den anden side forbliver underligt uhåndgribelig. De vigtigste teoretiske aspekter til besvarelsen af spørgsmålet om en fysiologisk protomening er umiddelbart netop den analoge forståelse, der tematisk knytter an til de Lippske konceptioner og tanken om fortrolighedsplaner. Et skridt i beskrivelsen af en mulig funktionalitet bag såvel dannelsen af fysiologisk protomening som bag samlebetegnelsen 'analog forståelse' er at foreslå fænomenet *synæstesi* som en mulig fysiologisk-sanselig mekanisme i betydningsdannelsen.



X

X

# Synæstesi

A studious blind man, who had mightily beat his head about visible objects and made use of the explanations of his books and friends, to understand those names of light and colours, which often came in his way, brayed on day, that he now understood what *scarlet* signified. Upon which, his friend demanding what scarlet was? the blind man answered, it was like the sound of a trumpet. [Locke, J.: *Essay Concerning Humane Understanding*, Part III, London 1694, citeret i Jakobson 1987 s. 197]

John Lockes klassiske citat illustrerer, hvordan den blinde mands subjektivt oplevede *mening* med et visuelt fænomen formidles og opleves gennem en auditiv sansekvalitet – dette fænomen, hvor sansning udspaltes og opleves i en parallel modalitet, kaldes for *synæstesi*. Mens fænomenologien beskæftiger sig med mening på et oplevet niveau, og ikke forsøger at gå 'bagom' meningens fremtræden for bevidstheden, bevæger neurologien sig mellem flere forskellige beskrivelsesniveauer. Neurologiens undersøgelsesobjekt er traditionelt nervesystemet<sup>59</sup>, specielt centralnervesystemet, og neurologen betjener sig af en vifte af epistemologiske-metodiske redskaber, der blotlægger

---

<sup>59</sup> Neuro- kommer af græske *neuron*, der betyder nerve eller sene.

forskellige egenskaber ved det undersøgte: Ved dissektionen undersøges organer og nervebaner visuelt-fysiologisk; de forskellige former for scanning formidler repræsentationer af neurologiske tilstande eller aktivitet; den kliniske undersøgelse – heriblandt tests – etablerer forbindelse mellem adfærd og kognitiv funktionalitet.

Min faglige baggrund tillader mig ikke at udøve væsentlig kritik i forhold til de metoder, som neurologer anvender i bestræbelsen på at opnå resultater og konklusioner. Min tilgang til neurologiens beskrivelse af synæstesifænomenet er at fokusere på begrebet mening, og jeg anvender forekomster af beskrevet mening eller fortolkninger af implicit mening som tekstuelle markører. Jeg forholder mig til de beskrevne fænomener på et forholdsvis abstrakt niveau, idet jeg strukturer og fortolker den neurologiske teksts argumentation, samtidig med at jeg til tider sammenligner med andre neurologiske beskrivelser af lignende fænomener.

## **A union of the senses**

Jeg bygger dette kapitel på Richard E. Cytowics *The Man who Tasted Shapes* samt på samme neurologs *A Union of the Senses*. *The Man who Tasted Shapes* er en populærvidenskabelig udgivelse, der tjener til at supplere udsagnene i Cytowics genudgivne og massivt omarbejdede anden udgave af *A Union of the Senses*, som på den ene side er væsentlig nyere, og som på den anden side er en videnskabelig set mere redelig tekstbog. Den reviderede udgave af *A Union of the Senses* er fra 2002 (første udgave udkom i 1989); *The Man who Tasted Shapes* udkom i 1993 og jeg anvender 3. udgave fra 2000 som, bortset fra et ekstra forord, er identisk med førsteudgaven.

Cytowics *The Man who Tasted Shapes* placerer Cytowic selv i den antagonistiske rolle som en slags videnskabelig detektiv, der kommer på sporet af en sag: Han opdager ved et middagsselskab, at værten, Cytowics efterfølgende case *Michael Watson* (MW), ved tilberedningen



af en kylling beskriver smagsoplevelsen som et taktilt fænomen: "[...] there aren't points enough on the chicken"<sup>60</sup>. For at kyllingen skulle smage perfekt, skulle MW kunne føle en passende kantethed ved smagen.

MW struggled to explain that, for him, flavor had shapes and that he cooked according to the shape of foods rather than their flavor. He was disappointed because the roast chicken had come out 'to round' and he couldn't serve it. He had to correct the seasoning and adjust the sauce to give it a more 'prickly' and 'pointed' shape. [Cytowic 2002 s. 6]

MWs måde at sanse på, hvor en sansning af et fænomen i en modalitet giver anledning til et parallelt sanseindtryk i en anden modalitet, har den kliniske betegnelse *synæstesi*. Synæstesi kan opstå ved en kombination af de fleste sansemodaliteter, og ikke kun i smag-følelse variationen, som MW demonstrerer. Den mest kendte kombination synes at være hørelse-syn variationen, hvor subjektet 'hører farver', mens den mest udbredte er grafem-farve variationen, hvor subjektet 'farvelægger' skrifttegn.

Synæstesi har være kendt i hvert fald siden 1800-tallet og blev da i lyset af tidens romantiske kulturånd anset for at være et eksotisk kendetegn på kunstnerisk begavelse, og der synes da også at være en overrepræsentation af kunstnere blandt synæsteter: Wasily Kandinsky, David Hockney, Alexander Scriabin og Vladimir Nabokov tilhører gruppen af synæstisk-kunstneriske notabiliteter. Derfor er synæstesifænomenet i højere grad blevet betragtet som en kuriositet<sup>61</sup> end som en egentlig sygdom, hvilket sandsynligvis har været

---

<sup>60</sup> Cytowic 2000 s. 3.

<sup>61</sup> De færreste synæsteter oplever deciderede gener ved deres synæstetiske oplevelser. En undtagelse er de såkaldte multisynæsteter, i hvilke sansning i en modalitet giver anledning til en sanseekspllosion i flere andre modaliteter, hvilket kan føre til sensorisk deprivation og svære psykiske problemer. Et eksempel herpå er Aleksander Lurias case *S*, der er beskrevet i *En ikonisk hukommelse*, som oplever en sløret ved simple sanseindtryk på grund af 'interferens' fra synæstetiske parallelreaktioner [Luria 1975 s. 26].

medvirkende til, at fænomenet ikke siden begyndelsen af det 20. århundrede har tiltrukket forskernes opmærksomhed. Den aktuelle forskning, som for alvor tog fart med udgivelserne af Cytowics *A Union of the senses* i 1989 og af *The Man Who Tasted Shapes* i 1993<sup>62</sup>, drager dels nytte af forbedrede undersøgelsesteknikker, bl.a. scanninger, og anskuer synæstesifænomet i relation til generelle temaer som sanseintegration og bevidsthed.

## 'Old view'

Cytowic lægger grunden til sin beskrivelse af fænomenet synæstesi med at karakterisere det, han kalder for *old view* (eller standard view)<sup>63</sup>. Denne karakteristik er en kortfattet historisk gennemgang af de anskuelser af hjernens funktionalitet, som har været toneangivende indenfor det neurologiske felt. *The Man Who Tasted Shapes* er som nævnt fra 1993, og *old views* status som værende overvejende forældet er ikke blevet mindre udpræget siden<sup>64</sup>. Det traditionelle paradigme kan beskrives med tre hovedteser, der tilsammen beskriver hjernens virkemåde:

### 1. Nerveimpulsernes udbredelse i hjernen er lineær.

The flow of nervous impulses [...] is conceived of as linear in the same way that a conveyor belt goes through a factory. One piece is added on top of another until a finished product rolls off at the other end of the line. [Cytowic 2000 s. 18]

Denne tese kan eksemplificeres med fx. en lineær beskrivelse af synssansen: Lysbølger af forskellige bølgelængder rammer øjnenes

---

<sup>62</sup> Især den populærvidenskabelige *The Man Who Tasted Shapes* har haft betydning, idet den gjorde et fascinerende emne tilgængeligt for lægmænd, hvorefter en del statistisk set er synæsteter. Adskillige af disse læsere med synæstesi har efterfølgende som deltagere i diverse forskningsprogrammer været med til at forbedre det empiriske grundlag for synæstesiforskningen.

<sup>63</sup> Cytowic 2000 s. 18.

<sup>64</sup> "We now know that as a model [the standard view's] generalities are true, whereas its specific predictions are often erroneous." [Cytowic 2002 s. 212]

nethinde hvilket medfører, at elektromagnetisk energi omdannes til nerveimpulser. En impuls tilbagelægger dernæst en geografisk bestemmelig rute i hjernen, hvor diverse 'relæstationer' aflæser kvalitative aspekter ved impulsen af gradvis højere kompleksitet (kontur, farve, tekstur, osv.). Som det sidste sekventielle led bliver de fra impulsen aflæste kvaliteter 'sammensat' til den sansekvalia, der fremtræder for et subjekts bevidsthed som synsindtryk.

2. Hjernen er funktionsopdelt, dvs. opdelt i forholdsvis afgrænsede vævsstrukturer eller moduler med hver deres kognitive funktionalitet<sup>65</sup>. At de psykologiske funktioner kan lokaliseres i hjernen har været, og er, et grundelement i neurologien siden midten af 1800-tallet. Der er været forskellige udviklingstendenser lige fra frenologiens groteske *lokalisering* af fx stolthed, poetisk talent og hengivenhed til distinkte 'organer'<sup>66</sup>. Senere lokaliserede forskere fx Brocas område for verbal-semantisk hukommelse<sup>67</sup> eller Wernickes område for sproglig forståelse<sup>68</sup>, og i begge tilfælde fandt lokalisationen sted på baggrund af undersøgelser af hjernelæsioner i specifikke områder i hjernen. Generelt er udviklingen gået fra en forsimplet opfattelse af hjernen som et organ bestående af distinkte strukturer (topologisk og funktionelt) mod en mere kompleks opfattelsen af hjernens funktionelle lokalisation. Behaviorismens sorte middelalder – hvor ingen kognitive egenskaber kunne lokaliseres, hvis de ikke var umiddelbart tilgængelige for observation som adfærd – lades ude af betragtning.

3. Både hjernens vævsstruktur og funktionalitet er hierarkisk, og danner en treenighed, hvor princippet er, at de inderste lag er ældst og

---

<sup>65</sup> Cytowic 2000 s. 19.

<sup>66</sup> Gade 1998 s. 31. Gade 1998 og Köppe 1990 m.fl. bruger konsekvent den uskønne angloficering *lokalisering*.

<sup>67</sup> Gade 1998 s. 32.

<sup>68</sup> Gade 1998 s. 34.

mest primitive mens de ydre lag er yngre og mere komplekse<sup>69</sup>. De evolutionært set ældste vævsstrukturer tættest på hjernestammen kaldes krybdyrrhjerne opfattes som værende den mest simple og den mest instinktive/mekaniske, og varetager funktionaliteterne selvopholdelse, aggression og reproduktion. Den evolutionært yngre paleo-pattedyrrhjerne eller tidlige pattedyrrhjerne omslutter krybdyrrhjerne, og varetager artens overlevelse, yngelpleje, ikke-sproglig mund-øre kommunikation og leg. Tilsammen kaldes krybdyrrhjerne og den tidlige pattedyrrhjerne for det limbiske system, og er sæde for stemninger og følelser<sup>70</sup>. Den yngste hjernestruktur er neo-pattedyrrhjerne eller hjernebarken (neocortex), som forestår rationel, intellektuel og sproglig adfærd.

Hjernerprocessernes linearitet og hjernens hierarkiske opbygning tilsammen medfører nogle værdimæssige antagelser om hjernen, der kan opsummeres i et argument: Neocortex er relativt større i mennesket end i andre arter (inkl. primater), det er desuden evolutionært set den nyeste vævsdannelse og repræsenterer derfor den største grad af kompleksitet. Derfor er det den voluminøse neocortex, som gør os menneskelige, og som er baggrunden for de menneskelige kendetegn: Sprog og bevidsthed.

MacLean er ikke ansvarlig for den populistiske tolkning af hans *triune brain*-illustration (ikke medtaget hér), der viser de 'tre hjerner' indkapslet i hinanden som lag i et løg – blandt andet er 'hjernens hierarkiske opbygning' en tolkning af illustrationen, som ikke underbygges af den MacLean-tekst, der ledsager illustrationen.

---

<sup>69</sup> Denne teori om *the triune brain* – også kaldet 'tilvækst-teorien' (accretion) – blev først formuleret af Paul MacLean i 1970 [Gade 1998 s. 348 ff].

<sup>70</sup> Cytowic og Gade er uenige om, hvorvidt det limbiske system omfatter både krybdyr- og paleo-pattedyrrhjerne eller udelukkende paleo-pattedyrrhjerne. Jeg vælger Cytowics inklusive fortolkning, men uenigheden får i øvrigt ingen praktisk betydning for denne tekst

MacLean's extensive experimental work showed that one part of the limbic system was concerned with preservation of the species (being the substrate for behaviors related to sex, procreation, and socialization), while another part was involved with self-preservation (feeding, fear, and fighting). He identified a third segment as controlling suckling, maternal and paternal care, audiovocal communication, and play – behaviors that are distinctive of mammals. [Cytowic 2000 s. 155]

Med Cytowics gengivelse af MacLean kan vi modificere en unødigt forsimplet fortolkning af triune brain-konceptet, idet MacLean på den ene side lokaliserer grundlæggende biologiske funktioner som arts- og selvopretholdelse til det limbiske system. På den anden side omfatter disse såkaldte 'primitive' kognitive moduler funktioner, der er kimen til social adfærd og kommunikation, hvilket er egenskaber, som en naiv MacLeanfortolkning ville placere i neocortex og datere senere evolutionært.

## 'New view'

Cytowic opstiller et systematisk modstykke til beskrivelsen af det traditionelle neurologiparadigme (old view), og hans ærinde med *A Union of the Senses* og især med *The Man Who Tasted Shapes* er, udover beskrivelsen af det specifikke fænomen *synæstesi*, et forsøg på at føre det neurologiske verdensbillede up to date. Ikke overraskende tilbageviser Cytowic de tre hovedteser i old view: Hjerneprocessernes linearitet, distinkt lokalisation og funktionalitet samt hjernens hierarkiske opbygning. Lineariteten bliver erstattet med en teori om såkaldte *krydsmodale associationer*<sup>71</sup>, ifølge hvilken stimulussignalet fører til en parallel og samtidig distribueret hjerneaktivitet. Samtidig vanskeliggør et distribueret *multiplext* kognitivt system en egentlig lokalisation af kognitive funktioner; og hjernens hierarkiske opbygning dementeres af det limbiske systems rolle i dannelsen af den synæstetiske dobbeltsansning, idet det limbiske system fungerer som

---

<sup>71</sup> Se afsnittet derom nedenfor.

centralt 'kontrolrelæ' i sansningen. Opdelingen af hjernen i diskrete strukturer med hver deres funktionalitet er stadig et af fundamentene i et nutidigt neurologisk verdensbillede, men er blevet nuanceret, så billedet fremstår mere sammensat. 'New view' (eller contemporary view) kan derfor opstilles i følgende punkter:

1. Hjernens struktur er ikke lineær og hierarkisk, men parallel og distribueret.

The flow of neural impulses is not linear, but parallel and multiplex, including transfer of information that does not even travel along nerves. Thus, it makes no sense to speak of hierarchy. [Cytowic 2000 s. 156]

Informationer bliver distribueret i hjerne kroppen ved forskellige metoder, som har hver deres rækkevidde og hver deres transmissionshastighed. Det mest velkendte 'distributionsmedie' for informationer kanaliserer nerveimpulser via axoner og synapser i et sindrigt netværk. Den kommunikative funktionalitet i dette netværk kan beskrives som et *spatiotemporalt spændingsmønster*, og med dette – kaldet STSM – opstår muligheden for en såkaldt 'dynamisk lokaliserteori'<sup>72</sup>.

Men samtidig opererer et kommunikationssystem, som omfatter "transfer of information that does not even travel along nerves", hvilket Cytowic betegner *volumentransmissionssystemet*. Betegnelsen indikerer, at kommunikationen her foregår som overføring via molekylers bevægelse i et medium, idet volumentransmissionssystemet kanaliserer kemiske signaler via det endokrine system<sup>73</sup>.

---

<sup>72</sup> Køppe 1990 s. 261.

<sup>73</sup> Cytowic 2000 s. 156-157. Eksistensen af et volumentransmissionssystem medfører, at konnektionismeteorien, som ligger til grund for udviklingen af neurale netværk indenfor AI, er utilstrækkelig som forklaringsmodel for den menneskelige hjerne (en sådan manglende overensstemmelse mellem den

Dermed kan hjerne Kroppens samlede kommunikationssystem beskrives som et kompliceret 'blandingssystem', hvori informationer af forskellig beskaffenhed distribueres via forskellige medier, og dette system kaldes *multiplex* efter det latinske ord for mangfoldighed.

Multiple communication channels exist in addition to what we typically know of as nerves, synapses, and the circuitry familiar from classical neuroanatomy. This abundance of alternate routes is denoted by the word *multiplex*. The multiplex ways of transmitting information in the brain [...] involves connections which are parallel, recursive, feedforward, and feedback. [Cytowic 2000 s. 156, min kursivering]

For at de distribuerede informationer kan afkodes/fortolkes, kræves nogle kognitive processer, som sikrer samtidighed eller synkronicitet – for ikke at tolkningen 'resulterer' i et fragmenteret kaos af løsrevne signaler – og disse synkronprocesser er centrale for 'en samlet kognitionsproces'. New views billede eller model af denne samlede proces er derfor væsentlig mere komplekst, end det tilsvarende old view-billede lod ane. Cytowics pointe i forhold til old views bærende ide om en hierarkisk struktureret hjerne er, at det limbiske system spiller en betydelig rolle i den kognitive syntese, og at 'hierarkiet' dermed kollapse<sup>74</sup>.

2. Både funktionaliteten bag neurale processer og lokaliseringen af moduler afspejler hjernens parallelle og distribuerede struktur. Dette vil sige, at et neurologisk moduls lokalisering til hjernevæv med en given placering ikke er en-til-en i forhold til funktionalitet men mange-til-en, idet et givet modul typisk vil varetage flere forskellige

---

menneskelige hjerne inklusive volumentransmissionssystem og neurale netværk benægter ikke, at der er opnået bemærkelsesværdige resultater med neurale netværk). I forlængelse af denne erkendelse taler Cytowic i stedet om et *multiplex system*.

<sup>74</sup> Samtidig viderefører Cytowic i et vist omfang den neurologiske hierarki-retorik, idet han tildeler det limbiske system 'kontrol' med resten af hjernestrukturene.

'opgaver'. Ligeledes er en overordnet neurologisk funktionalitet ikke placeret i et enkelt modul men spredt ud over flere moduler<sup>75</sup>.

The ability of a discrete brain to process several *uniquely different maps* of the world arises from the complicated pattern of its inputs and internal connections in each architectural region, and the linking of this calculation to *several* outputs. This is what we call the distributed system, which means that the many aspects of complex functions (e.g., vision, hearing, memory, or emotion) subserved by a particular circuit are not rigidly located in any one of its segments, but rather in the dominant process occurring at any given time in the circuit itself. [Cytowic 2000 s. 158]

Opfattelsen af kognition som et system af distribuerede processer, og den deraf følgende manglende mulighed for specifikt at lokalisere en given kognitiv funktionalitet, må logisk set medføre eksistensen af andre kognitive 'logistiske' processer, hvis opgave det er at distribuere information. Disse processer kan så enten forløbe 'automatisk' som i tilfældet med distributionen af nerveimpulser via axoner og dendritters lukkede kanaler eller de kan forløbe på baggrund af kognitive 'kriterier', hvilket medfører et behov for dynamisk selekterende processer. Dermed opstår yderligere et lag i hjernens arbejdsdeling.

3. Cortex udvikler og modificerer de modeller af omverdenen, som ligger til grund for vores handlingsmuligheder. Varetagelsen af omverdensmodeller implicerer et kompliceret og forgrenet analytisk 'beregningsarbejde' i cortex, mens den limbiske hjerne har til opgave at 'evaluere' informationerne med henblik at fremdrage de for situationen og handlingsmulighederne væsentlige træk<sup>76</sup>.

---

<sup>75</sup> Cytowic 2000 s. 156.

<sup>76</sup> Cytowic 2000 s. 156. 'New view' punkt 4 og 5 er afledte af punkt 1-3, og kan derfor udelades: 4. "Because of this, it is an emotional evaluation, not a reasoned one, that ultimately informs our behavior." & 5. "[...] all analogies of the mind to a machine are inadequate because *it is emotion, much more than reason, that makes us human*" [Cytowic 2000 s. 156].



All sensory inputs, external as well as those from our visceral, internal milieu, must pass through the emotional limbic brain before being redistributed to the cortex for analysis, after which they are returned to the limbic system for a determination whether the highly processed, multi-sensory information is salient or not. If so, we will likely act; if not, we will ignore it just as we do the majority of the irrelevant energy flux that constantly bombards our nervous system. In determining salience, the emotional brain acts something like a valve, deciding what will grab our attention and what will not. [Cytowic 2000 s. 161]

Cytowics 'new view' står ikke uimodsagt indenfor neurologien, og specielt er hans hævde af det limbiske systems rolle i den samlede komplekse neurale arbejdsdeling kontroversiel. Men selvom Cytowic givetvis har skærpet formuleringer og standpunkter i polemisk øjemed for at 'dramatisere' de forskelle, som giver debatten sin spændvidde, er mange træk i hans 'new view' i overensstemmelse med det såkaldte PDP- paradigme, som siden midten af 1980'erne har domineret kognitionsvidenskab og neurologi<sup>77</sup>.

Det er ikke væsentligt her at forholde sig til, om det limbiske system dominerer cortex eller omvendt. Derimod er det væsentligt at fastholde, at det limbiske system ikke er et primitivt og uddateret 'krybdyrvær', men at det har en rolle at spille i den neurale arbejdsdeling generelt – og ifølge Cytowic spiller det limbiske system også en væsentlig rolle i de neurale processer, som udvirker den synæstetiske parallelreaktion.

## Synæstesi

Fænomenet *synæstesi* har som nævnt ovenfor været kendt i århundreder, og har været genstand for adskillige teorier og beskrivelser, der afspejler de forskellige perioders neurologiske

---

<sup>77</sup> PDP står for *Parallel Distributed Processing*, der også var titlen på Rumelhart og McClellands bog fra 1986, som indvarslede paradigmet [Køppe1990 s. 311ff].

videnskab. Der er i dag forholdsvis udbredt enighed blandt forskellige forskere om en definition af synæstesi:

We, along with others [...] define synaesthesia as occurring when stimulation of one sensory modality automatically triggers a perception in a second modality, in the absence of any direct stimulation to this second modality. So, for example, a sound might automatically and instantly trigger the perception of vivid colour; or vice versa. [Baron-Cohen & Harrison 1997, s. 1]

Definitionen beskriver fænomenet synæstesis karakter af dobbelt sansning, og påpeger det automatiske og derfor ufrivillige ved dobbeltsansningen eller parallelreaktionen, som adskiller synæstesi fra forskellige former for metaforisk eller billedlig tilskrivelse af mening til sansning. Baron-Cohen og Harrisons stavemåde *synaesthesia* (Cytowic anvender stavemåden *synesthesia*) henleder opmærksomheden på ordets græske oprindelse, ifølge hvilken *syn* betyder sam- eller sammen, mens *aisthesis* betyder følelse eller fornemmelse, og synæstesi betyder følgelig sam-følelse eller -sansning. Definitionen gør ikke opmærksom på, at nogle synæsteter oplever afledte perceptioner i mere end én sansemodalitet udover den primære sansestimulus, men multisynæsteter forekommer, om end sjældent<sup>78</sup>.

## Diagnostiske kriterier

Cytowic udbygger definitionen til en egentlig diagnostisk beskrivelse af synæstesi, som søger at afgrænse fænomenet fra andre kognitive fænomener, idet han opregner fem kriterier:

---

<sup>78</sup> Jævnfør Lurias tidligere nævnte case, S: "Jeg genkender et ord ikke blot ved hjælp af det billede det fremkalder, men også på et helt kompleks af følelser fremkaldt af dette billede. Det er svært at gøre rede for ... det er ikke et spørgsmål om syn eller hørelse, men jeg får en eller anden overordnet fornemmelse. Sædvanligvis oplever jeg et ords smag eller vægt og jeg behøver ikke besvare mig med at huske det – ordet synes at genkalde sig selv. Men det er svært at beskrive. Det jeg fornemmer er noget oliet der glider gennem hænderne på mig ... eller jeg mærker en svag prikken i min venstre hånd forårsaget af en mængde småbitte punkter næsten uden vægt. Når det sker, husker jeg simpelt hen uden at skulle gøre forsøg på det ... (Optegnelser 22. maj 1939)". [Luria 1975 s. 28-29]

"1: Synesthesia is involuntary but must be elicited."<sup>79</sup>

Synæstesi fremkaldes af en ydre stimulus, som i sansningen automatisk medfører oplevelsen af en synæstetisk reaktion (parallelt sanseindtryk) udover det konventionelle sanseindtryk. Det parallelle sanseindtryk kan modificeres og opfattes enten stærkere eller svagere ved henholdsvis fokusering eller distraktion, men derved adskiller den synæstetiske parallelreaktion sig ikke fra primær, dvs. 'normal' sansning.

"2: Synesthesia is spatially extended."<sup>80</sup>

Den fremkaldte parallelle synæstetiske reaktion opleves ikke, som om den udspiller sig bag øjnene, mellem ørerne, som en forestilling (imagination). Ofte sanses reaktionen, som om den hidrører fra en projekteret, fysisk gestalt i det peripersonale rum<sup>81</sup>. I et typisk tilfælde af såkaldt farvet hørelse vil en stimulustone føre til en synæstetisk parallelreaktion i form af farvede gestalter, som opleves at befinde sig udenfor kroppen (inklusive hjernen) men indenfor rækkevidde. I andre tilfælde kan synæsteten hverken lokalisere parallelreaktionen til indre forestilling eller ydre projektion, men fornemmer ikke desto mindre en rumlighed ved reaktionen.

"3: Synesthetic percepts are consistent and discrete."<sup>82</sup>

At parallelreaktionen er konsistent, dvs. forbliver den samme ved samme primærstimuli over tid, er et argument for synæstesiens subjektive realitet. De ydre impulsers konstante gestaltning i distinkte

---

<sup>79</sup> Cytowic 2002 s. 67.

<sup>80</sup> Cytowic 2002 s. 68.

<sup>81</sup> *Det peripersonale rum* er for perceptionspsykologien hvad intimsfæren er for sociologien eller kommunikationsteorien.

<sup>82</sup> Cytowic 2002 s. 68.

(discrete) parallelreaktioner er formentlig et af de træk, som gør den synæstetiske dobbeltsansning velegnet som en slags automatiseret mnemoteknik. En af årsagerne til parallelreaktionernes konstante og distinktive gestaltning kan være deres generiske karakter, dvs. det fænomen at parallelreaktionen altid er enkel i sin gestaltning, og dermed ikke frembyder et væld af detaljer i et komplekst scenarium.

The percepts are unelaborated: blobs, lines, spirals, and lattice shapes; smooth or rough textures; agreeable and disagreeable tastes such as salty, sweet, or metallic. Replication, with radial or axial symmetry, is common. [Cytowic 2002 s. 69]<sup>83</sup>

Det er interessant, at synæsteter opfatter deres sansning inklusive parallelreaktionen som 'naturlig', og at parallelreaktionen tilsyneladende ikke virker forstyrrende på perceptionen på trods af parallelsansningens adskilthed (discreteness) fra primærsansningen – på nær de få tilfælde, hvor multisynæstesi fører til sanseberøvelse (sensory deprivation) og udmattelse. Synæsteter forbinder vanemæssigt primærsansninger med parallelreaktioner, og dobbeltsansningen bliver en naturlig del af stimuluskildens, eksempelvis et objekts, *mening*. Karakteren af dobbeltsansningen som polymodal kombination beskrives nærmere i afsnittet om krydsmodale associationer nedenfor.

Integrationen af parallelreaktionen i synæsteters oplevelse af mening er en af de vigtigste årsager til inklusionen af en beskrivelse af synæstesifænomenet i denne tekst. Synæstesifænomenet er imidlertid kun relevant i relation til en generel teori om protomenings- eller betydningsdannelse i det omfang, at fænomenet kan siges at være generelt udbredt. Hvis en sådan forudsætning er gyldig, hvilket i denne tekst diskuteres nedenfor, aner vi her muligheden for at

---

<sup>83</sup> De synæstetiske parallelreaktioners generiske karakter henleder opmærksomheden på en mulig sammenhæng mellem synæstetiske percepter og Heinrich Klüvers såkaldte *formkonstanter*. Se afsnit herom nedenfor.

forbinde den fænomenologisk beskrevne prægnans med et konkret, sansebåret, neurologisk 'spaltningsfænomen' i betydningsdannelsesprocessen. Dette vil blive taget nærmere op i syntesen.

"4: Synesthesia is memorable."<sup>84</sup>

I relationen mellem primærsansning (af stimulus) og parallelreaktion kan synæsteten ved hjælp af parallelreaktionen huske primærsansningens stimulus. Dette kan give anledning til såkaldt fotografisk hukommelse, også kaldet eidetisk hukommelse – i tilfældet med Lurias S i en sådan grad, at S kunne leve af sine specielle evner. Cytowics diagnostiske kriterium nr. 4 er en direkte konsekvens af nr. 3, og er strengt taget ikke at regne for et selvstændigt diagnostisk kriterium.

"5: Synesthesia is emotional."<sup>85</sup>

At parallelreaktionen er følelsesladet er Cytowics omskrivning af det fænomen, at synæsteter opfatter reaktionen som valid: *Dette er virkeligt*<sup>86</sup>! Denne tillagte og påtrængende validitet benævner C. noetisk vished, idet: "[noësis] means knowledge that is experienced directly, an illumination that is accompanied by a feeling of certitude"<sup>87</sup>. Det noetiske aspekt peger udover vulgærsemiotikkens etiketterende referentialitet mod de af sansninger eller sproget invokerede intuitive følelseskvaliteter, der direkte og umiddelbart fremstår for subjektet, og som i en vis forstand foregriber den eidetiske menings unikke

---

<sup>84</sup> Cytowic 2002 s. 69.

<sup>85</sup> Cytowic 2002 s. 69.

<sup>86</sup> Heraf Cytowics formodning om, at det limbiske system er involveret i dannelsen af parallelreaktionen, idet en af det limbiske systems funktioner er at evaluere og validere informationer, der som følge heraf evt. selekteres til videre processing i cortex.

<sup>87</sup> Cytowic 2000 s. 77-78.

referentialitet. Samtidig med oplevelsen af den noetiske vished oplever synæsteter affekt, typisk grader af behag eller ubehag, og denne validering af parallelreaktionen er relevant i Cytowics argument for lokaliseringen af synæstesidannelsen.

## Klüvers formkonstanter

I forlængelse af Cytowics tredje diagnostiske kriterium, hvori han omtaler de synæstetiske parallelreaktioners generiske karakter – dvs. det fænomen, at parallelreaktionerne overholder simple formmæssige principper og fx aldrig indbefatter blandingsformer eller narrative former – refererer han til ældre forskning i såkaldte *formkonstanter*.

Heinrich Klüver begyndte i 1920'erne at undersøge billeddannelser hos hallucinerende subjekter, og han identificerede fire grundtyper: Gitter- og bikagemønsterforme, spindelvævforme, koniske og cylinderforme samt spiralforme. De fire grundformer kan opleves med varierende farve, luminans, symmetri og gentagelser, og grundformerne kan dermed danne udgangspunkt for afledte former, der dog alle falder indenfor et relativt snævert spektrum. Formkonstanterne fremkommer under eksperimenter for subjekternes indre øje uden ekstern stimulus.

Klüvers forskning synes at vise, at formkonstanternes relativt begrænsede antal af perceptuelle matricer er følger implicit af centralnervesystemets vævsstruktur, samt at konstanterne er genetisk betingede<sup>88</sup>. Termen 'formkonstant' kan give konnotationer til stasis og invarians, men 'konstant'-termen henviser kun til et begrænset antal grundformer, ikke til formkonstantens aktuelle fremtrædelsesform:

The elementary quality of [spatial extensions in synesthesia, LK], in contrast to a pictorial or verbal elaboration, is the essence of the

---

<sup>88</sup> Cytowic 2002 s. 161-162.

form constants. In addition to the basic hallucinatory constants of lattices, cobwebs, tunnels, and cones, there exist movement constants of rotation, pulsation, and concentric organization that further describe the spatial and temporal flow of the hallucinatory experience, whereas variations in color, brightness, symmetry, and replication provide finer gradation. The geometrizing described by Klüver extends beyond the basic form constants in that configurations multiply and reiterate themselves. [Cytowic 2002 s. 178]

Cytowic pointerer<sup>89</sup>, at formkonstanter ikke kun er et visuelt fænomen men et generelt sanseligt fænomen, der kan manifestere sig i alle modaliteter – dog altid oplevet som et sanseindtryk med rumlig udstrækning.

En af tekstens indledende hypoteser lød *synæstesi er gestaltet stemthed*, og i forlængelse af beskrivelsen af formkonstanterne kan vi udbygge og nuancere formuleringen af hypotesen: Det samme fænomen, som i synæsteter fører til dannelsen af synæstetiske parallelreaktioner, fører i ikke-synæsteter til en kontinuert, underliggende fornemmelse af mere eller mindre udifferentieret mening – det vi og poeterne kender som stemthed. Dvs. at synæstetiske parallelreaktioner og stemthed, igen ifølge hypotesen, er samme fænomen realiseret på forskellige kognitive niveauer. Jeg vil i diskussionen følge op på hypotesen, mulighederne for dens sansynliggørelse samt dens implikationer.

## Krydsmodale associationer

Cytowic begynder med begrebet *krydsmodale associationer* (cross-modal associations) at indkredse kausaliteten bag synæstesifænomenet. Krydsmodale associationer er et tilpas vagt begreb, idet det ikke deraf lader sig udlede, om associationerne<sup>90</sup> eller koblingerne er hardwired, dvs. består af forbundne nervebaner i hjernen, eller om de er fx

---

<sup>89</sup> Cytowic 2002 s. 178.

<sup>90</sup> *Associere* stammer fra latin og betyder forene eller forbinde.

semantiske koblinger i stil med metaforer<sup>91</sup>. Krydsmodale associationer indebærer kun, at to eller flere sansestimuli eller neurale 'informationer' (følelser, sproglige begreber) forbindes i et subjekt og resulterer i noget tredje, hvad enten dette tredje udgøres af adfærd eller 'mening'.

Dyr kan etablere kognitiv forbindelse mellem en emotionel impuls og en sanseimpuls, som fx i Pavlovs klassiske eksperiment med betingning af hunde, hvor hundene før tilvænning forbandt en smag af et kødben med den emotionelle belønningsfølelse, som opstod ved indtagelsen af mad (smag – belønning). Det er den limbiske hjerne, som udsteder belønningsfølelser eller faresignaler, og hundens adfærd (savle, slupre, logre) opstod ved kombinationen af det sansede smagsindtryk med den limbiske regulerings- og encitamentfaktor, belønningsfølelsen. I Pavlovs eksperiment kunne hundene tilvænnedes til at påbegynde en savlende, sluprende, logrende adfærd allerede ved lyden af en klokke i forventningen om mad (lyd – belønning), men først efter en periode med tilvænning eller betingning. Efter betingningen var der stadig tale om adfærd som et resultat af kombinationen af sanseindtryk og belønningsfølelse, men her var smagen af mad substitueret med lyden af en klokke, uden at hundene kognitivt set var i stand til at lave den direkte kobling mellem lyden af klokke og smagen af mad (lyd – smag).

Ifølge Cytowics argument kan mennesket som den eneste art etablere forbindelse mellem to ikke-emotionelle impulser, hvilket fx fører til muligheden af at tilskrive navne til objekter, og dermed bliver de såkaldte krydsmodale associationer til en mulighedsbetingelse for det referentielle sprog. Hvis vi sammenligner mennesket med Pavlovs hunde, er det muligt for mennesket at foretage den kognitive kobling

---

<sup>91</sup> "John Searle takes the general formula for metaphor to be: A speaker utters a sentence with (semantic) meaning 'S is P', but does so in order to convey (or 'implicate') a different proposition, namely 'S is R'." [CoPhiLa s. 262]



*kloke-mad* via sprogets begreber, dvs. uden at skulle bruge tid på betingningsfasen og uden nødvendigvis at skulle inddrage det limbiske systems belønnings- og advarselsfølelser, hvilket, i udviklingsbiologisk sammenhæng, oplagt medfører et selektionspres, fordi det giver mennesket en mulighed for hurtig tilpasning til omskifteligheder i omverdenen.

Cytowic skelner mellem to former for krydsmodale associationer: Krydsmodale abstraktioner og polymodale kombinationer<sup>92</sup>. *Krydsmodale abstraktioner* er kognitivt subtraktive, hvilket vil sige, at det ved abstraktionen opståede residuale substrat af et subjekt opleves usammensat eller homogen. Dermed er de elementære percepters oprindelige egenskaber ved krydsningen transformeret til abstraktionens form. *Polymodale kombinationer* er modsat kognitivt additive, og kombinationen vil af et subjekt opleves som et heterogent kompositum, hvori de kombinerede elementære percepter *ikke* mister deres oprindelige egenskaber.

At one extreme, for example, the concept of 'quantity' is a polymodal *abstraction* (a nonlimbic-to-nonlimbic association). My current hypothesis proposes that synesthesia is a polymodal *combination* that is concrete instead of abstract. [Cytowic 2002 s. 77]

Cytowics distinktion skal eliminere sproglige faktorer, fx metaforer, fra listen over mulige synæstetiske mediatorer, idet synæstetikere, jævnfør tredje diagnostiske kriterium, oplever én dobbeltsansning – og netop ikke en dobbelt sansning – der omfatter både primærsansningen og parallelreaktionen – som derfor er et kompositum. Citatet anfører, at Cytowic med distinktionen kan forme en hypotese, hvori han anskuer parallelreaktionen som et konkret eller selvstændiggjort element i den polymodale kombination, og hypotesen danner grundlag for de mapping-eksperimenter, der skal

---

<sup>92</sup> Distinktionen beskrives først i Cytowic 2002 (s. 76-77), og er en specificering af den i Cytowic 2000 forekommende teori, hvori *krydsmodale associationer* optræder udifferentieret.

forsøge at fastlægge det kognitive niveau, hvor synæstesireaktionen dannes.

Spørgsmålet om funktionalitet og lokalisation undergår imidlertid en udvikling hos Cytowic fra *The Man Who Tasted Shapes*-tekstens bramfrie og populariserende formuleringer til *A Union of the Senses*-tekstens mere tilbageholdende og videnskabelige underbyggede formuleringer. Jeg vil argumentere for, at Cytowics tidlige generalisering af synæstesi – en generalisering, som er af betydning for bestræbelsen på at sammenholde synæstesi med betydningsdannelse – kan fungere som hypotese parallelt med antagelsen af den tungere og i højere grad verificerbare argumentation i *A Union of the Senses*. Forinden vil jeg beskrive de respektive teksters synspunkter hver for sig.

## **Lokalisation af synæstesi i *The Man Who Tasted Shapes***

*The Man Who Tasted Shapes* er en tekst fra 1993, hvis faglige substans hviler på den allerede publicerede første udgave af *A Union of the Senses* fra 1989. Cytowic arrangerer sin populærvidenskabelige omskrivning i en narrativ struktur – med sig selv som neurodetektiv på jagt efter det, der er årsag til synæstesifænomenet – og anlægger en sproglig stil, der skal gøre læseoplevelsen mere flydende for lægmænd. Samtidig udnytter han den populærvidenskabelige genres frihed til at causere, fortælle anekdoter og til at give sine ideer flugt, hvilket gør det muligt at formulere hypoteser uden at være bundet af skrevne og uskrevne regler for publicering af videnskabeligt materiale.

Cytowics anliggende med beskrivelsen af krydsmodale associationer<sup>93</sup> er tostrengt: Dels vil han opstille en hypotese, der forklarer

---

<sup>93</sup> Cytowic 2000 s. 96ff – som nævnt er krydsmodale associationer i denne tekst en udifferentieret samlebetegnelse.

synæstesifænomenet; dels vil han forsøge at forudsige de mulige konsekvenser af synæstesiens lokalisation indenfor forskellige strukturelle kognitive niveauer. Ved at sammenholde de teoretiske konsekvenser af diverse lokalisationer med empiriske data kan han opstille en hypotese vedrørende synæstesis lokalisation. Cytowic forsøger i første omgang at lokalisere det strukturelle niveau i hjernen, hvor den krydsmodale associative forbindelse<sup>94</sup> forekommer hos synæsteter; ved en kombination af deduktion og eksperiment; i anden omgang ved en CBF-scanning (cerebral blood flow) af Cytowics case, MW.

Cytowic opstiller forskellige scenarier for karakteren af parallelreaktionen, og opdeler scenarierne i lavt, højt og mellemniveau. Hvis han fx hos synæsteter møder parallelreaktioner, der er nuancerede, semantisk meningsladet, forholdsvis abstrakte og som skifter afhængigt af konteksten for oplevelsessituationen, betyder det at parallelreaktionen er dannet ved krydsmodal association på højt (abstrakt), dvs. kortikalt, niveau. Hvis parallelreaktionen er dannet ved krydsmodal association på lavt niveau, fx i hjernestammen, vil reaktionen modsat være konkret, semantisk meningsløs og uafhængig af kontekstuelle forhold. Parallelreaktioner på mellemniveau ligger et udefinerlig sted på linien mellem højt niveau og lavt niveau<sup>95</sup>.

[...] the low, high, and in-between scenarios all predict consequences that can be verified or falsified by experiment. Given a particular stimulus, the number and scope of responses that a synesthete will make to it will be quite different according to the three possible routes of association. [...] Each of the three possibilities predicts whether the context of the stimulus matters [...]. [Cytowic, 2000, s. 97]

---

<sup>94</sup> Denne forbindelse antages, jævnfør ovennævnte opdeling af krydsmodale associationer i krydsmodale abstraktioner og polymodale kombinationer, at være en polymodal kombination.

<sup>95</sup> Cytowic 2002 s. 83.

De efterfølgende eksperimenter med både synæsteter og ikke-synæsteter viste, at Cytowics synæsteter dannede associationer på mellemniveau, dvs. med krydsmodale associationer der bl.a. delvist var kontekstafhængige, mens ikke-synæsteterne dannede associationer på højt niveau, formentlig som følge af en sproglig-metaforisk proces<sup>96</sup>.

I en CBF-scanning af MW forsøgte Cytowic at få lokaliseret den krydsmodale association mere detaljeret<sup>97</sup>. På basis af sine deduktioner af mulige scenarier, der placerer synæstesis funktionalitet på et ikke nærmere defineret strukturelt mellemniveau, samt ud fra de kontroversielle CBF-scanninger af MW, foreslår Cytowic venstre del af det limbiske system eller specifikt *hippocampus*, som dét strukturelle punkt, hvor alle signaler konvergerer<sup>98</sup>. 'Lokalisationen' skal i dette tilfælde tages med de forbehold, som 'new view' fordrer, idet den multiplekse distribution af neurologiske signaler umuliggør en lokalisation i klassisk forstand<sup>99</sup>.

Cytowic begrundet sin lokalisation af synæstesi til hippocampus<sup>100</sup> med en anatomisk beskrivelse af strukturen: Hippocampus er, som resten af det limbiske system, et knudepunkt for informations-flowet i hjernen, og utallige forbindelser udgår fra og kobler til strukturen – især til og fra associationscortex. Hippocampus sender de fra sensory

---

<sup>96</sup> Cytowic, 2000, s. 106.

<sup>97</sup> Denne scanning, dens resultater og konklusioner er ikke blevet reproduceret i efterfølgende scanninger af synæsteter, og de er tilsyneladende kontroversielle – ifølge Jonathan Coles forord til anden udgave af *A Union of the Senses* [Cytowic 2002 s. XVI].

<sup>98</sup> Cytowic 2000 s. 161 og 166.

<sup>99</sup> Selve lokalisationen er ikke vigtigt for denne teksts anliggende. Men det forekommer mig, at Cytowics argumentation i den polemisk anlagte *The Man Who Tasted Shapes* bliver fanget i fagretoriske vaner, som han selv ville rubricere som tilhørende old view, idet han tilsyneladende ser det som et af sine og tekstens mål at lokalisere synæstesi.

<sup>100</sup> Han beskriver hippocampus som *hovedknoten* (main node) i genereringen af synæstesifænomenet [Cytowic 2000 s. 166].

cortex modtagne sansede stimuli videre til processering i cortex, og modtager de processerede stimuli. Samtidig overvåger hippocampus kroppens og hjernens interne miljø, og kontrollerer derved den menneskelige organismes tilstand i forhold til behov og drifter. Alle disse input fra organer og strukturer i hjernekrappen samles i hippocampus, som ydermere kan sende feedback til sine inputkilder. Desuden er hippocampus sæde for autonome strukturers tildeling af lyst eller ulyst til mulige handlingsalternativer. Samlet set konkluderer Cytowic:

Only here [in hippocampus, LK] is it possible to bring together information that was processed in functionally and geographically separate parts of the brain. [...] It is here that the autonomic responses could add the pleasure that synesthetes feel during their multisensory experiences. [Cytowic 2000 s. 166]

Dvs. at Cytowic i *The Man Who Tasted Shapes* er i stand til at indfri de forventninger, som læseren i kraft af genren måtte have til tekstens *whodunnit*: En egentlig lokalisation er mulig og strukturen *hippocampus* kan afsløres som hovedårsagen til, at fænomenet synæstesi forekommer. Samtidig forøger han fænomens fascinationskraft ved at generalisere dets udbredelse: Vi er alle synæstetikere – de fleste af os dog uden at vide det<sup>101</sup>.

## **Transmodal Binding i *A Union of the Senses***

I *A Union of the Senses* modificerer Cytowic sine kategoriske formuleringer betydeligt. Lokalisationen af synæstesi i teksten er mindre distinkt og mere kompleks. Cytowic henvender sig med teksten i høj grad til andre forskere og studerende i universitetsmiljøer, og han lægger derfor større vægt på sin beskrivelsers overensstemmelse med forskningsdata end på

---

<sup>101</sup> Se afsnittet "Alle er synæstetikere" nedenfor.

beskrivelsernes æstetiske og narrative kvaliteter<sup>102</sup>. Samtidig har den neurologiske videnskab udviklet sig med stormskridt det foregående årti med det resultat, at mængden og kompleksiteten af neurologisk viden er øget.

Cytowic argumenterer for, at synæstesi er et fænomen, der udspringer i venstre hjernehalvdel på et niveau eller fra en struktur, der ligger 'over' hjernestammen men 'under' de kortikale associationsstrukturer. Han anser de synæstesiansvarlige strukturer på mellemniveau for at være lokaliseret mellem temporallappen og det limbiske system, men mere specifik bliver lokaliseringen ikke<sup>103</sup>. Hippocampus er stadig en mulig kandidat blandt andre strukturer, der er placeret i det limbiske system på temporallappens 'underside'. Også beskrivelsen af synæstesis funktionalitet er modificeret, men til forskel for lokaliseringen er der her tale om en specificering af informationsflowet:

"I now feel that the sundry observations regarding synesthesia are better explained by the binding via transmodal entities of diverse qualia." [Cytowic 2002 s. 265]

Formuleringen "binding via transmodal entities of diverse qualia" er forholdsvis uspecifik, og repræsenterer en foreløbig beskrivelse af synæstesis funktionalitet, men formuleringen introducerer 2002-tekstens kernebegreb om *transmodal binding*. Cytowic drager i højere grad konsekvensen af 'new view's' distribuerede (multiplexe) karakter, hvilket afspejles af de i teksten beskrevne teorier og begrebs kompleksitet. Kompleksiteten er af afgørende betydning for

---

<sup>102</sup> Med Simon Baron-Cohens ord fra omslaget: "[*A Union of the Senses*] will stand as the new textbook on this unusual condition". Engelske Baron-Cohen tilhører en neurologisk skole, der lægger mere vægt på neuroeksperimenter og kvantitative data end Cytowic, der er kliniker og dermed tillægger patienternes oplevelse af deres tilstand mere vægt. Netop derfor har Baron-Cohen været skeptisk overfor Cytowics mere vidtløftige hypoteser, og den citerede blåstempling får desto mere vægt. Se Cytowic 2002 s. 64-65 for en lynoversigt over synæstesiforskningens felt.

<sup>103</sup> Cytowic 2002 s. 99.

lokalisationen af kognitive fænomener, som nu i højere grad knyttes til en processuel funktion og i mindre grad til et sted (topologisk lokalisation):

"The ability of a discrete brain area to process several uniquely different maps of the world arises from the complicated pattern of its inputs and internal connections in each architectural region, and the linking of this calculation to several outputs. This convergent-divergent arrangement is what we call a *distributed system*, which means that the many aspects of complex functions (e.g., vision, audition, memory, or emotion) subserved by a particular circuit are not rigidly located in any one of its segments but rather in the *dominant process* occurring at any given time in the circuit itself. The number of distinct regions transmitting to and receiving from other cortical areas varies from 10 to 30. The exponential level of complexity is apparent and far beyond that inherent in the conveyor-belt progression of the old view." [Cytowic 2002 s. 216]

Hjernen som helhed er et distribueret system, hvori fragmentarisk information bliver processeret og distribueret videre – samtidig kan det enkelte funktionelle fragment til tider lokaliseres specifikt. Sanseindtryk kan processeres i de såkaldte unimodale og heteromodale associationsområder<sup>104</sup>, uden nødvendigvis at blive genstand for attention, og processerne forbliver i så fald ubevidste for subjektet. Men når de kognitive processer bliver eksplicite, og et 'jeg' bliver bevidst om deres eksistens, bliver de fragmenterede delprocesser synkroniseret med andre kontekstuelle fragmenter og dermed oplevede i 'deres helhed'. Forklaringen herpå er det distribuerede paradigmes problembar, *the binding problem*, som Cytowic forsøger at løse med teorien om transmodale (limbiske) knudepunkter:

"Transmodal nodes not only support convergent synthesis, but also – predominantly – create directories (maps, look-up tables) for binding

---

<sup>104</sup> Det parallelt-distribuerede paradigme anvender fællesbetegnelsen 'homotypiske associations-isocortex' for sanseassinationsområdene, og skelner her mellem henholdsvis det modalitetsspecifikke *unimodale isocortex* og det *heteromodale isocortex* – hvilket svarer til distinktionen mellem sekundære og tertiære associationsområder indenfor det hierarkisk-lineære paradigme.

distributed modality-specific fragments into coherent experiences, memories, and thoughts." [Cytowic 2002 s. 267]

'*Trans*-modal binding' betyder, at de krydsmodale associationer ikke forbinder tilgrænsende eller nærliggende topologiske zoner, men at deres forbindelser kan gennemløbe større afstande<sup>105</sup>. Cytowic skelner i den forbindelse mellem *horisontale* kortiko-kortikale forbindelse på den ene side og *vertikale* forbindelser mellem cortex og dybereliggende zoner i fx det limbiske system på den anden side<sup>106</sup>. *Transmodal binding* etableres jævnfør denne distinktion via *vertikale* forbindelser.

Beskrivelsen af synæstesis funktionalitet som et resultat af *transmodal binding* via vertikale forbindelser hænger sammen med teorien om *modulær organisation* indenfor det parallelt-distribuerede paradigme. Ifølge denne teori er cortex organiseret i en stor mængde *kortikale søjler* (cortical columns; de i citatet fra Cytowic 2002 s. 216 nævnte "circuits" udgøres af kortikale søjler), der hver især har stort set samme fysiske egenskaber: Et tværsnitsareal på ca. 0,1 mm<sup>2</sup>, en opdeling i seks forholdsvis distinkte lag og funktionel fleksibilitet<sup>107</sup>. De kortikale søjlers funktionelle fleksibilitet er baggrunden for den tidligere nævnte manglende mulighed for funktionel lokalisation, idet: "[...] the many aspects of complex functions [...] are not rigidly

---

<sup>105</sup> Formuleringen '*trans*-modal' forekommer i forbindelse med en replik rettet mod Ramachandran og Hubbards teori om krydsaktivering – specielt i forhold til punkt et og to i deres liste over mekanismer, der aktiverer krydsaktivering. Disse punkter fremhæver vigtigheden af den fysiske *nærhed* af de områder, som via 'cross-wiring' eller 'disinhibition' krydsaktiveres [V.S. Ramachandran og E.M. Hubbard: "Synaesthesia – a Window Into Perception, Thought, and Language" i Journal of Consciousness Studies Vol. 8, No. 12 (2001), s. 12]. Cytowic afviser Ramachandran og Hubbards forklaring: "[The] facts of neuronal organization – vertical and largely local – are hard to reconcile with speculations that synesthesia results from 'connections' or 'cross-wiring', possibly retained by neoteny, occurring at the border between sensory entities. Rather than require the existence of wholly new synaptic architecture and fiber projections, it would seem simpler to explain synesthesia based on anatomical relations that already exist" [Cytowic 2002 s. 225].

<sup>106</sup> Cytowic 2002 s. 268.

<sup>107</sup> Cytowic 2002 s. 223-226.



located in any one of its segments but rather in the *dominant process* occurring at any given time in the circuit itself"<sup>108</sup>.

Cytowic konkluderer sine beskrivelser af transmodale knudepunkter, modularitet og binding med en ny transmodal binding-hypotese. Hypotesen er formuleret, så den ikke overskrider det mandat, som den samlede synæstesiforsknings data og de komparative beskrivelser giver ham:

"[...] as yet unspecified transmodal entities serve as a bridge to bind diverse isocortical areas, affect, and memory, and [...] the genetically induced cerebral reorganization that allows them to do so in a manner different from nonsynesthetes also comes at the cost of mild neuropsychological deficits. Although synesthetic brains are hardwired to make exceptional cross-modal associations, learning must be involved, just as it is with language. Just as grammar and syntax become stable so too color-grapheme combinations become inflexible once learned." [Cytowic 2002 s. 269-270]

Af hypotesen fremgår at (1) de eksakte transmodale knudepunkter (bemærk flertalsformen), der ved synæstesi spalter sanseimpulser op i primær- og parallelreaktioner, endnu er ukendte, og denne forsigtige formulering hænger sammen med Cytowics bud på den omtrentlige lokalisation af synæstesi: Venstre hjernehalvdel på et strukturelt niveau mellem hjernestammen og cortex, formentlig i den til temporallappen grænsende del af det limbiske system.

(2) Den organisering af hjernevævet, der forårsager at de transmodale knudepunkter producerer synæstetisk perception, er 'genetisk forårsaget' – dvs. medfødt. Derfor er der også statistisk overhyppighed for forekomst af synæstetikere i samme familie<sup>109</sup>. Men idet synæstesi synes at være almindeligt forekommende i nyfødte<sup>110</sup>, er det muligvis

---

<sup>108</sup> Cytowic 2002 s. 216.

<sup>109</sup> Ramachandran & Hubbard 2001 s. 5.

<sup>110</sup> Se næste afsnit om *neonatal synæstesi*.

ikke synæstesifænomenet som sådan, men synæstesiens *forbliven* i nogle få, der er medfødt.

(3) Perception af fænomener skal undergå en læringsproces, der sammenlignes med sproglig indlæring, før synæstetikerens bliver i stand til at opnå konsistente synæstetiske sansninger. Dette læringsaspekt synes, i lighed med hele ovenstående citat, at forholde sig til Ramachandran og Hubbards tekst om synæstetisk krydsaktivering, hvori aspektet udfoldes yderligere:

[An] important point is that, even though we postulate a genetic mutation that causes defective pruning or stabilization of connections between brain maps, the final expression must require learning – obviously one isn't born with number and letter graphemes hardwired in the brain (and, indeed, different synaesthetes have different colours evoked by the same numbers). The excess cross-activation merely *permits* the opportunity for a number to evoke a colour. There may be internal developmental or learning rules that dictate that once a connection has formed between a given 'number node' and a 'colour node', no further connections can form. This would explain why the connections are not haphazard. A given number only evokes a single colour. [Ramachandran og Hubbard 2001 s. 10]

Beskrivelsen af en synæstetisk indlæringsproces stemmer overens med Cytowics tredje diagnostiske kriterium, hvorfra vi kunne uddrage, at den synæstetiske parallelreaktion opleves som en integreret del af et givet fænomens mening. Men hvilke årsager kan tænkes til, at et mindre udsnit af den samlede population – synæstetikere – får lejlighed til at udvikle og indlære stabile synæstetiske parallelreaktioner, mens synæstesioplevelsen tilsyneladende visner og forsvinder i den overvejende majoritet?

## Neonatal synæstesi

Daphne Maurers teori om neonatal synæstesi – synæstesi hos spædbørn – blev publiceret i 1993<sup>111</sup>, dvs. efter udgivelsen af *The Man Who Tasted Shapes*, og Cytowic har dermed først haft mulighed for at indrage teorien i 2002-udgaven af *A Union of the Senses*.

Ifølge Maurer viser barnet hen imod slutningen af første leveår en begyndende evne til krydsmodal overføring (cross-modal transfer). Overføringen viser sig fx i barnets evne til at koble et objekt, det har undersøgt oralt, med synsindtrykket af objektet. Ligeledes kan man ved skanninger af nyfødte i situationer, hvor barnet lytter til tale, registrere hjerneaktivitet i områder af hjernen, som ikke senere i barnets udvikling vil reagere på talestimuli. Dvs. at barnet i disse tidlige udviklingsstadier<sup>112</sup> på den ene side udvikler sin evne til objektidentifikation via det aristoteliske princip om *common sensibles* – barnet forbinder stimuli i forskellige sansemodaliteter med samme objekt ved en art kognitiv fusion. På den anden side spreder barnet reaktionen på den enkelte sansemodalitet<sup>113</sup> i en kognitiv diffusion til forskellige områder i hjernen, i hvad der forekommer at være en mangelfuld eller 'overflødig' processering af sanseindtrykket – en overprocessering som barnet senere 'vokser fra'. Samtidig søger barnet tilsyneladende en samlet mængde stimulusenergi, som om en indre termostat får barnet til, ved understimulering, nysgerrigt at opsøge stimuli eller; eller, ved overstimulering, at falde i søvn<sup>114</sup>.

---

<sup>111</sup> Den her citerede version er Maurers bidrag til Baron-Cohen og Harrisons antologi. Daphne Maurer: *Neonatal Synaesthesia: Implications for the Processing of Speech and Faces* i Baron-Cohen & Harrison (red.) 1997.

<sup>112</sup> Ifølge Maurer korrelerer visse af de neurologiske undersøgelsesresultater, som ligger til grund for artiklen, med Piagets stadieteori.

<sup>113</sup> Maurer ser spredningen som et resultat af en endnu uudviklet specialisering i primær sensory cortex, dvs. som udtryk for en midlertidig dysfunktion. [Maurer i Baron-Cohen & Harrison 1997 s. 206]

<sup>114</sup> Maurer i Baron-Cohen & Harrison 1997 s. 225-227.

All of this evidence makes sense if one postulates that the newborn's senses are not well differentiated but are instead intermingled in a synaesthetic confusion. If this is true, then for the newborn, energy from the different senses, including the proprioceptive sense of his or her own movement, is largely if not wholly undifferentiated: the newborn perceives changes over space and time in the quantity of energy, not the sense through which it arose. [Maurer i Baron-Cohen & Harrison 1997 s. 227]

Spørgsmålet om hvorledes barnets synæstetiske træk udvikler sig senere besvarer Maurer ud fra den underforståede forudsætning, at de synæstetiske træk formindskes eller forsvinder med alderen. Enten hæmmes (inhibition) den krydsmodale overføring eller der foregår en 'omkobling' (rewiring) af rent fysisk karakter (pruning): "With development, any such synaesthesia will decrease both because the cortex functions better and because transient connections have been pruned"<sup>115</sup>. Denne udvikling muliggør den velkendte sansemæssige specialisering i enkeltmodaliteter, og den perceptuelle specialisering muliggør derefter en 'egentlig' ('real', Maurer bruger selv anførselstegn) krydsmodal overføring – som i sammenholdningen af færdigprocesserede enkeltmodale sansninger i common sensibles<sup>116</sup>.

For Cytowic<sup>117</sup> kan Maurers beskrivelse af neonatale synæstesi danne grundlag for en teori metaforer á la Lakoff og Johnson – fx for barnets begyndende evne til at forbinde sin krop med det euklidiske rumms dimensioner – og dermed kan neonatal synæstesi og kropslige-fysiske metaforer anskues som forudsætninger for tilegnelsen af sprog. Spørgsmålet er, om vi skal opfatte de synæstetiske forudsætninger for sprog som temporale af karakter, dvs. om

---

<sup>115</sup> Maurer i Baron-Cohen & Harrison 1997 s. 229.

<sup>116</sup> Maurer skelner her mellem krydsmodal overføring på baggrund af en umoden og uordnet kobling (*confusion*, hvilket både kan betyde *uorden* eller *forvirring* – men også mere neutralt kan betyde *sammenblanding*) og en modnet krydsmodal overføring på baggrund af koblingen mellem differentierede sansemodaliteter [Maurer i Baron-Cohen & Harrison 1997 s. 230].

<sup>117</sup> Cytowic 2002 s. 271 ff.

synæstesen begrænser sig til tidlig barndom og her kognitivt foregriber en senere sproglig betydningsdannelse; eller om synæstesi er en *funktionel* forudsætning – generelt – for sproglig tilegnelse og betydningsdannelse.

Af Maurers teori om neonatal synæstesi følger, at synæstesisymptomerne ophører i barndommen. Dette ophør kan vi opfatte på to måder: (1) Enten forekommer synæstesi hos spædbørn, hvorefter den kognitivt-synæstetiske mekanisme forsvinder i barndommen grundet funktionelle eller strukturelle ændringer i hjernen; eller (2) den synæstetiske *adfærd* hos spædbørn, hvoraf Maurer udleder teorien om neonatal synæstesi, ophører – evt. i takt med den sproglige tilegnelse.

Er synæstesifænomenet en kognitivt kuriøs dysfunktion; eller tjener synæstesi en grundlæggende funktion i den tidlige udvikling af sproget, og bidrager denne funktionalitet eventuelt til betydningsdannelsen generelt? Spørgsmålet kan ikke besvares i denne tekst. Men med tekstens ærinde in mente og ønsket om at kunne sandsynliggøre 'forudsætningshypotesen'<sup>118</sup> er det mest konstruktivt at forfølge den fortolkning, der knytter synæstesi til betydningsdannelsen generelt. Denne alternative fortolkning implicerer, at de i barndommen forekommende synæstetiske symptomer kan tages som adfærdsmæssige udtryk for meningsfyldte og meningsdannende processer, og at disse kognitive processer fortsætter og forbliver aktive, efter at de ydre tegn på processerne er ophørt. Denne fortolkning er parallel med Cytowics tidlige konkluderende beskrivelse af synæstesi som et generelt – men ubevidst – forekommende fænomen.

---

<sup>118</sup> Se afsnittet *Synæstesi* i kapitlet *Protomening*.

## Alle er synæsteter

Cytowic beskriver i *The Man Who Tasted Shapes* synæstesi som et kognitivt-funktionelt fænomen, som i citatet nedenfor, mens dets forekomst som klinisk fænomen 'i nogen' kræver en sammenholdning af det kognitivt-funktionelle niveau med et begreb om bevidsthed<sup>119</sup>.

[...] parts of the brain get disconnected from one another [...], causing normal processes of the limbic system to be released, bared to consciousness, and experienced as synesthesia. In other words, a stimulus causes a rebalancing of regional metabolism. [Cytowic 2000 s. 161]

Denne beskrivelse kan splittes op i to delargumenter: Sansede stimuli forårsager ændringer i specifikke hjernestrukturers stofskifte (hvilket kan observeres ved scanning). Denne lokale ændring af metabolismen indebærer en ændring (rebalancing) af det relative styrkeforhold mellem de forskellige hjernestrukturers energiniveauer. Denne funktionalitet er fælles for synæsteter og ikke-synæsteter.

Jævnfør Cytowics 'new view', og dens beskrivelse af det limbiske system, evalueres metabolismeændringen, og hos synæsteter bliver ændringen gjort til genstand for *attention* og dermed bevist, mens den for ikke-synæsteter forbliver under bevidsthedens tærskel. Cytowics konklusion er, at den 'indre' kognitive funktionalitet bag synæstesi er en generel kognitiv funktionalitet, hvis spor, dvs. selve den synæstetiske oplevelse af parallelreaktionen, kun manifesteres i synæsteter.

*I believe that synesthesia is actually a normal brain function in every one of us, but that its workings reach conscious awareness in only a handful. [...] most brain processes operate at a level below consciousness. In synesthesia, a brain process that is normally unconscious becomes bared to consciousness so that synesthetes know they are synesthetic while the rest of us do not. [Cytowic 2000 s. 166]*

---

<sup>119</sup> I anden udgave af *A Union of the Senses* generaliserer Cytowic også synæstesifænomenet, men tildeler dette aspekt en mere tilbagestående rolle.

Cytowic anvender en TV-analogi, hvori han sammenligner den normal-bevidste perception med TV-sening. Han forestiller sig en situation, hvor vi, i stedet for at se billedrørets projektion på skærmen, tapper et 'umodent', ikke-færdigbehandlet TV-signal fra en rudimentær signalbehandlingsproces, hvorved vi måske ser et billede, der minder om billedstøj, ocillationer eller mønstre. TV-analogien beskriver betydningsdannelsen som en fremadskridende signalkonstruktionsproces mod det færdige TV-billede som 'kognitivt' resultat, og analogien stemmer overens med Jason Browns teori om mikrogenese:

Microgenesis accounts for diversity in a unitary unfolding process via unfolding over levels and disruption of successive levels as it distributes itself over different sensory modalities or into action.  
[Cytowic 2002 s. 247]

Ifølge mikrogeneseteorien kan forskellige neurologiske symptomer anskues som udtryk for brud på det kognitive flow, og teoriens beskrivelse af en temporal konstruktionsproces har visse ligheder med fænomenologiens beskrivelse af oplevelsens kontinuitet. Som forklaringsmodel i forhold til 'symptomet synæstesi' betyder mikrogeneseteorien ifølge Cytowic, at den fra det mikrogenetiske flow afbrudte synæstetiske 'objekt'-dannelse kanaliseres op i bevidstheden – som synæstetisk parallelreaktion.

Som beskrevet ovenfor i afsnittet om neonatal synæstesi bygger argumentationen for fænomenets neonatale karakter på en fortolkning af spædbarnets synæstetiske adfærds ophør, og det er i den forbindelse bemærkelsesværdigt, at tegnene på neonatal synæstesi ophører omtrentlig på samme tidspunkt, som sprogindlæringen tager fart. Men hvis den kognitivt-diversificerende proces, der i synæstetikere blotlægges som parallelreaktioner, hos såkaldte 'normalt perciperende' *ikke* er ophørt i den tidlige barndom, men blot forløber ubevidst, hvad er så diversificeringens funktion for 'normalt perciperende'? Jeg ser mulighed for at knytte dette spørgsmål sammen

med spørgsmålet om protomening ved at foreslå en sammenhæng mellem betydningsdannelse og synæstesi. Jeg vil i syntesekapitlet forsøge at tegne et billede af, hvordan sammenhængen mellem synæstesi og mening kan danne fundamentet til en teori om protomening.



X

X

# Syntese

I start from unified experience and from there acquire, in a secondary way, consciousness of a unifying activity when, taking up an analytical attitude, I break up perception into qualities and sensations, and when, in order to recapture on the basis of these the object into which I was in the first place blindly thrown, I am obliged to suppose an act of synthesis which is merely the counterpart of my analysis. My act of perception, in its unsophisticated form, does not itself bring about this synthesis; it takes advantage of work already done, of a general synthesis constituted once and for all, and this is what I mean when I say that I perceive with my body or my senses, since my body and my senses are precisely that familiarity with the world born of habit, that implicit or sedimentary body of knowledge. [Merleau-Ponty 2003 s. 276-277]

Denne tekst har en ambition der, ligesom Merleau-Pontys beskrivelse af syntetisering, indebærer et umiddelbart paradoks: På den ene side postulerer den eksistensen af og ønsker at beskrive et fænomen, protomening, og det at postulere og beskrive indebærer artikulering og bearbejdning via sproglige former. På den anden side er det en definerende egenskab ved fænomenet *protomening*, at det er førsprogligt. Med hvilken gyldighed kan jeg med sproget eller i tanken danne udsagn om fænomenet, der i selve det øjeblik, hvor ordet eller tanken formes til en ytring, transformerer fra protomening til en

sprogliggjort symbolsk mening, der så at sige søger at beskrive protomeningsfænomenet udefra? Protomening synes altid principielt set at være udenfor min rækkevidde, og beskæftigelsen med så flyvsk et koncept forekommer spekulativt.

Jeg har imidlertid både i Løgstrups og Cytowics arbejde fundet adskillige ansatser til protomening, og protomeningskonceptet synes samtidig at passe ind i et overordnet betydningsdannelsesteoretisk system, hvor der ellers ville være et ubeskrevet og dermed uforståeligt hvidt felt. Bearbejdningen af protomeningskonceptet tager afsæt i en begrænsning: Jeg har ikke set mig ikke i stand til fra de valgte teoretiske tekster at deducere mig til et protomeningskoncept i en sammenskrivning. Det betyder ikke, at protomeningskonceptet er meningsløst, men at de beskrivelsesniveauer, som Løgstrups og Cytowics teoretiske tekster udgør, ikke har kunnet sammenføjes.

Samtidig med, at det formentlig principielt er umuligt at redegøre endeligt for en kausal forbindelse mellem oplevet mening og generelt forekommende synæstesi, må den fænomenologiske oplevelse rent logisk korrelere med en kognitiv funktionalitet. Dette fører til en omformulering af den indledende hypotese:

**Det er tekstens ambition at sandsynliggøre den hypotese, at betydningsdannelsen tager form på baggrund af fysiologisk protomening og synæstesi, ved at skitsere en løsere sammenhængende teori – et felt. Feltet udgøres af teorier – i første omgang Løgstrups sprogfilosofi og Cytowics synæstesiteori – og begreber, der samler oplevelsen af integreret flerhed og teorier om hjernens distribuerede funktionalitet i en syntese, der beskriver den tidlige betydningsdannelse.**

Syntesens karakter af 'skitse til et teoretisk felt' indebærer en løsere struktur, men også en større grad af frihed til at lade de teoretiske begreber føje et helhedsbillede. Til gengæld er syntesens karakter af

hypotese en indikation på, at et videre arbejde med at udvikle og modificere protomeningsbegrebet stadig forestår. Syntesens bestræbelse på at udsondre grænserne for protomeningsfeltet via teorielementer, hvis substans og beskrivelse resonerer med hinanden, og denne samklang opstår tydeligst i forhold til bestemte *fokusbegreber*.

## Fokusbegreber

Jeg har i min fortolkning af Løgstrups sprogfilosofi og i Cytowics synæstesiteori i særlig grad været opmærksom på formuleringer, der indikerer kognitiv *diffusion* eller *fusion*, integreret *flertydighed* og *mening* – specielt *mening* i relation til den menneskelige *fysiologi*. Nogle af disse fokusbegreber er hjemmehørende i de respektive teoretiske felter – fx er *kognitiv diffusion* eller *fusion* samt *fysiologi* naturlige elementer i det neurologiske beskrivelsesapparat, mens *mening* er et kernebegreb i sprogfilosofien.

Jeg har forsøgt at foregribe en syntese mellem det fænomenologiske og det neurologiske beskrivelsesapparat ved i Løgstrups tekster at udvælge de sprogfilosofiske teorielementer, der bedst stemmer overens med de neurologiske fokusbegreber – og vice versa. Dvs. at jeg hos Løgstrup har været på udkig efter formuleringer, der indikerer diffusion, fusion og flerhed, og fandt elementer deraf i beskrivelserne af *sigtende konceptioner*, *fortrolighedsplaner* og *analog forståelse*. Disse sprogfilosofiske termer har det til fælles, at de hver især forener et oplevelsesmoment – fx beskrivelsen af konceptioner som "kunne greb, ved hjælp af hvilke man fatter noget" – med en 'bagvedliggende mekanik'. I eksemplet med de sigtende konceptioner knytter de kunne greb sig fx til menneskets artslige og personlige fysiologisk-neurologiske forudsætninger og begrænsninger, uden at disse forudsætninger og begrænsninger beskrives nærmere.

I en modsat bevægelse har det fænomenologiske fokusbegreb i høj grad været *mening*, som jeg har søgt efter eksempler på i Cytowics

tekster. Beskrivelser af synæsteters oplevede mening har en tendens til at skjule sig i hans formuleringer – formentlig på grund af den mere 'tekniske' karakter, som neurologiske undersøgelser og beskrivelser fordrer og tilstræber. For at kunne sandsynliggøre, at synæstesifænomenet kan knyttes til fokusbegrebet *mening*, er det afgørende, at synæstetikere ikke oplever synæstetiske sansereaktioner som rent mekanisk-arbitrære og løsrevne sansefragmenter, men at de synæstetiske sansereaktioner opleves som *forbundne med*, dvs. i meningsfuld relation, til noget andet. Denne inklusion af parallelreaktionerne i oplevelsen af fænomener kan jeg uddrage af Cytowics tredje diagnostiske kriterium, "Synesthetic percepts are consistent and discrete", til hvilket hører, at de synæstetiske perceptioner, selvom parallelreaktionen opleves som adskilt fra primærsansningen, bliver meningsfuldt koblet med primærsansningen i en dobbeltsansning, en polymodal kombination.

## Fysiologisk mening

Protomening må, før en teori herom skitseres nærmere, opfattes som en anvisende mening, dvs. at den er en umoden, amorf og, i sin egenskab af førsproglig, også uartikuleret mening, der anviser en retning, som betydningsdannelsen kan tage på sin vej mod kondensering og symbolsk formgivning. Når jeg forsøger at beskrive en teori om dannelsen af fysiologisk protomening, tager beskrivelsen udgangspunkt i en forståelse af 'den samlede betydningsdannelse'. Protomeningsdannelsen er i dette perspektiv præliminær, og teorien herom ser det ikke som sin opgave at overskride grænsen til det symbolske sprogs territorium. Derimod er det en del af teoriens mål at beskrive en protomening, der kan sprogliggøres uden at det indebærer et kognitivt kvantespring fra protomening til symbolsk eller sproglig mening. En protomening, der ikke kan føres ind i sprogliggjort mening – både ontogenetisk og fylogenetisk – er ikke mindre paradoksalt end sproglig mening, der antages at vokse ud af intetheden.

Failing an acknowledgment of [the] sensory-kinetic powers of discrimination and articulation, one is forced to imagine arbitrary sounds arriving *deus ex machina* into the mouth of a waiting hominid, or perhaps more absurd still, a nonverbal hominid thinking apropos of nothing in particular, "Gee! I ought to use arbitrary sounds and start talking!" [Sheets-Johnstone 1990 s. 140]

Dvs. at teorien om protomeningsdannelse tilstræber at beskrive betydningsdannelsesprocessen fra organismens og kroppens umiddelbare forbundethed med omverdenen over forskellige stadier af protomening til en relativ primitiv og på protomening hvilende sprogteori. Dette anliggende er parallelt med Maxine Sheets-Johnstones bestræbelser i de biologisk funderede teorier om kinæstesi og proprioception som kilde til 'højere' former for mening<sup>120</sup>. En samlet teori om betydningsdannelse indebærer kontinuitet mellem de forskellige meningsprocessers delforløb, mens mit bidrag til en teori for protomeningens udsnit af den samlede betydningsdannelse ikke bliver udtømmende, fordi den teoretiske beskrivelse ikke kan følge dette kontinuum i alle dets faser.

Jeg forestiller mig teorien om dannelse af fysiologisk protomening som en beskrivelse af den tidlige – både i evolutionær sammenhæng og i forhold til en aktuel 'objektdannelse' – betydningsdannelsesproces, der kropsligt-sanseligt anviser en retning for den videre betydningsdannelses udfoldelse. "Kropsligt-sanseligt" betyder, at den gryende mening udspringer af 1) kroppens kontinuerlige forbundethed med verden og den 'måde, forbundetheden føles' samt af 2) vore sanseorganers fysiologiske beskaffenhed; og dertil hører også de enkelte sanseorganers sammenbundethed med dels andre sanseorganer, dels med kroppen og centralnervesystemet. Dette medfører en mulig opsplitning af

---

<sup>120</sup> Jeg har ikke mulighed for at gå i detaljer med Sheets-Johnstones teorier, men nøjes med at strejfe centrale pointer, da tankegangen bag står teorien om protomening nær.

fysiologisk mening i henholdsvis kropslig mening og sanseorganisk eller synæstetisk mening.

## Kropslig mening

Kropslig mening opstår som et samspil mellem kroppens ydre, hvormed den er i direkte kontakt med omverdenen, og kroppens indre, som kan opfattes som et system af systemer, der i en kompleks struktur samarbejder om organismens individuelle overlevelse og artslige reproduktion.

'Den kropslige mening' er ikke en afgrænset og for inspektion tilgængelig størrelse men en abstraktion, der fra den 'samlede betydningsdannelse' skal fremhæve et bestemt meningsaspekt og dets dannelse. Forstået således inkluderer kropslig mening synæstetisk mening med udgangspunkt i de sanseorganer, der varetager nærsansning (i modsætning til fjernsanserne syn og hørelse): Det vil primært sige følesansen, hvis fysiologi via kroppens yderste membran, huden, er i kontakt med omverdenens – herunder andre organismers – fysiologi. Sekundært dækker nærsanserne smags- og lugtesansen, der kemisk afdækker aspekter af omverdenens egenskaber.

Den tidligste og den vigtigste faktor i udviklingen af evnen til at danne kropslig mening er, ifølge Sheets-Johnstone, samspillet mellem den yderste membrans taktilitet og de indre organers kinæstesi. Dette samspil påbegyndes for menneskebarnets vedkommende allerede før fødslen, hvor fosterets fx kan vende sig ved trykpåvirkning, og videreudvikles umiddelbart efter fødslen, hvor barnets orale undersøgelser udvikler tungens muskulatur og taktile sensitivitet *før* udviklingen af en egentlig smagssans.

What is discovered in the tactile mobility of the tongue are certain physiognomies: a certain jaggedness or smoothness, hardness or softness, flatness or roundness, a certain beginning and ending, a certain warmth or coolness, a certain dryness or moistness. Whatever the thing touched, it is not a matter of contemplating it first and then discovering its tactile qualities as hidden features. The tactile



character of the thing is immediately given. Indeed, for the infant, the tactile character is the very thing itself. [Sheets-Johnstone 1990 s. 159]

At beskrive vores betydningsdannelse med udgangspunkt i en kropslig omverdenskontakt har en indbygget vanskelighed, fordi hudens membran, der varetager kontakten til verden, også adskiller mig fra omverdenen: Min hud opfattes hyppigt som en beskyttende skal, der skal holde verden ude fra mig, snarere end som et permeabelt, stormasket væv, der skal indbyde verden til eller i mig. Når jeg fx bader i havet eller går hjem fra stranden gennem klitterne i sandfygning, vil jeg sandsynligvis hæfte mig ved, at huden beskytter mig mod saltvandets indtrængen i mit indre – hvis jeg i øvrigt kan svømme og holde hovedet med dens kropsporte, munden og næsen, oven vande eller i det mindste forseglet. Ligeledes kan jeg glæde mig over, at kroppens hud er vævet med mindre masker end mit tøjs tekstiler, der ikke forhindrer sandet i at finde vej og trænge igennem – den smule, der trænger ind til det indre via kropsportene bliver fanget af mundhulens fugt og knaser mellem mine tænder.

Men udover at beskytte mig mod indtrængen er det hudens funktion at holde en vedvarende kontakt til de samme elementer, den beskytter mig imod. For at kunne agere i verden og tilfredsstille mine varierende behov må jeg konstant være i besiddelse af relevant information om beskaffenheden af verden. Når jeg står i bølgerne, og kan mærke vandstanden nå mine knæ, mit lår, det kritiske skridt, maven og derefter brystet ved 'jeg', dvs. kroppen, selvom jeg ser bort fra fjernsansernes supplerende information, at det er på tide at gøre mig klar til at 'lette' med næste bølge, for ikke at sluge saltvand. Mine fødder mærker efter, om der er sikkert og behageligt fodfæste, og via trækket i underbenene kan jeg mærke modstrømmen, når bølgen bevæger sig fra stranden og tilbage mod havet. Hele min krop mærker desuden temperaturen, både vandets og luftens, og alle disse kontaktspekter og deres fortolkning gør mig i stand til at vælge

hensigtsmæssige handlinger. Hvis vandtemperaturen fx er 'for lav', vil kroppen give mig følelsen af at fryse, hvilket vil give mig en tilbøjelighed til at søge mod land i god tid, inden en decideret underafkøling sætter ind. Ligeledes vil sandfygningens skarpe stik på mine bens højre side få mig til at vende mit ansigts sårbare kropsporte mod venstre dels for at undgå at blive blændet af sandet, dels fordi sandets knasen mellem tænderne føles ubehageligt og igangsætter spyttreflekser.

Vandet og sandet er hensigtsmæssige som eksempler på en omverden, som min krop kan kontakte, fordi omverdenen i skikkelse af vand- og sandmolekyler bogstaveligt talt ramler sammen med huden – og omvendt – og bliver fortolkelig via kroppens sensitivitet overfor de fysiske parametre tryk, viskositet og temperatur<sup>121</sup>. Men i hovedparten af mit levede liv vil omverdenen kun i mindre omfang give sig så fysisk til kende for min bevidsthed, som i tilfældene med vesterhavsvand og sandfygning. På en såkaldt normal dag vil hovedparten af min omverdenskontakt bestå af hænders og fødders kontakt med faste overflader samt hele kropsoverfladens kontakt med luftens molekyler i en kontinuerlig serie af sammenstød, som er så beskedne af styrke, at jeg ikke føler dem, med mindre jeg mærker efter. Jeg føler da ikke molekylernes sammenstød med huden, men mærker luftmassens karakter via min huds sensitivitet overfor

---

<sup>121</sup> Den taktile omverdenskontakt kan beskrives fylogenetisk fra et biologisk perspektiv som en sammenhæng mellem evnen til at føle mig selv – proprioception – og evnen til at 'genkende' objekters overflade: "[...] the undoubtedly multiple beginnings of proprioception are in each instance tied to *surface recognition sensitivity*. Not only are the cilia of polyps tactilely sensitive to movement, but the surface sensitivity of cilia themselves, organelles that are present in groups of creatures from protozoa (unicellular eukaryotic organisms such as paramecia and amoebas) to mammals, attests to the significance of an original tactile faculty subserving movement and the recognition of something outside of one's own body" [Sheets-Johnstone 1998 s. 282]. Det fastvoksede polypdyr (hvirvelløst dyr) fimrehår, der registrerer omverdenens flydende bevægelse om organismen, kan efterfølgende forestilles internaliseret i hvirveldyrenes centralnervesystemer, hvor skeletstrukturen afstiver vævsstrukturene og beskytter nervetrådene.

egenskaberne tryk, temperatur og fugtighed. Luftmassens evne til at påvirke min huds nerveceptorer er typisk mindre end fx sandfygningens, og følelsen deraf er mindre distinkt og påkalder sig (mig) mindre opmærksomhed. Måske er dette et forhold, som bunder i en iagttagelse, der er situeret i et tempereret klima – et sted i den for den menneskelige organisme mellemste omverdenszone. Hvis jeg forestiller mig en hvilken som helst omverden, hvor et eller flere af luftmassens fysiske parametre bliver drevet enten mod den ene eller anden yderlighed, ville jeg i denne verden korporligt føle, at verden havde meldt sin ankomst: Ørkenens tørt flimrende hede overfor saunaens drivvåde varmetryk; den danske sommers tryktunge luft, der kun kan lettes og renses af regn.

Et andet aspekt af vandet og sandet, der gør dem egnede som illustrationer af en sansbar omverden, er deres synlighed: Det er muligt – i hvert fald principielt – at bestemme vand- og sandmolekylernes placeringer og bevægelser i rummet, og denne synligt-rumlige bestemmelighed udvikler sig tilsyneladende til et kriterium for, i hvor høj grad et element i omverdenen er i stand til at påkalde sig min opmærksomhed. Udviklingen af synets fjernsans er et skridt i barnets tilbagetrækning fra en umiddelbar verdenskontakt: Synet fastholder og genkender objekter, hvis identitet den taktile tunge har etableret, og synet forsyner barnet med en rumlig orientering i forhold til objekter og relationer mellem objekter i den umiddelbare omverden. Synet muliggør en *legemlig indlemmelse*<sup>122</sup> af verden udenfor min rækkevidde.

I og med, at jeg kan fæstne vand og sand med mine øjne, bliver deres taktile egenskaber og følelsen deraf mere tydelige end følelsen af den usynlige luftmasse. Dette skyldes to forhold: For det første er solosansningen, som nævnt, i høj grad en abstraktion, idet

---

<sup>122</sup> Oversættelse af *corporeal appropriation* [Sheets-Johnstone 1990 s. 162].

sanseorganerne samarbejder i dannelsen af indtryk. Kroppens omverdenskontakt opretholdes i et samspil mellem yderhudens nærsanser og fjernsanserne og dette samspil implicerer derudover kroppens sansning af sig selv – kinæstesi og proprioception. Den til taktilitet reducerede omverdenskontakt og *kropslige mening* skal derfor foldes ud og forbindes med det, jeg ovenfor antydningssvis har kaldt for *synæstetisk mening*, for at protomeningsbegrebet kan anses for beskrevet i sin helhed.

## Synæstetisk mening

Beskrivelsen af den sanseorganiske eller synæstetiske mening er et forsøg på at drage konsekvensen af den hypotiserede generalisering af synæstesifænomenet: Hvordan kan vi forestille os en betydningsdannelseproces der, udover symbolsk og kropslig mening, omfatter synæstetisk mening? Og hvordan deles de forskellige betydningsdannelseprocesser om arbejdsbyrden?

Det gælder for synæstetisk mening, som for kropslig eller for den sags skyld for symbolsk mening, at beskrivelsen deraf udgør en abstraktion, idet en isoleret synæstetisk betydningsdannelse principielt set må anses for uladsiggørlig. Det betyder dog ikke, at de tre meningsmomenter – kropslig, synæstetisk og symbolsk mening – har samme status i betydningsdannelseprocessen. Hvis vi sætter betydningsdannelsen ind i et evolutionært perspektiv, må vi nødvendigvis opfatte kombinationen af kropslig og synæstetisk mening som forløber for og dermed integreret i den kortikale, symbolske mening: "Forløbere for" i evolutionært-kronologisk perspektiv kan oversættes til "forudsætning for" i beskrivelsen af den aktuelle betydningsdannelse. I dette synspunkt forbindes symbolkognitionen med krops- og sanseorganisk mening i skønt samarbejde og sammenblanding, og disse meningsmomenter udgør videre organismens, selv den overlegent distancerede homo sapiens', direkte forbindelse med den omgivende verden. Deraf opstår

muligheden for at ane det generelt anvendte begreb *mening* som betegnelse for et fænomen, der på én gang er sammensat og kontinuert, og hvori det personlige levede liv, historien og forhistorien er aktivt forbundne aktuelle og sedimenterede forløb, der sætter sig umiddelbart igennem i betydningsdannelsen.

Idet jeg fokuserer på den synæstetiske mening, skiller jeg dette meningsmoment fra dets komplementære moment, den kropslige mening. Som beskrevet ovenfor er allerede kropslig mening en sammensat størrelse, idet den består af et sammenspil af ydre-kropslige og indre-kropslige processer. De endnu relativt uspecificerede indre-kropslige processer – som for en tidligere videnskab og stadig for lægmænd må forekomme uvirkelige og mystiske – fungerer som fællesnævner for og integrator af kropslig og synæstetisk mening. Den kropslige mening omfatter ydre-kropslige processer, der som nævnt varetages af organismeoverfladens – hudens – nærsansning af fænomener i omverden, mens den sanseorganiske mening tillige omfatter fjernsanseorganerne: Synet og hørelsen<sup>123</sup>.

Syn og hørelse sanser ikke ved korporlige sammenstød med omverdens molekyler, men virker på 'indirekte' vis ved at være sensitive overfor specielle former for bølger. Øjet er sensitivt overfor elektromagnetisk stråling indenfor et artsspecifikt frekvensudsnit; mens øret er sensitivt overfor luftens 'rytme' af kompression henholdsvis dekompression – ligeledes indenfor et bestemt frekvensudsnit.

---

<sup>123</sup> Lugtesansen er en mellemtung mellem nær- og fjernsans, idet den på den ene side sanser ved luftmolekylemes fysiske kontakt med olfaktorius, og på den anden side danner betydning i forhold til elementer i omverden, som kan være rumligt placeret langt fra organismens rækkevidde. Lugtesansen kan opfattes som et 'fjernsanseorgan'.

Vi kan beskrive eksempelvis synets sansning af himlen med hjælp fra Løgstrup som oplevelsen af, "at himmelrummet trækker vort syn til sig og lader det hvile i sig uden at lade det standse af noget"<sup>124</sup>. Synet af den grænseløse himmels modsætning er oplevelsen af totalt mørke, der hindrer mit syns langtrækkende, måltræffende fangarme i at nå verden udenfor mit kranium. Min omverdenskontakt i mørke består af nærsansernes korporlige sammenstød med verden, eventuelt suppleret med hørelsens rumligt upræcise, tavse kalden. Men øjet virker typisk i forskellige tilstande mellem grænseløshed og uoverstigelig uigennemtrængelighed – dvs. i dagslys eller i det mindste i ikke-mørke – hvor grænseløsheden brydes af noget, fx en fugl eller et bjerg, der kommer imellem øjet og horisonten. Den ændrede synsoplevelse strukturerer sig i forhold til forskellige fysiske parametre, ud fra fx omrids, farver og bevægelser, og resulterer i henholdsvis 'tårnfalk' og 'Mont Ventoux' – men ikke før betydningsdannelsen har knyttet sit omfangsrige netværk.

En generaliseret synæstetisk sansning afhænger både af muligheden for dannelse af parallelreaktioner ud fra primærsansninger ved spaltning og af muligheden for lære at tolke den opståede kombinations mening<sup>125</sup>. Indlæring af synæstetisk mening består af komplekse koblinger af sanseindtryk med situationen, sansningen indgår i, med de involverede stemninger og følelser, med genkaldte relaterede situationer mm. – men ikke før selve den synæstetiske sansning har forsynet det kognitive netværk med nogle substantielle protomeningsaspekter til processering. Denne opdeling i et kognitivt før og efter følger dermed Løgstrups distinktion mellem analog og kausal forståelse.

---

<sup>124</sup> Løgstrup 1976 s. 142.

<sup>125</sup> Jævnfør synæstesikapitlets afsnit "Transmodal Binding i *A Union of the Senses*" og Ramachandran & Hubbard 2001 s. 10.

## Foretagsomhedens forståelse

Jeg står fx i et rum, der er tømt for indhold på nær den sidste, enorme flyttekasse i det fjerneste hjørne, som jeg har fået ansvaret for at bære ned i den ventende bil. Jeg ser kassen: Tre af de seks sider, størrelsen og dimensionerne, placeringen af de huller i siderne, der gør det ud for håndtag. Jeg kan gå hen imod kassen, idet jeg foregriber mit løft af den ved at bringe mig i en hensigtsmæssig position i forhold til håndtagene, jeg kan huske at gå ned i knæ for at skåne ryggen, hvis muskler jeg spænder samtidig med at jeg strækker arme og hænder frem og får solidt fæste i kassen. Jeg løfter med en kraftanstrengelse for at være sikker på at få kassen helt op i en brugbar bærestilling – og går bagover. Kassen er tom.

Jeg vil forsøge at beskrive forløbet af en tænkt synæstetisk sansning ved at tage udgangspunkt i det moment fra det beskrevne eksempel, hvor jeg fra en position i døren til det næsten tomme rum beskuer flyttekassen. En teori om synæstetisk sansning vil beskrive flyttekasseeksemplet fra denne position som en spaltning af synets sanseimpulser i på den ene side et 'rent' visuelt impulssignal, der behandler den visuelle impuls i relativt velbeskrevne synskognitionsprocesser<sup>126</sup>, og på den anden side en taktil parallelreaktion, der supplerer synsindtrykket. Det 'rene' synsindtryk, der er en metodisk abstraktion, sætter sig igennem i min bevidsthed, mens det taktile indtryk forbliver ubevidst, men sætter sit præg dels på min kvalitative forståelse af synsindtrykket af flyttekassen i rummet og dels i en kropslig attitude eller holdning. De synæstetiske visuelt-taktil spaltningselementer faciliterer indtagelsen af attituden, og denne foregriber i det aktuelle eksempel en forventet kontakt med kassen, men kunne også hvile i min krop som et potentiale, jeg i givet fald ville kunne indløse i handling,

---

<sup>126</sup> Se fx Gade 1998 s. 169 ff. og Bøgeskov 1999 s. 55 ff.

Den synæstetiske sansnings taktile prægning af synsindtrykket – dvs. parallelreaktionen til den primære synsimpuls – skal ikke forstås som en fuldbyrdet taktil sansning eller som en virtuel 'gennemspilning' af en komplet taktil sansnings forløb. Der er snarere tale om et taktilt bidrag, som består i fremhævnningen af nogle træk til et, i sammenligning med en taktil primærsansning, stiliseret omrids: Kassens dimensioner, position, orientering og placering i rummet samt håndtagenes placering i kassens overflade. Det er disse informationer, jeg konkret har brug for at kunne løfte byrden, og derfor kan jeg fra min position i døråbningen se bort fra andre taktile træk som fx overfladens tørre paptekstur samt buler og ujævnheder i siden, for disse træk er umiddelbart irrelevante for min forestående opgave.

Dvs. at jeg baserer min forståelse af flyttekassen på en kombination af et synsindtryk og på en forventningen om bestemte taktile egenskaber. En af disse egenskaber er kassens vægt, som jeg kan have forventninger til på baggrund af kassens volumen sammenholdt med mine erfaringer af forholdet mellem flyttekassers volumen og vægt. At disse erfaringer i eksemplet bliver gjort til skamme betyder intet for en teori om synæstetisk sansning: Jeg *forstår* kassen fra min position i døråbningen på baggrund af de informationer, jeg er i besiddelse af på det pågældende tidspunkt.

## Praktiske konceptioner

Denne forståelse er et udtryk for en *praktisk konception*, hvor konceptioner af Pahuus blev defineret som "kunnede greb, ved hjælp af hvilke man fatter noget, og gennem hvilke man selv får fodfæste i situationen"<sup>127</sup>. Forståelsen af flyttekassen er erfaringsbaseret og anvendes overfor fænomenet, der udgør en del af et praktisk

---

<sup>127</sup> Pahuus 1983 s. 23. De sigtende konceptioners rolle i teorien om protomening beskrives nedenfor.



forehavende. Den praktiske konception er en aktiv og teleologisk forståelsesform i den forstand, at jeg forstår det endnu ikke udførte forehavende og dets kontakt mellem to elementer: På den ene side et jeg med et 'kan' og 'vil' og en skridtlængde i forhold til afstanden til flyttekassen, med specifikke rygproblemer og armlængde osv. og på den anden side en flyttekasse, hvis synlige egenskaber *informerer* af min foregribende kropslig-taktil sansning. Den praktiske konceptions omfattende syntese har et teknisk tilsnit, idet en stor mængde af uhensigtsmæssige potentielle handlingsmuligheder allerede er sorteret væk i min forståelse af flyttekassen fra positionen i døråbningen, og denne ubevidste sortering er foretaget på baggrund af nogle kriterier om hensigtsmæssighed i forhold til et givet mål. Derfor er håndværkerens håndelag overlegent i forhold til amatørens: Håndværkerens bevægelser er perfekt afstemte i forhold til de formål, bevægelserne tjener, og alle små delhandlinger flyder sammen i en handlingssekvens af nærmest æstetisk karakter.

## Common sensibles

Beskrivelsen af den synæstetiske sansning i en konkret situation – min forståelse af flyttekassen fra positionen i døråbningen – kan sammenlignes med Aristoteles' begreb *common sensibles*. Som nævnt ovenfor dækker common sensibles over kvaliteter ved et objekt, der kan beskrives i to modaliteter på samme tid: Tyngde er fx en common sensible, idet jeg med synet kan se et objekts – flyttekassens – volumen og derfra ekstrapolere til en forventet tyngde samtidig med, at jeg med min følesans mærker kassens pres mod mine hænder og min krops anspændthed i anstrengelsen for holde hænder, arme og krop i løftestilling og samtidig med, at jeg auditivt får en indikation på kassens tyngde, idet jeg sætter den hårdt ned på flyttebilens lad. I min forståelse af flyttekassen fra positionen i døråbningen, før jeg har haft faktisk berøring med den, forstår jeg *kassens tyngde* som en art virtuel common sensible, der resulterer af min synæstetiske sansnings spaltning af synsimpulsen i en visuel primærsansning og en taktil

parallelreaktion. Dvs. at jeg med den synæstetiske sansnings parallelreaktion kan fuldbyrde en tilskrivelse af kvalitet til synsindtrykket, idet parallelreaktionen forsyner min forståelse af objektet med den anden af de to sansemodaliteter, som er nødvendig for at danne en common sensible-kvalitet. Dvs. at den synæstetiske sansemodus tilsyneladende gør common sensible-kvaliteter til en regel snarere end en undtagelse i betydningsdannelsen.

I forhold til denne forståelse af det synæstetisk-sanseliges bidrag til betydningsdannelsesprocessen 'opstår' mening og forståelse tilsyneladende som en kobling mellem betydningsselementer i mindst to modaliteter. Det er det samme som at hævde, at en forståelse på baggrund af betydningsdannelse i en tænkt enkeltmodal sansning – som i fx en aristotelisk sansning af såkaldte 'rene' objekter – ikke kan forekomme<sup>128</sup>. Men dette ræsonnement er uholdbart, fordi de 'modaliteter', der i en synæstetisk sansning kobles til mening, ikke begge er 'rigtige' modaliteter: Sansning opleves af synæsteten som kombinationen mellem en fuldbyrdet primærsansning i en given modalitet og en parallelreaktion, der til sammenligning er et omrids eller en sketch af en virtuel primærsansning i den pågældende reaktions modalitet.

## Modalitet

Modaliteten er en kategori, der bedst beskriver subjekters normalsansning af heste, træer og bølgeskulp i verden, og tydeligst kommer modaliteten måske til udtryk i vores inddeling af kunstarterne efter hvilke sanseorganer, det kunstneriske udtryk retter sig imod. Kategorien er ikke ganske dækkende for fx synæstetens

---

<sup>128</sup> Enkeltmodal sansning er hos Aristoteles sansningen af såkaldte 'rene' objekter (den engelske filosofiske term er 'proper objects') som fx synets sansning af farve eller hørelsens sansning af lyd [OxCoMind]. Aristoteles kan således ikke have været til en Mötörhead-koncert, for i så fald ville han (taktilt) have erfaret, at også lyd er en common sensible.

oplevelse: I tilfælde af fx synæstetisk-visuelle parallelreaktion, befinder Klüvers formkonstanter sig da indenfor den visuelle modalitet eller befinder de sig i en udefinerlig semimodal mellemkategori? Det lader sig ikke umiddelbart besvare og det er derfor næppe modalitetsbegrebet, der er den væsentlige teoretisk-deskriptive faktor i en synæstetisk spaltning- og koblingsproces. I stedet kan vi tale om, at den synæstetiske spaltning forårsager etableringen af en *relation* mellem de to elementer *primærsansning* og *parallelreaktion*, og at denne relation kan karakteriseres som en sansekombination med et asymmetrisk forhold mellem de respektive elementers modaliteter.

En forskydning af begrebslig fokus imod relationisme, indenfor en teori om protomeningsdannelse, gør protomening til andet og mere end (kropslig-) synæstetisk sansning med synæstesiens indbyggede accentuering af modalitetsbegrebet. Vi opnår hermed en mere rummelig ramme for en forståelse af den tidlige betydningsdannelse, indenfor hvilken forskellige kropslige og sanselige aspekter kan knyttes sammen til mening – uanset modalitet. Når det er sagt må vi nødvendigvis pege på modaliteten som et kernebegreb i beskrivelsen af, hvordan en relationistisk betydningsdannelse manifesterer sig i en oplevelse af mening.

## Relationisme

*Relationisme* synes at være et kernebegreb i beskrivelsen af protomening. En relation er en forbindelse mellem to eller flere elementer, og *relationisme* fokuserer på karakteren af forbindelsen i stedet for på elementernes substans eller essens. Som tænkt eksempel kan vi forestille os synet af en uendelig monokrom rød flade. Ifølge den forståelse, jeg forsøger at indkredse med denne tekst, opstår *meningen* i forhold til 'rød flade' først i det øjeblik, hvor der indstiftes en forskel i sansningen af den røde flade. Denne forskel kan være noget kendetegnende ved synsindtrykket af objektet – fx en kant eller et omrids, en nuanceforskel, en kontrast etc., dvs. forskelle som 'rød

flade's synsindtryk i dets forskelsløshed ikke tilbyder øjet at hæfte sig ved – eller forskellen kan opstå ved en udspaltning fra synssansningen til en parallelsansning i en anden modalitet. I og med forskellen opstår en relation, og denne relation *er* mening. Teorien om protomening anskuer mening som element-forbundethed. I og med at jeg, stillet foran 'rød flade', sanser monokrom forskelsløshed, må min forståelse aktivt etablere den forskel, der knytter 'rød flade' til et kropsligt-sanseligt element i samme modalitet eller til en udspaltet reaktion i en anden modalitet. Hvis den synæstetiske sansning ikke kvalificerer mening i så udstrakt grad som sansningen af common sensible-kvaliteter, så tilfører dannelsen af parallelreaktionen dog et element af begribelighed til sansningen af et fænomen – og dette bidrager bl.a. til at gøre sansningen genkaldelig<sup>129</sup>. Meningen udgøres af udspaltede delelementer med hver deres respektive bagvedliggende processer og relationer, og dermed bliver meningen fastholdt i det net, som betydningsaspekterne udspænder den i.

## Sigtende konceptioner

En teori om protomeningsdannelse, der er funderet på et generelt princip om relationisme, kan inddrage synæstesifænomenet til at forklare, hvordan organismen er i stand til at danne førsproglige meningsrelationer selv overfor fænomener og udtryk, hvis iboende sanselige materialitet eller manifestation er forskelsløs. Organismen 'løser problemet' med sansningen af himmelrummet, af mørke eller af 'rød flade' ved at spalte sansningen op i momenter, der hver især processeres og udvikles kvalitativt med henblik på at kunne indgå i netværk af relationer.

Løgstrups sigtende konception er en art passiv sammenfatning af de træk, som relationsdannelsen har udvirket – passiv, fordi

---

<sup>129</sup> Jævnfør Cytowics fjerde diagnostiske kriterium.

konceptionen og den tilhørende sansning ikke nødvendigvis er en del af et forehavende, hvis formål og omstændigheder informerer relationsdannelsen, som tilfældet er ved praktiske konceptioner. Dette gør den sigtende konception til et "kunnet greb", hvis kunnen er af generel karakter som et udslag af mine såvel individuelle som artslige egenskaber og deres begrænsninger. De praktiske konceptioner er greb, der har dannet sig gennem en levetids situationer og gøremål, mens de sigtende konceptioner knytter sig til artsspecifikke egenskaber, som disse på differentieret vis manifesterer sig i individerne.

Dette implicerer ikke et rangforhold mellem sigtende og praktiske konceptioner, hvor de sigtende konceptioner er en forudsætning for dannelsen af praktiske konceptioner, for egenskaber må forstås som udsprungne af såkaldt ko-evolution: Det praktiske livs omstændigheder udgør et selektionspres for individet og gruppen, der favoriserer den artslige udvikling af egenskaber, der på hensigtsmæssig vis og på meget lang sigt optimerer individets og gruppens 'greb' om omstændighederne. Ko-evolutionen kan for menneskeartens vedkommende hypoteseres ud fra fx sammenhængen mellem brug af redskaber og udviklingen af modsatstillede tommelfingre. Ligeledes kan udviklingen af menneskehjernens relative stor præfrontale cortex ses som et ko-evolutionært udtryk for en begyndende symbolkognitions selektionspres<sup>130</sup>. Princippet bag ko-evolutionen er den gensidige tilpasning mellem ontogenetiske og fylogenetiske faktorer i naturens formgivningsproces.

De sigtende konceptioners 'kunnen' er ikke en del af fx synsindtrykket, men funderer sansningen, og er derfor usynlige for mig. Min forståelse af mørket, himmelrummet eller 'rød flade' er

---

<sup>130</sup> Terrence Deacon udvikler den skitserede teori om ko-evolution i *The Symbolic Species* (Deacon 1998 s. 349 ff.). Se nedenfor.

derfor mindre distinkt, idet jeg ikke kan forbinde forståelsen med sansede elementer. Dette giver forståelsen af mørket dens åbenhed: Jeg kan ikke gribe fat i et element af mørket og deraf udvikle en kvalitet, jeg kan relatere til andre kvaliteter. Mørke er fravær af synsindtryk, og jeg forstår mørket som tabet af rumlig orientering og bevægelighed samt ud fra de resterende sansers forsøg på at kompensere for tabet med udvidet sensitivitet. Overfor himmelrummet kortsluttes sondringen mellem forgrund og baggrund af uendeligheden, som synet kan fortabe sig i. 'Rød flade's sansede forskelsløshed afløses af indtrykket af rødhedens pulserende og summende bevægelse.

Forståelsens fiksering i en stabil relation erstattes i den sigtende konception af muligheden for at lade sammenfatningen fæstne i greb, der ikke er teleologisk bestemt af praktiske omstændigheder. Disse greb, der som nævnt er usynlige og inkorporeret i forståelsens 'måde at forstå på', udspringer af kroppens og sanseorganernes fysiske beskaffenhed og egenskaber – deriblandt synæstesifænomenet med dets ufrivillige og ikke-kontekstbundne relation mellem primærsansning og parallelreaktion. Hos synæsteter danner den sigtende konception i kraft af parallelreaktionens 'udvendiggørelse' en relation af forholdsvis stabil karakter, mens relationen hos ikke-synæsteter forbliver indvortes og inkorporeret i konceptionen som fornemmelse eller stemthed.

Den sigtende konceptions manglende fikserbarhed gør den åben for fortolkning, hvilket gør det muligt at knytte en førsproglig lyrisk-associativ oplevelsesmodus til forståelsesformen. De sigtende konceptioners associerende<sup>131</sup> lyrisme kommer i anvendelse ved oplevelsen af udtryk, hvis fortolkning modsætter sig fiksering – enten

---

<sup>131</sup> *Associer* stammer fra latinske *associare*, og betyder forbinde, forene eller sammenslutte. Associationer er dermed, etymologisk set, ikke nødvendigvis sproglige af natur.

fordi udtrykket er fremmedartet for mig eller fordi skaberen af udtrykket har valgt en æstetisk strategi, der modsætter sig fiksering.

Oplevelsen af æstetiske udtryk kan bl.a. kategoriseres ud fra, hvordan forholdet mellem praktiske og sigtende konceptioner er vægtet i min oplevelse, hvilket afspejler sig i inddelingen i genrer. Værker med en høj grad af narrativ struktur og teleologiske fortolkningselementer opleves i overvejende grad via dannelsen af praktiske konceptioner, og forekommer fx indenfor prosa, plotbaserede film, realistisk drama etc. Værker med en høj grad af lyrisk struktur og 'løse' associerede fortolkningselementer opleves modsat hovedsageligt via sigtende konceptioner, der kommer til udtryk i lyrik, abstrakt malerkunst og såkaldte eksperimenterende film<sup>132</sup>.

## Tænkningens formdannelse

*Conceptio* sammenfatter elementære forståelsesstrukturer, og før denne sammenfatnings syntese er det næppe muligt at tale om fænomenets 'egenskaber' eller 'karakter', fordi disse først opstår med sammenfatningen. Konceptionernes greb er den første instans af mening, og de til grund liggende kropslig-kognitive processer er nok betydningsdannende, men udgør (endnu) ikke en mening, der fx kan sprogliggøres. Meningen kræver de betydningsdannende processers relationelle netværk samt et perspektiv, der i sammenfatningen selekterer en substans i forhold til nogle kriterier. Dette perspektiv fortolkes i betydningsdannelsen som mit momentane 'jeg', der danner

---

<sup>132</sup> Denne foreløbige kategorisering er meget generaliserende, og mange udtryksformer opleves via en syntetisering af forskellige oplevelsesmodi. Torben Grodal har i sin bog om kognitiv filmteori, *Moving Pictures*, en opdeling, hvis terminologi jeg har ladet mig inspirere af. Han skelner mellem forskellige former for kognitiv funktionalitet: Narrativ-propotionel, lyrisk-associativ og rytmisk-repetitiv funktionalitet. Men Grodals sondring omhandler synssansens funktionelle kobling med følelsesmæssige kvaliteter, og Grodals begreber kan derfor ikke overføres direkte på teorien om protomening. Fælles er opfattelsen af muligheden for at inddele de æstetiske udtryk efter deres primære oplevelsesmodus [Grodal 1997 s. 49-56].

grundlaget for det historiske 'jeg', dvs. den subjektive personlighed. Konceptionen er umiddelbar førsproglig, dvs. at den er meningsbærende men ikke begrebslig. Konceptionen hører til den analoge orden og er en del af Løgstrups analoge forståelse, fordi den ikke har undergået begrebets symbolske transformation.

*Analogi* betyder som bekendt lighed eller overensstemmelse, og det analoge ved analog forståelse betyder derfor, at det forståede har lighed med det sansede. I sin egenskab af analog forståelse er konceptionen en repræsentation, der er i direkte og kontinuert forbindelse med sin sansestimulus i verden – inklusive verdens æstetiske udtryk. I beskrivelsen af protomenings kropslige og sanseorganiske processer har jeg tilstræbt en opretholdelse af ubrudt forbindelse til verden i en kædereaktion af delprocesser. Konceptionen er kulminationen på protomeningsdannelsen, idet konceptionen er et udtryk for et destillat af protomening, og er på samme tid begyndelsen til den egentlige sprogliggørelse af meningen. Dvs. at protomeningsteorien er et udtryk for begrebsrealisme, idet betydningsdannelsen, ideelt set, kan spores fra kontakten til verden over stadier af protomening til meningens fæstning sig i det sproglige begreb.

## **C.S. Peirces faneroskopi**

Jeg vil kort henlede opmærksomheden på nogle mulige sammenhænge mellem den skitserede teori for protomeningsdannelse og Peirces begreber. Begreberne relaterer sig primært til hans fænomenologi – den såkaldte faneroskopi – og til hans semiotik<sup>133</sup>.

---

<sup>133</sup> Adskillige af Peirces begreber nærmest 'byder sig til' i forbindelse med beskrivelsen af teorien for protomeningsdannelse, og jeg har valget mellem, antydende, at strejfe hans omfattende teoriapparat eller at begrunde min manglende inddragelse af oplagte peirceanske elementer. Jeg har valgt det første.



Som udgangspunkt kan jeg tilsyneladende etablere en fællesnæver mellem Peirces kosmologi og teorien for protomeningsdannelse:

Peirces begrebsrealisme går ud fra antagelsen, at menneskets begreber er analoge til realiteten, således at naturens egne morfologier og de mønstre, man finder i begreberne, deler strukturer. Dermed bliver tænkningen en analog klassifikation af reelt eksisterende fænomener. [Dinesen 1994 s. 68]

Peirce vil med faneroskopien, ligesom Husserls med sin fænomenologi, beskrive fænomenernes måde at fremtræde for bevidstheden på. Peirce anskuer derfor, jævnfør begrebsrealismen, sine faneroskopiske kategorier som ontologiske strukturer, idet træk ved fænomenerne i verden, på grund af betydningsdannelsens kontinuerlige karakter, genfindes i tænkningens former. Disse former kan opdeles i tre faneroskopiske kategorier: Førstehed, Andethed og Tredjehed<sup>134</sup>.

Følelsen og den ureflekterede eksistens er Førsteheden; reaktion, kontrast og udpegning er Andetheden; og forståelse, mening og formidling er Tredjeheden. Egentlig bevidsthed i betydningen refleksion over egen eksistens optræder kun på Tredjehedens niveau, idet selvet er et symbol for et konglomerat af levende symboler, der udgør personligheden. Amøben har ingen personlighed, men den føler, den reagerer på bestemte stimuli, og den danner vaner. Vanedannelsen er naturens elementære selvrefleksion og markerer udviklingen af nye generelle begreber, som er levende symboler. [Christiansen 1988 s. 56]<sup>135</sup>

Peirce opererer med en teori om radikal kontinuitet der medfører, at *analog forståelse*, fortolket via Peirces begreber, omfatter hele betydningsdannelsen, dvs. såvel protomening som sproglig mening. Men også i Peirces teori om betydningsdannelse er der meningszoner, der adskiller forskellige betydningsdannelsesmomenter. Hvis vi

---

<sup>134</sup> Jeg vælger, i tråd med Anne Marie Dinesens notation, at anvende store begyndelsesbogstaver, for at gøre de faneroskopiske termer mindre dagligdags og lettere at læse.

<sup>135</sup> Jeg har givet de faneroskopiske kategoritermer stort begyndelsesbogstav, så de følger Dinesens notation.

anskuer protomeningsbegrebet i relation til den peirceianske faneroskopi, så opleves protomening som Førstehed og Andethed.

An idea in its Firstness must be fresh and new... initiative, original, spontaneous, and free. It is also something vivid and conscious... it precedes all synthesis and all differentiation; it has no unity and no parts. It cannot be articulately thought... Stop to think of it and it has flown... every description of it must be false to it. [CP 1.357 i Kvelson 1999 s. 14]<sup>136</sup>

Førsteheden synes at nærme sig fænomenologiens vigende begreb om *stemthed*: I min oplevelse af fænomener i verden er der rundt om eller bagom fænomenet et slør af noget uhåndgribeligt, som det er muligt for mig at sanse som en udflydende, monadisk stemthed, følelse eller fornemmelse – stemtheden er ikke relateret til et objekt eller fænomen, den *er*. Der er elementer af Førstehed i den sigtende konceptions 'blindhed' for sig selv, selvom dette medfører et begrebsmæssigt sammenstød mellem Løgstrups beskrivelse af konceptionernes sammenfatning og Peirces beskrivelse af Førstehedens forsyntetiske karakter.

I Andetheden sætter fakticiteten sig igennem som indstiftelsen af en forskel. "The idea of second is predominant in the ideas of causation and statical force. For cause and effect are two; and statical force always occur between pairs"<sup>137</sup>. Dvs. at Andethedens dyade er en relation, der ikke etableres af en fortolkende Tredjehed, men som sætter sig igennem ved modstand eller begrænsning som udtryk for reaktion mellem de dyadiske elementer – det er her oplagt at foreslå kinæstesi og proprioception som Andethedsfænomener. Jeg anskuer den kropslige og synæstetiske betydningsdannelse som bestående af processer, der etablerer Andethedsrelationer og så at sige skaber et

---

<sup>136</sup> CP står for *Collected Papers*, og er titlen på Peirces tematisk kategoriserede samlede værker.

<sup>137</sup> CP 1.135 i Hausman 1993 s. 128.

netværk af protomening – Førstehed og analoge dualt reaktive relationer.

Oplevelsen af Tredjehed er sammenfaldende med betydningsdannelsesprocessens etablering af den perspektiviske 'jeg'-struktur som den fortolkerinstans, der relaterer Førsteheden til Andetheden. Betydningsdannelse indebærer både Førstehedens kvalitet, følelse, form og mulighed; Andethedens kvantitet, distinktion, reaktion og fakticitet samt Tredjehedens relation, vanedannelse og repræsentation – og oplevelsen af et fænomens triadisk-faneroskopiske meningsmomenter er for Peirce lig med *mening*<sup>138</sup>. Tredjehedens karakter af vanedannelse resulterer i, at Andethedens dyadiske relation over tid kan fæstne sig i morfologiske sedimenter: De generelle begreber. Sammenhængen mellem omverdenskontakten, protomeningens kognitive processer og sproglig begrebsdannelse er evolutionær, idet min og artens adfærd i konkrete, historiske situationer via vanedannelse aflejres i mønstre, der videreføres eller uddør.

Erkendelsens enhed set som den triadiske relation er en almen syntese, der består i de basale kognitive mønstre eller skemaer, som repræsenterer fænomenerne. Det, der præsenteres og er analogt til naturen, er 'intellektets vanedannelse', der består i at relatere tidslige processer til mentale mønstre. [Dinesen 1994 s. 51-52]

Citatet sammenfatter den komplekse sammenhæng mellem situativ væren, dannelse af kognitive mønstre og skemaer samt repræsentationen af omverdensforholdet i sprog eller æstetisk udtryk. Protomeningens kropslige og synæstetiske kognitive processer udgør et stadie i tænkningens formdannelse, der endnu ikke er 'fast' nok, til at kunne udgøre en repræsentation. For at kunne sprogliggøre protomeningen kræves en syntetisering i henhold til kriterier, der ikke

---

<sup>138</sup> Dinesen 1994 s. 52. Den faneroskopiske treenighed korrelerer med den semiotiske triade: Tegn, objekt og interpretant.

kun vedrører meningens korrespondens med omverdensforholdet eller meningens sammenhæng med artslige og individuelle egenskaber og begrænsninger, men også er et udtryk for sprogets relationer til sig selv.

På den ene side må sproget, via protomeningsdannelsen, være sammenhængende med oplevelsen af omverdensforholdet i al sin mangefacetterede kompleksitet, og på den anden side må den sprogliggjorte mening i vid udstrækning indordne sig under de sproglige systemers love og regler, hvis eksistens sikrer muligheden for kommunikation med den Anden. For at undgå en skarp grænse mellem de to aspekter – oplevelsen af omverdensforholdet og det sproglige systems selvreferentialitet<sup>139</sup> – må en teori om protomeningsdannelse beskrive kognitive strategier, der muliggør overgangen fra protomening til sproglig mening og dermed sikrer en sammenhæng mellem omverdensforhold og sprog.

## Fra protomening til sprog

Ligesom dette syntesekapitel udgør en *skitse* til en teori om protomeningsdannelse, må jeg nøjes med at beskrive overgangen mellem protomening og sproglig mening med nogle få eksempler, der mere skitserer tilstedeværelsen af et muligt teoretisk felt end tegner det fulde billede af teorien. Sproget har ikke min primære fokus i denne tekst, men på den anden side har protomeningen en iboende bevægelse, der driver den mod artikulering i sprog eller andre udtryksformer, og beskrivelsen af protomeningen må indbefatte denne bevægelse og dens 'mål'. Sproget er en del af tænkningens formdannelse, og en beskrivelse af protomeningens artikulering i sprog skal tilstræbe at forbinde ordets mening med ordets form.

---

<sup>139</sup> Denne grænse kan bl.a. spores i Saussures tesen om, at tegnet er arbitrært. Sprogets tilsyneladende løsrevethed får Jakobson, i en sammenligning mellem lingvistikens og genetikkens genstandsområde, at omtale sproget som "a system of systems" [Jakobson 1988 s. 69].

Denne tekst beskæftiger sig hovedsageligt med mening og med dannelsen af mening på baggrund af relationer, der udspringer i sansning, krop og kognition. Dannelsen af relationer, der forbinder forskellige subjektive eller sociale domæner, og dermed udgør mening, er fx tydelig i sprogets metaforer, og metaforene kan tolkes som en både grundlæggende og tidlig konceptuel struktur, der tjener til at give et greb om en situation eller hændelse – dvs. at sproglige metaforer kan give indblik i tænkningens dannelse af *mening*.

Samtidig må sproglig mening, for at kunne anvendes i refleksiv tænkning og i kommunikation med andre 'jeg'er, antage en form, som selv er sanselig og som kan agere medie for kommunikationen af mening. Det er her min påstand, at et tidligt – både i fylogenetisk og ontogenetisk forstand – udviklet sprog, for at være forståeligt, må være både overvejende ekspressivt og mimetisk af karakter. Protosprog udgør, således anskuet, en slags lydlig *Gæt og grimasser*, hvor gestikken udvikles til auditive ytringer og hvor det spontant ekspressive udvikles til fastlagte mønstre. Tænkningens formdannelse 'udvendiggøres' dermed, og den indre mening får et ydre, fælles og sanseligt medie, *den sproglige form* – det talte ord.

Once symbolic communication became even slightly elaborated in early hominid societies, its unique representational functions and open-ended flexibility would have led to its use for innumerable purposes with equally powerful reproductive consequences. The multitiered structure of living languages and our remarkably facile use of speech are both features that can only be explained as consequences of this secondary selection, produced by social functions that recruited symbolic processes after they were first introduced. These are secondary insofar as they became selection pressures only after symbolic communication was well established in other realms. They are, however, the primary causes for the extensive specialization that characterizes spoken languages and for the great gulf that now separates our abilities in these realms from those of other species. [Deacon 1997 s. 349]

Fra og med udviklingen af primitive sprog skifter menneskets udvikling både gear og karakter, idet det symbolsk-kognitive 'trick'

viser sig overlegent i styrkelsen af på den ene side konception eller forståelse og på den anden side i forbedret kommunikation. Sproget instrumentaliserer meningen; sprogliggjort mening muliggør via refleksion og kontemplation revision af uhensigtsmæssig, vanebaseret adfærd; kommunikation muliggør øget koordinering og stærkere organisation<sup>140</sup> – fremkomsten af primitive sprog er det moderne menneskes fødsel<sup>141</sup>. Sproget vokser siden vidt og bredt og synes at leve sit eget selvstændige liv – jævnfør Jakobsons 'system af systemer'. Men bag eller rettere inkorporeret i de sproglige systemers uendelige semiosis er stadig forbindelsen 'bagud' mod protomeningen<sup>142</sup>. Protomening gennemsyrrer sproglig mening, hvilket bl.a. kommer til udtryk i *metaforer* og i de såkaldte *lydsymboler*<sup>143</sup>.

## Metaforer

Som et udgangspunkt for beskrivelsen af sammenhængen mellem protomening og metafor vil jeg gribe tilbage til Cytowics øjenåbnende oplevelse af synæsteten, Michael Watsons, tilsmagningsprocedure ved

---

<sup>140</sup> Det er Terrence Deacons tese, at selve fremkomsten af primitive sprog udgør et selektionspres, dvs. at det giver de menneskestammer, der anvender sproglige ytringer, forbedrede chancer for at overleve og videreføre slægten: De træk ved den menneskelige fysiologi, der faciliterer de sproglige ytringer – det vil blandt andet sige mundhulen, tungen, stemmebåndet, hjernens frontallapper osv. – er faktorer, der i konkurrencen med andre arter eller stammer er udslagsgivende for evnen til at overleve. Dette fører til teorien om den såkaldte ko-evolution, hvor sprogets udvikling og især frontallappernes udvikling indgår i en evolutionær spiral og gensidigt forstærker hinanden [Deacon 1997].

<sup>141</sup> Dette synspunkt deles af Jakobson, der parafraserer over den franske biokemiker, Jacques Monods beskrivelse: "Monod beskriver centralnervesystemet som 'det mest udviklede af alle teleonomiske strukturer' og fortolker dristigt opkomsten af det højeste, specifikt menneskelige system som en direkte følge af sprogets opståen, som forandrede biosfæren til 'et nyt rige, noosfæren, tankernes og bevidsthedens domæne'. Det var med andre ord 'sproget, der skabte menneskene, og ikke menneskene, der skabte sproget' " [Jakobson 1979 s. 65]. Betegnelsen 'teleonomiske' anvendes for at forhindre associationer mellem 'teleologiske' og determinisme.

<sup>142</sup> Ligesom Peirces Tredjehed indeholder Andetheden, der igen indeholder Førstehed.

<sup>143</sup> Termen er egnet til at skabe forvirring, og skal ikke sammenblandes med den peirceianske semiotiks symboler. Se afsnit om lydsymboler nedenfor samt evt. Jakobson 1988 s. 181-182.

krydringen af kylling: MWs smagsoplevelse og tilhørende taktile oplevelse er sammenhængende og komplementære – men ikke fusioneret til en ny, homogen sanseoplevelse. Smagen af kyllingen, der mangler krydderi og i smagstermer måske er for fad kombineres med følelsen af et legeme, der er 'for rundt'. Betydningsdannelsesprocessen udtrykker en identitet mellem kyllingeaspekt og smagsrepræsentation for MW, og identifikatoren udgøres af en kompleks relationel sansestruktur i to modaliteter – hver modale struktur med sin egen helhed. Dette giver MW et misundelsesværdigt ekstra konceptuelt håndtag, taktiliteten, som gør ham i stand til at konkretisere et vagt smagsindtryk og anvende denne håndgribeligt-takile form som et redskab til at krydre parallelreaktionens taktile kanter frem.

Jeg anskuer MWs tilsmagningsprocedure som et indblik i metafordannelsesprocessen, idet MWs parallelreaktion kan ses som en synæstetisk-sanselig konkretisering af de metaforiske udsagn: 'smagen er for blød' eller 'smagen er tilpas skarp'. Dvs. at jeg forestiller mig, at metaforen 'smagen er for blød' i en ikke-synæstet opstår ved sprogliggørelse af en synæstetisk konceptualisering. Dette synspunkt kan sammenlignes med Lakoff og Johnsons metaforteor:

Our general position is that conceptual metaphors are grounded in *correlations* within our experience. These experiential correlations may be of two types: *experiential co-occurrence* and *experiential similarity*. An example of experiential co-occurrence would be the MORE IS UP metaphor. MORE IS UP is grounded in the co-occurrence of two types of experiences: adding more of a substance and seeing the level of the substance rise. Here there is no experiential similarity at all. An example of experiential similarity is LIFE IS A GAMBLING GAME, where one experiences actions in life as gambles, and the possible consequences of those actions are perceived as winning or losing. Here the metaphor seems to be grounded in experiential similarity. [Lakoff og Johnson 1981 s. 154-155]

'Smagen er for blød' kan, jævnfør Lakoff og Johnsons teori, tolkes som et udtryk for eksperimentiel lighed, dvs. lighed baseret på erfaring (experience). Selve ordet 'blød's sigte omfatter forskellige, overlappende fortrolighedslag, hvoraf en sanset smagserfaring og en

konceptuel ikke-sanset synæstetisk-taktil 'erfaring' aktualiseres i den konkrete, metaforiske ytring<sup>144</sup>. 'Smagen er for blød' og 'smagen er tilpas skarp' er eksempler på såkaldte ontologiske metaforer, der etablerer ligheder med det formål, at jeg kan forstå eller handle *aktivt* i forhold til et givet fænomen. Smagsindtrykket 'i sig selv' er vagt, og det undviger forståelsens forsøg på at begribe smagsfænomenet. Den taktile form er, ligesom visuelle former, rumligt bestemmelig, den kan kvantificeres og fra dens helhed kan udskilles dele. Dermed bibringer den ontologiske metafor en begrebsmæssig 'fasthed' til sansningen, som forståelsen kan indrage i sin foretagsomhed<sup>145</sup>.

Metaforen kan altså, i forlængelse af den skitserede teori om protomeningsdannelse, forstås som en konceptuel struktur, der accentuerer en lighed mellem oplevelseselementer. Men der er ikke, som i den såkaldte sammenligningsteori<sup>146</sup>, tale om en transport af et forståelseselement fra et kildeområde til et målområde, fordi både kilde og målområdets forståelseselementer er inkluderede i protomeningsdannelsens kropslige og synæstetiske processer. Til sammenligning medfører Løgstrups sprogfilosofi, at ords sigte i sig har flere fortrolighedsplaner og dermed en betydningsmæssig vidde, hvilket inkluderer de metaforer, som denne tekst har givet eksempler på, i sprogets 'normalmodus'<sup>147</sup>.

---

<sup>144</sup> Ifølge Løgstrups sprogfilosofi er den her benævnte "metaforiske ytring" ikke metaforisk [Løgstrup 1976 s. 78-79], men et udtryk for sigtets vidde.

<sup>145</sup> Selve fænomenet *forståelse* indkredses jævnlige via taktile metaforer. Således anvender denne tekst hyppigt betegnelsen *be-greb* om den sproglige form, som forståelsen tager, efter at konceptionens – hvis latinske oprindelse betyder *sammen-fat-ning* – kunnede *greb* har syntetiseret protomeningsprocesserne. Med Lakoff og Johnsons notation er der tale om den gennemgående metafor: FORSTÅELSE ER GØREN HÅNDGRIBELIG.

<sup>146</sup> Ross 1993 s. 30.

<sup>147</sup> Jeg anser Løgstrups radikaliserings af metaforer og af den tilhørende 'metaforsteori' for at være unødvendig og i øvrigt for sporadisk gennemført, til at man kan tale om en egentlig metaforsteori. Det forekommer mig muligt både at operere med et generelt begreb om *sigte* og, indenfor samme sprogteori, at arbejde med partikulære sprogligt-kategoriale niveauer som *troper* og *metaforer*.



## Lydsymboler

Et andet element i tænkningens formdannelse, der bærer tydeligt præg af protomening, er de såkaldte lydsymboler. Lydsymbolerne etablerer en form for naturlig lighedsrelation mellem et ords lyd og dets mening<sup>148</sup>. Lydsymbolismens lighedsrelation har en ekspressiv og figurativ *phýsei*-karakter, dvs. at den i peirceianske termer er et ikonisk tegn, og ikke omfatter symbolets medierende fortolkningselement<sup>149</sup>. I sprogteori generelt tilskrives den ikonisk afbildende lighedsrelation mellem lyd og mening til onomatopoietika, dvs. lydefterlignende ord som *snorke* og *krage* eller tegneserieagtige udtryk som *bang* og *tøf-tøf*. Onomatopoietika frakendes generalitet i sproget, og den ikoniske lighedsrelation anses for et kuriosum. Jakobson går imod denne tendens, og hans fremstilling af lydsymbolisme<sup>150</sup> er først og fremmest en historisk gennemgang af de sprogforskere, der har beskæftiget sig med dette felt, samt af deres eksempler. Fx refererer Jakobson den tyske lingvist, Gabelentz', undersøgelser:

*Blitz* evokes a sudden flash, whereas the French *foudre* according to Gabelentz depicts a crushing blow. He quotes similar emotional reactions to the sound shape of *Blitz* from earlier authors – Schottel 1641: "erschreckende Schnelligkeit"; Herder 1770: "das Urplötzlichschnelle". [Jakobson 1988 s. 182]<sup>151</sup>

De citerede eksempler viser, at selve den lydlige form – i Jakobsens terminologi ordets *signans* – har afgørende indflydelse på oplevelsen af ordets mening, dets *signatum*. Den sproglige form, der designerer

---

<sup>148</sup> Jakobson beskriver lydsymbolisme i forhold til de såkaldte *distinctive features*, som er sprogligt mere elementære end ord, og hvis funktion, som termen indikerer, er distinktion: "Such components as those which [...] enables the perceiver to distinguish *zeal* from *deal*, *shows* from *showed*, and *sailor* from *tailor*, or *mad* from *bad*, *mobility* from *nobility*, and *fashion* from *passion* are termed 'distinctive features' " [Jakobson 1988 s. 8].

<sup>149</sup> Jakobson 1988 s. 181-182.

<sup>150</sup> Jakobson 1988 s. 181 ff.

<sup>151</sup> Jakobson kommenterer og citerer Gabelentz' teori om kreativ *Lautsymbolik* (Gabelentz, G.v.d.: *Die Sprachwissenschaft, ihre Aufgaben, Methoden und bisherigen Ergebnisse*, Leipzig, 1891).

fænomenet *lyn*, opleves på det tyske sprog – alene vurderet ud fra lydens afbildende karakter – som hurtigt, eksplosivt og pointeret, i forhold til det franske lyn-ords massive og længerevarende kraftudladning. Sådanne forskelle i betydningsnuancer vil muligvis også slå igennem i forståelsen af det perciperede fænomen *lyn*, idet de sproglige sammenhænge, hvori fænomenet *lyn* indgår og hvori lydsymbolikken spiller en rolle, indvirker på forståelsen af det perciperede fænomen *lyn* – og vice versa.

Den danske lingvist, Otto Jespersen, beskriver lydsymbolismens sproglige funktionalitet som traditionel mimetisk lydartikulering samt anvendelsen af artikuleret lyd som lydsymbolske *distinctive features* til at gruppere, gentage, forkorte henholdsvis forlænge osv. for, metonymisk eller metaforisk, at betegne fx ting, bevægelse, bevidsthedstilstande, størrelser og afstande<sup>152</sup>. Ordets lydafbildende aspekt medvirker til oplevelsen af 'slagkraftige udtryk', 'saftige bemærkninger' og 'sigende formuleringer', og lydsymbolismen funderer i givet fald sproget med et ekspressivt træk, der rendyrkes i lyrik og lyrisme. Ifølge Jespersen er et ords eller udtryks lydsymbolik en medvirkende faktor i de sproglige formers udvikling og forandring, i hvilken ord og vendinger opstår og uddør i en slags evindeligt sproglig darwinisme. Et eksempel på anvendelsen af lyd som *distinctive feature* er lyden [ɹ]<sup>153</sup>:

[...] the feeling for the expression of relative smallness and bigness was documented by Swift's Gulliver, who called the land of the dwarfs *Lilliput* and that of the giants *Brobdingnag*, while Gulliver himself in the latter country was reduced to *Grildrig*. [Jakobson 1988 s. 187]

---

<sup>152</sup> Jakobson 1988 s. 186-187.

<sup>153</sup> Jakobson refererer især en artikel af Jespersen fra 1922 med titlen: "The Symbolic Value of the Vowel *ɹ*".

Den betydningsmæssige sammenhæng mellem lyden [ʒ] og egenskaben *lille* kan forklares med henvisning til fonemets høje toneleje. Jeg har en generel, aristotelisk common sensibles-erfaring med fænomenet *størrelse*, idet sansningen af et fænomens visuelle omfang hyppigt 'akkompagneres' af en lydsansning med et toneleje, der synes at stå i relation til den visuelle sansning – lyden af pinnochiokuglens<sup>154</sup> fald mod marmorgulvet har et højere toneleje end lyden af statuen, der vælter. Ligeledes kan den erfarede oplevelse af mundhulens størrelse ved udtale bidrage, idet fx mundhulen ved udtalen af fortunegevokalen [ʒ] formindskes ved, at tungen presses op imod ganen og frem mod bagsiden af fortænderne.

Dvs. at lydsymbolisme bevirker, at et ord eller udtryks mening kan antydes eller foregribes med dens sansede form, og at denne antydning eller dette foregreb accentuerer en relation til perceptionen af det fænomen, som ordet eller udtrykket betegner – ligesom forståelsen af fænomenet *lyn* informeres af både perception og sproglig form. Der er ikke tale om, at der i tænkningens formdannelse opstår korrespondens mellem et ord eller udtryks lydsymbolske, afbildende form og sansningen af det betegnede fænomen, men om strukturelle relationer indenfor en skala eller matrix – dvs. at der er tale om en tendens<sup>155</sup>.

---

<sup>154</sup> Disneys figur hedder netop Pinnochio, og ikke fx Samson eller Gwar, hvilket farver oplevelsen af figuren.

<sup>155</sup> Jakobson 1988 s. 193; parafrasering af et citat fra: Gombrich, E.H.: *Art and Illusion*, New York, 1961. Denne tendens kommer tydeligt til udtryk i en klassisk test udført af Köhler i 1929, som Ramachandran og Hubbard gengiver (Ramachandran og Hubbard 2001 s. 19), i hvilken de testede fik forevist to figurer: En figur med takkede kanter som et glasskår og en anden figur med afrundet, men ligeledes uregelmæssigt omrids, som en klat marmelade. De testede fik at vide, at de to figurer på 'marssprog' hed Bouba og Kiki, og blev bedt om at vælge, hvilken figur der havde hvilket navn. Der var 95% enighed om, at 'glasskåret' var Kiki og 'marmeladeklatten' var Bouba (Köhler anvendte andre navne i den oprindelige test).

Protomeningen synes således med bl.a. metaforene og lydsymbolerne at kunne føres ind i sproget, samtidig med at metaforer og lydsymboler sandsynliggør et i sprogevolutionært perspektiv kropsligt-ekspressivt rationale – sprogets gradvise udvikling er synlig og virksom i nutidssprogets former. Når vi siger, at mening er relationel, betyder det ikke at mening udspænder sig mellem to semiotiske 'punkter', men at mening sammenknyttes til et netværk, der så at sige destillerer verdenskontakt og historie til et kondensat. 'Før' kondenseringen lever jeg i en tilstand af absolut immersion med omverdenen, og med meningens kondensat opstår en afstand mellem verden og 'jeg'. Meningen *er ikke* verden. Løsrevet fra verden kan mening kombineres til tanker og forestillinger og formes til sprog – men samtidig rummer kondensatet spor af den oprindelige verdenskontakt og den levede historie.

## Protomeningens poetik

Teorier om betydningsdannelse beskriver perception af verden eller reception af æstetiske udtryk, og de begreber, som den teoretiske beskrivelse udkrystalliseres i, kan efterfølgende danne grundlaget for en konstruktiv anvendelse af betydningsdannelseteorien. Betydningsdannelseteorien kan så at sige vendes om og tilvirkes til en poetik, der giver nogle retningslinier for, hvilke formgreb der er til rådighed ved produktionen af et givent æstetisk udtryk<sup>156</sup>. Protomeningens bidrag til en sådan poetik vil derfor bestræbe sig på at beskrive, i hvilket omfang protomeningsteorien kan anvendes konstruktivt i produktionen af æstetiske udtryk – og her tænker jeg specielt på produktionen af multimodale udtryk. Det formål vil jeg anvende en gennemgående metafor: Det multimodale partitur.

---

<sup>156</sup> Wolfgang Iser's receptionsteori (Iser 1994) og Torben Grodals ovenfor nævnte kognitive filmteori (Grodal 1997) er eksempler på teorier om betydningsdannelse, udfra hvilke der kan dannes poetikker – se fx Krarup & Pedersen 2000/2001.

## Det multimodale partitur

Jeg forestiller mig det multimodale partitur som et hjælpeværktøj i produktionen af multimodale udtryk, der – ikke uligt fx filmproduktionens storyboard – beskriver det sanselige udtryks forløb over tid. I det klassiske musikpartitur er de forskellige instrumentgrupper placeret under hinanden, og denne parallelle notation af samtidigt forekommende instrumentale klange skal repræsentere orkesterets *samklang*. Dette princip kan overføres til produktionen af multimodale udtryk: Her er der ikke tale om parallelle instrumentgrupper, men om sansemodaliteter og udtrykselementer. Fx kan man i forbindelse med en filmproduktion forestille sig den parallelle notation af grafik, dialog (lyd), mimik (levende billeder), stemningsmusik, atmosfærelyd, farven rød osv. Med det multimodale partitur er det, i hvert fald teoretisk set, muligt at tilstræbe bestemte klangudtryk, spændende fx fra harmoni til disharmoni, mellem modaliteter og udtrykselementer. Ønsket om at komponere æstetisk samklang mellem modaliteter og udtrykselementer er ikke nyt. Fx beskrives oplevelsen af et såkaldt farveorgel:

During a visit to Paris in 1737 Telemann [composer Georg Philipp, LK] had occasion to acquaint himself with Castel's [French Jesuit and mathematician who wrote *L'Optique des Couleurs*, LK] project. According to his description, Castel's "Augenorgel" or "Augenclavicimbel" coordinated sounds and colors in such a way that every time the player pressed one of the keys, a corresponding color appeared on a tablet or in a lantern, together with the tone of the pipe. The colors, like the sounds, were produced in succession as well as in simultaneous chords. [Arnheim 1986 s. 205]

Farveorgelet danner multimodale 'akkorder' mellem tone og farve, og bag disse akkorder ligger en grundtanke om korrespondens – hvadenten denne er 'fysisk' eller affektiv – og deraf opstår muligheden for at *komponere* multimodale klange. Nutidens film- eller multimedieudtryk har mulighed for, i højere grad end Castels farveorgel, at integrere de multimodale klangelementer, og dermed

forstærkes behovet for en poetik, der beskriver de sanselige modaliteter og udtrykselementers oplevelsesmæssige virkning i forskellige kombinationer med hinanden. Det fænomen, at nogle multimodale værker, fx en bestemt film, 'virker' mere æstetisk tilfredsstillende på mig end andre – fx ved at bibringe mig en oplevelse af unimodal immersion – kan ses som et udtryk for, at den realiserede kombination af multimodale udtrykselementer danner integrerede multimodale akkorder af særlig vellykket art (for denne modtager), og klangstrukturens komposition kan efterfølgende analyseres i sine bestanddele som et led i bestræbelsen på at udvikle et multimodalt formsprog.

## **Multimodalitetens formsprog**

Kan den skitserede teori om protomening anvendes konstruktivt i produktionen af æstetiske udtryk, dvs. kan protomeningsteorien bidrage til multimodalitetens formsprog? Gør det nogen praktisk forskel for en kunstner eller designer af multimodale, æstetiske udtryk, at hun eller han i givet fald abonnerer på en teori om protomening, når værket skal komponeres, struktureres, modelleres eller hvilken metafor, vi nu anvender om den æstetiske formgivningsproces?

Først og fremmest vil en hvilken som helst teoretisk forståelse af en kunstarts eller en æstetisk udtryksforms virkemidler have afsmittende effekt i forhold produktionen af æstetiske udtryk. Dette forhold mellem forståelse og æstetisk udtryk kommer tydeligt i de forskellige kunstneriske epoker eller -ismer, som fx romantikken, kubismen, pointillismen, formalismen eller postmodernismen. De kunstnerisk-æstetiske epoker er kendetegnet ved en fommæssig tendens, som afspejler en forståelse, der består af en blanding af en generaliseret tidslig verdensopfattelse – epokens eller subkulturens 'erkendelsesteori' inkluderet – og en mere specifik formopfattelse eller kunstteori. Denne sammensatte forståelsesform udtrykkes æstetisk i valget af temaer, valget af formgreb eller æstetiske teknikker, i

kunstnerens etos og patos, i tidens æstetiske diskurs osv. Hvis derfor en udbygget og i videnskabelig sammenhæng konsolideret fremtidig teori om protomening skulle vise sig relevant i forståelsen af betydningsdannelse, ville den forståelse, som teoriens formuleringer og begreber udtrykker, i større eller mindre grad slå igennem i håndgribelige æstetiske former. Så spørgsmålet er ikke *om* teorien om protomening har konstruktivt potentiale, men mere *i hvilket omfang* og *hvordan* den teoretiske forståelse kan udtrykkes i konkrete former.

I forlængelse af beskrivelsen af kropslig mening vil jeg foreslå, at en bevidsthed om den nærsanselige kropslighed kan give anledning til konstruktionen af fysiologisk-ikoniske audiovisuelle udtryk, dvs. udtryk der beskriver fænomener, vi alle må formodes at have erfaret i kraft af vores krops direkte omverdenskontakt: Lyden af et tungt åndedræt og billederne af svedglinsende hud henviser til en situation, hvor høj temperatur tvinger kroppen til at reagere i en tilstand af mere eller mindre udtalt alarm. Tilsvarende vil receptionen af den 'tropiske situation' i et audiovisuelt udtryk korrelere med den kropslige perception af den virkeligt erfarede og levede situation på den tropiske junglesti. Jeg vil ikke gå dybere ind i beskrivelsen af fysiologisk-ikoniske udtryk, som kan udvides betragteligt<sup>157</sup>.

Beskrivelsen af kropslig mening blev indraget for at supplere beskrivelsen af synæstetisk mening, idet jeg fandt det uhensigtsmæssigt at lade den synæstetiske mening tegne hele billedet af protomeningen. Som nævnt er distinktionen mellem kropslig og sanseorganisk-synæstisk mening primært et epistemologisk værktøj, og beskrivelsen af kropslig mening er et derivat fra beskrivelsen af tekstens fokus: Synæstesiens bidrag til dannelsen af protomening.

---

<sup>157</sup> Fysiologisk-ikoniske udtryk anvendes overalt i audiovisuelle udtryk, og fx gysergenren synes at arbejde specielt med kropslige udtryk for smerte, frygt, panik osv., der via close-ups får tillagt ekstra udtryksmæssig vægt.

Synæstesiens konstruktive potentiale kan kun beskrives tentativt, idet den synæstetiske mening så at sige dannes 'behind the scenes' – den er formativ allerede for de formelementer, der udgør en kunstners eller designers audiovisuelle palet. Hvis vi forestiller os en audiovisuel konstruktionsproces med et multimodalt partitur som et element i præproduktionen, hvor hver enkelt af udtrykselementerne i et givet moments multimodale cocktail allerede er ladet med synæstetisk mening, så er den komponerede samklangs synæstetiske kompleksitet potentielt set ubeskrivelig.

Derfor ligger en systematisk beskrivelse af den synæstetiske menings konstruktive potentiale udenfor de afgrænsninger, som denne tekst har påført sig selv qua sin valgte teoretiske optik. Antallet af kombinerbare ubekendte i konstruktionen af det multimodale udtryk er overvældende, og den konkrete begrænsning i antallet af vægmuligheder vil i den aktuelle situation afhænge af elementer, der ligger udenfor tekstens beskrivelsesområde: Det æstetiske udtryks tilgrundlæggende inspiration, genremæssige eller stillistiske konventioner, praktiske produktionsmæssige begrænsninger etc. Jeg vil dog nævne nogle perspektiver for synæstetisk konstruktivisme.

## **Synæstetisk konstruktivisme**

For det første vil jeg foreslå, at den implicite komposition af syntetisk mening er medvirkende i modtagerens oplevelse af harmoni, disharmoni, progression osv., idet jeg forestiller mig, at de enkelte æstetiske udtrykselementers synæstetiske meningspolyfoni i det multimodale udtryk så at sige fungerer som cueing i forhold til parallelle eller umiddelbart følgende udtrykselementer. Hvis designeren eller kunstneren fx konstruerer en harmonisk æstetisk form, kan det således tages som udtryk for, at de bag den æstetiske perceptions liggende synæstetiske meningselementer 'følger' hinanden – eller i tilfælde af disharmoni 'modarbejder' hinanden. Hvordan denne underliggende processering af henholdsvis harmoni og



disharmoni konkret forløber, samt efter hvilke 'regler', forbliver principielt uerkendeligt.

Muligheden for at nærme sig en synæstetisk poetik udspringer efter min mening ikke kun af teoretiske beskrivelser, selvom disse evt. kan inspirere og begrunde en undersøgelse<sup>158</sup>. Jeg ser større deskriptivt potentiale i produktionen af eksperimenterende, multimodale, æstetiske udtryk, der tilstræber at danne kompositioner med systematisk varierede udtrykselementer. Et eksempel til efterfølgelse kunne her være Johannes Ittens minutiøse farveplancer fra *Farvekunstens elementer*, hvori han metodisk demonstrerer forskellige farvers virkning på modtageren sat op mod andre farver, hvilket resulterer i dannelsen af en tolvdelte farvecirkel, der repræsenterer farveindtrykkenes forhold til hinanden<sup>159</sup>.

Der foreligger en oplagt mulighed for at udforske tankerne om synæstetisk konstruktivisme i et digitalt eksperimentarium, hvor multimedieudtrykkets fleksibilitet kan udnyttes til systematisk at sidestille og variere forskellige modaliteter og udtrykselementer i audiovisuelle kompositioner. I forvejen anvendes digitale multimedier i produktionen af en enorm mængde audiovisuelle udtryk, men en egentlig forskning i brugerens oplevelse af systematisk varierede udtrykskompositioner synes ikke at være påbegyndt.

## Status

Jeg har i denne tekst forsøgt at formulere en teori om protomening, hvilket som nævnt er et suspectt forehavende, idet jeg hævder at udtale

---

<sup>158</sup> I Krarup og Pedersen 2001 forsøger vi at begrunde en multimediepoetik teoretisk med elementer fra bl.a. Michel Serres' epistemologi, Torben Grodals kognitive filmteori, Wassily Kandinskys teori om maleriet og Roland Barthes' teori om fotografiet.

<sup>159</sup> Itten 1989 s. 31. Farvecirklen udvikles til en tredimensionel farvesfære, der 'udfoldes' til en todimensionel farvestjerne [Itten 1989 s. 67].

mig om den del af betydningsdannelsesprocessen, der forløber, før tænkningens formdannelse fæstner sig i sprog eller forestillingsbilleder. Dvs. at jeg har forsøgt at antyde sammenhænge, hvor ingen sammenhænge kan siges at foreligge positivt. Disse forhold får afgørende betydning for den status, man kan tillægge denne tekst og teorien om protomeningsdannelse.

Tekstens ambitionsniveau har ændret sig under udarbejdelsen af teorien om protomening. Dette afspejles i formuleringerne af de hypoteser i henholdsvis protomeningskapitlet og syntesekapitlet, der har været retningsgivende for det teoretiske arbejde:

I det indledende kapitel udtrykker jeg en formodning om, at *synæstesi er det neurologiske korrelat til den fænomenologiske sprogteoris udsagn om sansningens stemthed*. Dette mener jeg for så vidt stadig, men det har vist sig vanskeligt at begrunde de to polers korrelation – den fænomenologiske oplevelse og den neurologiske funktion er som adskilt af en tynd epistemologisk hinde: Enten kan jeg beskrive den fænomenologiske oplevelse og hypotesere om den 'bagvedliggende' neurologi; eller også kan jeg fremlægge resultatet af neurologiske undersøgelser og hypotesere om hvilke oplevelser, disse resultater kan give anledning til.

I starten af syntesekapitlet fører denne manglende mulighed for at bøje fænomenologien og neurologien mod hinanden og etablere kausal forbindelse til en reformulering af hypotesen. Jeg ønsker nu at *sandsynliggøre* en hypotese ved at *skitsere et felt*, der samler den fænomenologiske oplevelse af integreret flerhed og de neurologiske teorier om hjernens distribuerede funktionalitet i en syntese. Denne relative tilbagetrækning bibeholder tekstens fokusområde, og tilbyder stadig at besvare spørgsmålet om protomening, men samtidig ændres tekstens mulige sandhedsværdi.

Den hypotese, som beskrivelsen af teorien om protomening udgør, hviler i et vist omfang på en type slutninger, som Peirce kalder for abduktioner<sup>160</sup>. Teorien om protomening beskriver begrebslementer i henhold til diverse teorier, men forbindelsen mellem elementerne etableres på baggrund af en fornemmelse for en overordnet teoretisk arkitektur – det skitserede felt – hvis struktur bør efterprøves. Jeg har i syntesen knyttet nogle af de teoretikere og fagområder til protomeningsfeltet, som jeg mener byder sig til i et efterfølgende arbejde med at modificere teorien om protomening. Men selve dette praktiske og analytiske feltarbejde ligger i forlængelse af denne teksts ambition.

---

<sup>160</sup> "The abductive suggestion comes to us in a flash. It is an act of insight, although of extremely fallible insight. It is true that the elements of the hypothesis were in our minds before; but it is the idea of putting together what we had never before dreamed of putting together which flashes the new suggestion before our contemplation" [CP 5.181 i Hookway 1985]. Den abduktive 'intuitions' rolle i den videnskabelige proces beskrives i Krarup, Pedersen, Homung & Andersen 1999.



X

X

# Litteraturliste

Andersen, Svend: *Sprog og skabelse. Fænomenologisk sprogopfattelse i lyset af anshytisk filosofi, med henblik på det religiøse sprog*, Gyldendal, København, 1989.

Rudolph Arnheim: *The Rationalization of Color i New Essays on the Psychology of Art*, University of California Press, Berkeley, 1986

Baron-Cohen, Simon & Harrison, John E.: *Synaesthesia: Classic and Contemporary Readings*, Blackwell, USA, 1997.

Bøgeskov, Jens; Falkenberg, Henrik; Hansen, Niels Søren; Heinrich, Torben; Jensen, Gunnar S.; Nielsen, Svend Erik og Petersen, Jesper B.: *Hjernen – fra neuron til bevidsthed*, Nucleus, Århus, 1999.

Christiansen, Peder Voetmann: *Charles S. Peirce: Mursten og mørtel til en metafysik*, IMFUFA-tekst nr. 169, Roskilde, 1988.

Cytowic, Richard E.: *A Union of the Senses*, MIT Press, USA, 2002.

Cytowic, Richard E.: *The Man Who Tasted Shapes*, MIT Press, USA, 2000.

Deacon, Terrence: *The Symbolic Species*, Penguin Books, UK, 1998.

Dinesen, Anne Marie: *C.S. Peirce. Fænomenologi, semiotik og logik*, Nordisk Sommeruniversitet, Århus, 1991.

Dinesen, Anne Marie: *Grundbog i semiotik*, Akademisk Forlag, København, 1994.

Gade, Anders: *Hjerneprocesser. Kognition og neurovidenskab*, Frydenlund Grafisk, København, 1998.

Grodal, Torben: *Moving Pictures*, Clarendon Press, Oxford, 1997.

Hausman, Carl R. *Charles S. Peirce's Evolutionary Philosophy*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993.

Holmboe, Vagn: *Mellemspil*, Vilhelm Hansen Musik- og Studiebibliotek, København, 1961.

Hookway, Christopher: *Peirce*, Routledge & Kegan Paul, London, 1985.

Iser, Wolfgang: *The Act of Reading – A Theory of Aesthetic Response*, John Hopkins University Press, Baltimore, 1994.

Itten, Johannes: *Farvekunstens elementer*, Borgens Forlag, Danmark, 1989.

Jakobson, Roman: *Elementer, funktioner og strukturer i sproget – udvalgte artikler om sprogvidenskab og semiotik*, Nyt Nordisk Forlag, København, 1979.

Jakobson, Roman: *The Sound Shape of Language* i Jakobson, Roman: *Selected Writings VIII – Completion Volume One*, Walter de Gruyter & Co., Berlin 1988.

Jakobson, Roman: *To aspekter af sproget og to typer afatisk forstyrrelse* i Kultur & klasse, Forlaget Medusa, København, 1995. Oversættelse af *Two Aspects of Language and Two Types of Aphasic Disturbances* fra R. Jakobson og M. Halle: *Fundamentals of Language*, The Hague & Paris, 1956.

Kevelson, Roberta: *Peirce and the Mark of the Gryphon*, Macmillan Press Ltd., London, 1999.

Køppe, Simo: *Virkelighedens niveauer. De nye videnskaber og deres historie*, Nordisk Forlag, København, 1990.



Lakoff, George og Johnson, Mark: *Metaphors We Live By*, The University of Chicago Press, Chicago, 1981.

Luria, Aleksander R.: *En ikonisk hukommelse*, Nyt Nordisk Forlag, København, 1975.

Lynch, David (instruktør): *Mulholland Drive*, A-Film Home Entertainment/Cineart, USA, 2001 (film).

Løgstrup, K.E.: *Vidde og prægnans. Metafysik I*. Gyldendal, København, 1976.

Løgstrup, K.E.: *Kunst og erkendelse. Metafysik II*. Gyldendal, København, 1983.

Løgstrup, K.E.: *Ophav og omgivelse. Metafysik III*. Gyldendal, København, 1984.

Løgstrup, K.E.: *Skabelse og tilintetgørelse. Metafysik IV*. Gyldendal, København, 1978.

Merleau-Ponty, Maurice: *Phenomenology of Perception*, Routledge & Kegan Paul, UK, 2003.

Merleau-Ponty, Maurice: *The Visible and the Invisible*, Northwestern University Press, USA, 1997 .

Pahuus, Mogens: *Fænomenologisk sprogfilosofi. En introduktion til Hans Lippes og K.E. Løgstrup i Nydanske studier og almen kommunikationsteori*, nr. 13, København, 1983.

Putnam, Hilary: *Representation and Reality*, MIT Press, USA, 1992.

Ramachandran, V.S. & Hubbard, E.M.: *Synaesthesia – a Window Into Perception, Thought, and Language*, i Journal of Consciousness Studies Vol. 8 No. 12, USA, 2001.

Rasmussen, Anne: *Metaforisk ræssoneren*, ph.d. projekt, Aalborg Universitet, 1998.

Ross, Don: *Metaphor, Meaning and Cognition*, Peter Lang Publishing Inc., New York, 1993.

Sheets-Johnstone, Maxine: *The Roots of Thinking*, Temple University Press, Philadelphia, 1990.

Thomassen, Niels: *Filosofisk impressionisme. Temaer i K.E. Løgstrups filosofi*, Gyldendal, København, 1992.

Wolf, Jakob: *Den farvede verden. Om Goethes farvelære, Hans Lipps' fænomenologi og K.E. Løgstrups religionsfilosofi*, Munksgaard, København, 1990.

## Opslagsværker

CoPhiLa: Hale, Bob & Wright, Crispin (ed.): *A Companion to the Philosophy of Language*, Blackwell Publishers Ltd., UK, 2001

OxCoMind: Gregory, Richard L. (ed.): *The Oxford Companion to the Mind*, Oxford University Press, UK, 1998.

OxCoPhi: Honderich, Ted (ed.): *The Oxford Companion to Philosophy*, Oxford University Press, UK, 1995.

## Egne tekster

Krarp, Lars; Pedersen, Lars; Hornung, Kim og Andersen, Klaus Thøger: *Intuition*, AAU 1999.

Krarp, Lars og Pedersen, Lars: *Mediekommunikation – de generativt interaktive medier og samtalen*, AAU 2000.

Krarp, Lars og Pedersen, Lars: *Multimedies dynamiske poetik*, AAU, 2001.

## Billedliste

1. Forside, titelblad: *Stigma*:  
<http://www.rnw.nl/special/en/html/030112stigma.html>
2. Mulholland Drive-stillbillede
3. Fugl i flugt:  
<http://www.d.umn.edu/cla/faculty/troufs/images/bird.gif>
4. Malevich, Kasimir : *Red Square*:  
[http://cs.clark.edu/~hum101/Humanities\\_101/twentieth\\_century.htm](http://cs.clark.edu/~hum101/Humanities_101/twentieth_century.htm)
5. Hulemaleri: <http://www.jimhopper.com/paleo.html>
6. Kanji: "Stilhed":  
[http://japanese.about.com/bl50kanji2\\_chinmoku.htm](http://japanese.about.com/bl50kanji2_chinmoku.htm)



# Bilag 1 – Mulholland Drive

Transkription af indledende sekvenser samt af scene 1.

## Introsekvenser

### Intro 1:

Jitterbug (inkl. musik); bluescreen – overlappende dansere på lilla baggrund (grafisk) – ingen rumlighed →

En lys struktur, der viser sig at være en overbelyst indstilling med en yngre kvinde og et ældre par (alle smilende), toner frem → klip →

### Intro 2:

Rød dynesekvens; kamera bevæger sig roligt hen over rød dyne, tung vejtrækning → fade to black mens musik 'hænger' →

Billede fader op til "Mulholland Drive"-skilt i blinkende belysning ~ 'unaturligt' og ildevarslende ~ Mental transport og forberedelse af seeren til køreintro/credits samt til filmens generelle stemning.

### Køreintro/credits:

Nat (mørkt). Filmens musikalske tema lyder i baggrunden. En mørk bil kører, filmet oppe- og bagfra, af en kurvet vej (~ bjergvej). Bilens forlygter oplyser vejen fremad samt en afgrænset del af omgivelserne til siderne. De rødt lysende (men ikke oplysende) baglygter sidder i hver side af bilens sorte silouet, der vender mod kameraet. Der klippes

(overtoning) så beskæringen ændres, og silouetten fylder en større eller mindre del af skærmen, og den sorte farvesilouet tjener samtidig som baggrund for credits med hvid tekst, der bliver klippet ind i billedets centralfelt. En enkelt gang klippes til et vue over Los Angeles, og udsigten (gen-) kendes fra utallige andre film, ligesom stedbetegnelsen *Mulholland Drive*. Sidste introcredit, "Written and directed by David Lynch", ses på baggrund af et nærbillede af bilens silouet, og der fades glidende over, musikken skifter akkord.

## **Scene 1, nat, Mulholland Drive**

Der anvendes 4 generelle interne skudvinkler fra bilens kabine, som – med mindre variationer – går igen gennem hele scenen, der består af 29 indstillinger (rene klip) fordelt over 1 minut og 52 sekunder:

- |               |   |
|---------------|---|
| <b>Int. a</b> | Diagonalskud bagud mod kabinens højre bageste hjørne, dvs. mod højre del af bagsædet: Den kvindelige bagsædepassager. |
| <b>Int. b</b> | Fremadrettet skud fra bagsædet midt imellem forsædernes rygge.  |
| <b>Int. c</b> | Sidevers skud mod højre side af kabine samt ud af bilens sideruder: Den højre forsædepassager.                        |

**Int. d** Skråt bagudrettet skud, ca. vinkelret på diagonalskud **Int. a**, mod venstre forsæde: Chaufføren.

**Ext.** Varierende skud udenfor bilens kabine, bl.a. til et parallellforløb bestående af to bilers bilræs.

De enkle indstillinger er meget forskellige af længde: De indledende indstillinger (1-15) er, om end varierende, af typisk flere sekunders varighed; de actionprægede indstillinger (16-24) har en varighed på helt ned til få frames; og i de sidste indstillinger (25-29) øges klippetenes længde – alene indstilling 28 varer omkring 30 sekunder.

**(\*) 1/Int. a** Glidende overgang fra køreintroens sidste indstilling og credit til bilens bagsædepassager: En stilfuld og smuk mørkhåret kvinde, muligvis festklædt (læbestift, ørenringe, elegant klædt), som kigger ubestemt og fraværende frem for sig. Musik.

**2/ Int. b** Skud fremad mellem de to forsæder. Chaufføren og højre forsædepassager, begge mænd, er sparsomt oplyst af instrumentbrædtets lys, og vejen og de umiddelbare omgivelser er oplyst af bilens lyskegle (nærlys). Musik.

**3/ Int. a** Kvinde kigger ubestemt fremad, som i indstilling 1, men ændrer blikretning og fokuserer. Hun ændrer ansigtsudtryk og bliver opmærksom, måske overraskelse. Musik.

**4/ Int. b**

På forlygternes lyskegles fejende bevægelse henover vejen og omgivelserne kan man se, at bilen sænker hastigheden og svinger lidt ind til siden. En gadelygte kommer ind i billedets baggrund og bilen bringes til standsning. Chauffør sætter bil i frigear. Musik.

**5/ Int. a**

Musik stopper. Kvinden siger, henvendt til chaufføren: "What are you doing? We don't stop here." Hendes tone ærgerlig, lettere irriteret og nedladende.

**6/Ext.**

Brat overgang fra kabinens stilhed til høje hyl og hvinende dæk. Billedet viser en vej med to kurver og en enkelt gadelygte. En bils (bil 1, mørk) forlygter kommer fri af en vold eller nogle buske i mellemgrunden og ud af bageste kurve; derefter følger en anden bil (bil 2, hvid) – ikke bagefter, men på siden af den første. Bilerne nærmer sig kameraet og kurven i forgrunden i ræs, og 2 hoveder stikker hujende op gennem hver bils soltag. Indstilling 6 er en krydsklipning (rent klip) til et parallelt handlingsplan.

**7/ Int. a**

Kvinden afventer svar på sin replik, og ændrer ansigtsudtryk fra afvendende nedladdenhed til anspændt årvågenhed eller frygt.

**8/ Int. b**

Chaufføren vender sig, og svinger en pistol med lyddæmperind mellem



forsæderne, peger på kvinden og siger:  
"Get out of the car."

**9/ Int. a**

Kvindens reaktion er overrasket, anspændt agtpågivende og frygtsom. Man hører lyden af en bildør, der åbnes. Lyden får kvinden til at ændre blikretning.

**10/ Int. c**

Forsidepassageren, som ikke ses forfra og forbliver delvis anonym, stiger ud og går mod bagdør, kameraet panorerer med, fordøren smækkes i. Der kommer lidt ubestemmelig lyd udefra kabinen og ind, og går over i en hængende strygerdrone.

**11/ Int. a**

Den smækkende dør giver et sæt i kvinden, som kigger op og til højre på forsidepassageren, der nærmer sig højre bagdør (og hende). Musik: hængende strygere.

**12/Ext.**

Den hvide bil (nr. 1) nærmer sig i halvnær beskæring, så man kan se at bilen har to forside passagerer og to bagsædepassagerer, der stående bag forsæderne har hovederne og overkroppene oppe gennem bilens soltag. De råber og skriger i action- og adrenalin mm. –rus.

**13/ Int. c**

Forsidepassageren åbner højre bagdør ud for kvinden, som ikke er i billedet, og stikker overkroppen ind i bilen og billedet. Musik: hængende strygerdrone.

**14/ Int. a**

Forsidepassagerens venstre arm rækker ind i billedet og tager fat i kvindens højre arm. Bagsæde og kvinden bliver kraftigt oplyst (slagskygge) som af billygter, kvindens blik skifter retning og kigger lamslået frem mod lyskilden. Den hængende strygerdrone brydes af rullende trommer (tammer/pauker), og lyden af hyl og dækhvin fra de ræsende biler blander sig til et kaotisk lydbillede. ~ De parallelle handlingsplaner er nu bragt sammen.

**15/ Int. d**

Kaoslyden fortsætter og intensiveres. Chaufføren, som har brunt, tilbageredt hår og er iført hvid skjorte og sort smoking- eller habitjakke, kigger bagud på kvinden med højre arm og pistol strakt til venstre ind mellem sæderne og ud af billedet. Kraftigt oplyst på venstre side af ansigtet (der kridter) vender han overkrop, ansigt og opmærksomhed fremad, og følges af en kort dynamisk panorering mod højre.

**16/ Int. a**

Kvinden kigger paralyseret fremad, og lyset i hendes ansigt changerer, lyskilden nærmer sig.

**17/ Int. b**

Chaufføren framer billedets venstre side, og to sæt billygter lyser lige ind i kabinen. Lys og biler kommer nærmere.

- 18/Ext.** Den holdende bils venstre side – man kan nu se, at bilen er sort – ses fra en position på den anden side af vejen. Den mørke bil (rødbrun) ræser tæt forbi gennem billedet mellem holdende bil og kamera fra venstre mod højre.
- 19/ Int. b** Samme framing som i indstilling 17. Ét sæt billygter oplyser nu bilen fra nært hold. Lyskilden, billygterne, forsvinder ned under den horisont, der udgøres af bilens instrumentbrædt.
- 20/Ext.** Samme framing som i indstilling 18. Hvid bil kommer ind i billedet fra venstre og støder frontalt sammen med den sorte, holdende bil, og skubber den mod højre ud af billedet. Eksplosionsagtigt lysglimt, røg og flyvende motorhjelme.
- 21/ Int. a** Lys blitzer op og dør (lyskilden forsvinder under instrumentbrædets horisont), kvinden kastes fremad og ud af billedets venstre side.
- 22/Ext.** Samme kameravinkel som i indstilling 18 og 20, men i en halvnær beskæring af hvid bils højre side. Der er eksplosionsagtigt lys fra sammenstødszonen i højre side af billedet.

- 23/Ext.** Totalbillede. Lysglimtet fra eksplosionen slukkes. Den hvide bil slynges i en bue udenom den holdende bils venstre side.
- 24/Ext.** Halvtotalbillede. Kameravinklen er parallelt med den holdende bil, der efter sammenstødet stadig holder parallelt med vejen. Kameraet 'tager imod' den hvide bil, hvis bue bringer den helt tæt på (klip).
- 25/Ext.** Halvtotalbillede mod holdende (smadrede) bils venstre side. Hvid bil fuldender sin bane og ender i højre side af billedet på tværs af kørselsretningen med bagenden ud mod kameraet. Støv og røg hvivles op til lyden af faldende bilstumper, sten og jord. Musikken fortsætter og røgen driver.
- 26/Ext.** Totalbillede. De smadrede biler, som danner en ret vinkel, ses fra en diagonal vinkel ind mod deres 'skæringspunkt'.
- 27/Ext.** Nærbillede af flammer, der slår ud af motor.
- 28/Ext.** Totalbillede af flammer og røg, der driver og letter. Man kan nu se sort, holdende bils bildør komme til syne og åbne sig øverst i billedet. Kvinden vakler ud og tumler omkring, rejser sig og går mod kameraet.
- 29/Ext.** Point of view-skud fra kvindens halvomtumlede synsvinkel (bevægeligt,

rullende kamera) ud over Los Angeles'  
lys.